

ALRO

Agricultural Land Reform Office

51

สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตร

51

ALRO

Agricultural Land Reform Office

คำนำ

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทยเกิดขึ้นได้นั้น ส่วนสำคัญก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสายพระเนตรอันยาวไกลของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของที่ดินทำกินอันเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตเกษตรกร จากต้นแบบการปฏิรูปที่ดินของโครงการจัดและพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบุรี สู่ที่ดินทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงพระราชทานเพื่อดำเนินการปฏิรูปที่ดิน พร้อมพระบรมราโชบายเพื่อการปฏิรูปที่ดิน 9 ข้อ รวมถึงพระราชดำริต่าง ๆ ด้านการพัฒนาภาคเกษตรกรรม อันเป็นหลักในการปฏิบัติงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มาตลอดระยะเวลากว่า 5 ทศวรรษ เปรียบเสมือนเข็มทิศในการดำเนินงาน เพื่อสร้างความมั่นคงในที่ดินและยกระดับคุณภาพชีวิตของพี่น้องเกษตรกรไทยอย่างยั่งยืน

ในโอกาสที่ ส.ป.ก. ก้าวเข้าสู่ปีที่ 51 แห่งการก่อตั้ง และเพื่อแสดงความจงรักภักดีและน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงขอเริ่มต้นเอกสารวิชาการฉบับนี้ด้วย **บทความเทิดพระเกียรติ** เพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และการสานต่อพระราชปณิธานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในด้าน "ดิน น้ำ ป่า และการพัฒนาอาชีพ" ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการเกษตร รวมถึงการส่งเสริมงานด้าน "ศิลปหัตถกรรม" เพื่อสร้างอาชีพเสริมและรายได้ให้แก่ครอบครัวเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

ปัจจุบัน เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกร ส.ป.ก. ได้กำหนดแนวนโยบายหลักในการขับเคลื่อนงานภายใต้แนวคิด **“สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตร”** ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเอกสาร โดยภายในเล่มประกอบด้วย **บทความวิชาการจากบุคลากรของ ส.ป.ก.** ที่ได้รับคัดเลือกจากการประกวดบทความวิชาการ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ แนวคิด และผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติงานในหลายมิติ อาทิ การพัฒนาและคุ้มครองสิทธิในที่ดินเพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นคง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ และแนวทางการพัฒนาการเกษตรและยกระดับรายได้เกษตรกร รวมถึง **บทความเลิศรัฐ** เพื่อนำเสนอผลงานเชิงประจักษ์ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้รับรางวัลเลิศรัฐ “ระดับดี” สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมประเภทรางวัลสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วม ประจำปี 2568 ซึ่งเป็นเครื่องหมายยืนยันถึงความสำเร็จและความมุ่งมั่นในการบริหารราชการที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

อีกหนึ่งเนื้อหาที่สร้างแรงบันดาลใจสำคัญต่ออนาคตของภาคการเกษตร คือ **เรียงความจากบุตรหลานเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน** ภายใต้หัวข้อ **“ลูกหลาน ส.ป.ก. กับการสานต่ออาชีพเกษตรกรรม”** เรื่องราวเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกร แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความหวังและการส่งต่อมรดกแห่งผืนดินจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้จิตวิญญาณของเกษตรกรไทยยังคงขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านเลขาธิการ ส.ป.ก. และผู้บริหารทุกท่านที่กรุณาให้การสนับสนุนในการจัดทำเอกสารวิชาการฉบับนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการตัดสินการประกวดบทความวิชาการและเรียงความ ท่านหัวหน้าผู้ตรวจราชการกรม และผู้เชี่ยวชาญ ส.ป.ก. ที่ได้ร่วมคัดสรรและให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดทำผลงาน ขอขอบคุณกองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ ส.ป.ก. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเจ้าของบทความวิชาการทุกท่าน ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าเพื่อเผยแพร่งานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และขอบคุณด้วยใจถึงน้อง ๆ เยาวชนในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ได้ร่วมถ่ายทอดความสุข ความประทับใจบนผืนดิน ส.ป.ก. หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารวิชาการ “51 ปี ส.ป.ก. สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตร” ฉบับนี้ จะเป็นประวัติศาสตร์ที่จารึกทั้งผลงาน ความสำเร็จและความมุ่งมั่นของเจ้าหน้าที่ทุกคน รวมถึงเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาด้านการปฏิรูปที่ดินและเป็นพลังใจให้เกษตรกรไทยก้าวเดินไปข้างหน้าบนผืนดินแห่งความสุขอย่างมั่นคงสืบไป

กองบรรณาธิการ

มีนาคม 2569

สารบัญ

คำนำ	1
สารบัญ	3
สารผู้บริหาร	
● รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ร้อยเอก ธรรมนัส พรหมเผ่า)	5
● รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายเนเรศ ชำรงค์ทิพยคุณ)	6
● รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายอามินทร์ มะยูโซ๊ะ)	7
● ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายวิณะโรจน์ ทรัพย์ส่งสุข)	8
● เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (นายเศรษฐเกียรติ กระจ่างวงษ์)	9
บทความพิเศษเพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง	
● การขยายผลพระราชดำรินาการอาหารชุมชนสู่เขตปฏิรูปที่ดิน โดย กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ	11
● 51 ปี ส.ป.ก. กับการสืบสาน รักษา สานต่อพระราชปณิธานงานศิลปาชีพ ผ่าน ศพส. โดย ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร	18

สารบัญ

บทความวิชาการจากบุคลากร ส.ป.ก.

- บทบาทสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกับการยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรไทย โดย วิจิตรา สุวรรณโกเมน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดพะเยา 27
- พลวัตแนวคิดว่าด้วยการแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมบนหลักการ “สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร” โดย วีระพล ช่างไถ สำนักวิชาการและแผนงาน 35
- การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยการตรวจสอบการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน โดย เจษฎา นุ่มนัม สำนักงานจัดการปฏิรูปที่ดิน 44
- ที่ดิน ส.ป.ก. ที่ไร้ทางเข้าออก: ปัญหาทางกฎหมายที่กระทบสิทธิการใช้ที่ดิน โดย รัชฎา เนื่อนาค สำนักกฎหมาย 52
- ระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) ในงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดย นำชัย ภูนุช สำนักวิชาการและแผนงาน 62
- การยกระดับมูลค่าและลดต้นทุนผลผลิตทางเกษตรกรรมด้วยโรงอบ-ตากแสงอาทิตย์แบบพาราโบลา โดย วุฒิชัย แพงคำรัก สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 70
- จากสมุนไพรท้องถิ่นสู่รายได้หลักล้าน: การสร้างพลังให้ชุมชนผ่านการปลูกไบบัวบก โดย นवलละอง ชูมาตย์ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดบุรีรัมย์ 76

บทความรางวัลเลิศรัฐ

- สมุนไพรบ้านเขานาใน: ของดีเมืองสุราษฎร์สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน โดย วรรณพิมล อีสสระ สำนักวิชาการและแผนงาน 84

เรียงความชนะเลิศการประกวดจากบุตรหลานเกษตรกร

- ระดับประถมศึกษา
- ลูกหลาน ส.ป.ก. กับการสานต่ออาชีพเกษตรกรรม 93
 - เต็บโตบนผืนดิน ส.ป.ก. 96
 - เกษตรกรสร้างความสุข บนผืนแผ่นดิน ส.ป.ก. 97
 - เกษตรมีคุณค่า สานต่อมารุ่นต่อรุ่น บนผืนแผ่นดิน ส.ป.ก. 98
 - เกษตรพอเพียง เคียงคู่ผืนแผ่นดินไทย 99
- ระดับมัธยมศึกษา
- ผืนแผ่นดิน ส.ป.ก. กับการสานต่อที่ยั่งยืน 101
 - จากรากเหง้าสู่อนาคต: พลังเกษตรกรรุ่นใหม่บนแผ่นดินปฏิรูป 102
 - ลูกหลาน ส.ป.ก. กับการสานต่ออาชีพเกษตรกรรม 104
 - ทุนสร้างสรรค์ ฉันทสร้างเสริม เพิ่มรายได้ 106
 - ผืนดินแห่งชีวิต มรดกเกษตรกรรมสู่ความยั่งยืน 107

สาร

ร้อยเอก ธรรมนัส พรหมเผ่า

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ภาคการเกษตรมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ สร้างความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ โดยที่ดินถือเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เป็นโครงสร้างพื้นฐานของระบบการผลิตภาคการเกษตร การมีสิทธิในที่ดินทำกินเป็นแรงผลักดันให้การทำการเกษตรมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดจากการใช้ประโยชน์ในที่ดิน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีภารกิจหลักในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ยกกระดับสิทธิในที่ดินทำกินโดยปรับเปลี่ยนเอกสารสิทธิให้เป็น โฉนดเพื่อการเกษตร เพื่อปรับปรุงสิทธิในการเข้าทำประโยชน์ การใช้ประโยชน์ในที่ดิน และยกระดับการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตมากขึ้น มีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน แหล่งน้ำบ่อบาดาล ถนน ตลอดจนการส่งเสริมพัฒนาทักษะอาชีพให้กับเกษตรกร เพื่อสามารถผลิตสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาดและผู้บริโภค ส่งเสริมการสร้างรายได้จากการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชที่มีมูลค่าสูง การใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร การสร้างโอกาสด้วยการเข้าถึงเทคโนโลยี สร้างตลาดจากการเพิ่มช่องทางการกระจายสินค้าเกษตร การเชื่อมโยงผลผลิตสินค้าเกษตรกับการท่องเที่ยว ตลอดจนการบูรณาการการทำงานทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน ทั้งนี้ ต้องคำนึงควบคู่ไปกับการใช้ทรัพยากร การฟื้นฟู และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 51 ปี ส.ป.ก. ผมขออวยพรให้คณะผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน มีสุขภาพแข็งแรง มีพลังใจที่ดี มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนางานด้านการปฏิรูปที่ดิน ส่งต่อความสุข ความยั่งยืน ให้แก่เกษตรกรต่อไป

ร้อยเอก

(ธรรมนัส พรหมเผ่า)

รองนายกรัฐมนตรี

และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สาร

นายมนตรี อารังค์ทิพยคุณ

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหนึ่งในหัวใจสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ขับเคลื่อนงานด้านการจัดที่ดินทำกิน ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สถาบันเกษตรกร รวมไปถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถดำรงชีพด้วยอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญที่สร้างรายได้ และความมั่นคงนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ส.ป.ก. มุ่งมั่นบริหารจัดการที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพ สร้างความมั่นคงให้เกษตรกร โดยเร่งดำเนินการปรับปรุงเอกสารสิทธิเป็นโฉนดเพื่อการเกษตร การยึดคืนพื้นที่ถือครองโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปตามวัตถุประสงค์การปฏิรูปที่ดินและถูกต้องตามกฎหมาย การอนุญาตการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เกษตรกร และประโยชน์สาธารณะของประเทศ อาทิ กิจการด้านพลังงาน โครงข่ายโทรคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมและระบบโลจิสติกส์ ทรัพยากรแร่ บิโตรเลียม และการจัดทำเขตที่ดินชุมชน สนับสนุนการจัดที่ดิน ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและแหล่งน้ำในเขตปฏิรูปที่ดิน การแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เป็นปัญหา การปรับปรุงมาตรฐานการสำรวจรังวัดโดยการปรับปรุงแผนที่แปลงที่ดินจากระบบศูนย์ลอยให้เป็นแผนที่ตามมาตรฐานสากล WGS84 รวมทั้ง การผลักดันสังคมคาร์บอนต่ำ อาทิ โครงการระบบสูบน้ำและกระจายน้ำด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อพัฒนาระดับวิถีเกษตรไปสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 51 ปี ส.ป.ก. ผมขออวยพรให้คณะผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญ มีพลังกาย พลังใจที่แข็งแกร่ง สร้างสรรค์ผลงานพัฒนาภาคการเกษตร ยึดมั่นในความสุจริต โปร่งใส เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกรไทยอย่างยั่งยืน

(นายมนตรี อารังค์ทิพยคุณ)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สาร

นายอามินทร์ มะยูโซ๊ะ

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีภารกิจหลักคือ การจัดที่ดินทำกินให้เกษตรกรที่มีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ผู้ไร้ที่ดินทำกิน และสถาบันเกษตรกร ได้เช่า เช่าซื้อ หรือเช่าทำประโยชน์ในที่ดิน รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อเกษตรกร การพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ในเขตปฏิรูปที่ดิน และการสนับสนุนด้านเงินทุนผ่านกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ส.ป.ก. ดำเนินการตามภารกิจ สร้างโอกาสในการเข้าถึงที่ดินให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน พัฒนาศักยภาพพื้นที่โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ถนนเข้าแปลงเกษตรกรรม รวมถึงการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ทั้งการยกระดับทักษะการผลิตสินค้าเกษตรให้มีคุณภาพมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด และส่งเสริมการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับนโยบาย “3 สร้าง” ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ สร้างรายได้ สร้างตลาดและสร้างโอกาส เพื่อเสริมความแข็งแกร่งให้ภาคเกษตรไทยอย่างรอบด้าน เน้นการพัฒนาตามโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เพื่อสร้างระบบเกษตรและอาหารที่ยั่งยืน ให้ความสำคัญกับสินค้ามูลค่าสูง และในก้าวต่อไป ส.ป.ก. พร้อมพัฒนาเปลี่ยนผ่านไปสู่เกษตรดิจิทัลอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการเชิงนวัตกรรมที่มีศักยภาพพร้อมทั้งยกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการเกษตรและอาหารของโลก (Agricultural and Food Hub) ตามวิสัยทัศน์หลักของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ในโอกาสอันดีวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 51 ปี ส.ป.ก. ผมขออำนวยการให้คณะผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน มีพลังกาย พลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ และประสบแต่ความสุข ความเจริญ ผมขอเป็นกำลังใจและพร้อมสนับสนุนการปฏิบัติงานของทุกท่านให้บรรลุเป้าหมาย เพื่อช่วยให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน

(นายอามินทร์ มะยูโซ๊ะ)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สาร

นายวิณะโรจน์ ทรัพย์ส่งสุข

ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มีบทบาทสำคัญต่อภาคการเกษตร ในการสร้างความมั่นคงด้านสิทธิในที่ดินให้แก่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยมีการพัฒนาพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐานให้มีความเหมาะสมต่อการทำเกษตร การพัฒนา

อาชีพเกษตรกร สนับสนุนแหล่งเงินทุนจากกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและที่สำคัญ คือ การขับเคลื่อนนโยบายเร่งด่วนในการยกระดับเอกสารสิทธิจาก ส.ป.ก.4-01 ให้เป็นโฉนดเพื่อการเกษตร ทำให้เกษตรกรมีสิทธิในที่ดินได้มากขึ้น เข้าถึงแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงินอื่น และยังผลักดันการออกโฉนดต้นไม้ในเขตปฏิรูปที่ดิน ส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว สร้างความยั่งยืนต่อระบบนิเวศเกษตรในระยะยาว

ตลอดช่วงระยะเวลา 51 ปี ที่ผ่านมา ส.ป.ก. ได้ขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อย่างต่อเนื่อง สร้างความยั่งยืนให้เกษตรกร “อยู่ดี อยู่งดี มีความสุข” มีที่ดินทำกินที่มั่นคง มีรายได้เพียงพอ มีความภาคภูมิใจในสิทธิครอบครองที่ดิน และสามารถส่งต่อเป็นมรดกให้ลูกหลานเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อไป ในปี พ.ศ. 2569 ส.ป.ก. มีเป้าประสงค์ยกย่องระดับเอกสารสิทธิของ ส.ป.ก. ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพี่น้องเกษตรกร โดยเชื่อมโยงแหล่งเงินทุนจากแหล่งต่าง ๆ สนับสนุนปัจจัยการผลิตประยุกต์ใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมสมัยใหม่ มาช่วยเสริมให้แก่เกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม ยึดมั่นในการพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมุ่งสืบสาน รักษา และต่อยอดพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง อาทิ การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน ธนาการอาหารชุมชน การส่งเสริมและพัฒนาทักษะอาชีพเสริมด้านศิลปหัตถกรรมแขนงต่าง ๆ เพื่อสร้างอาชีพสร้างรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 51 ปี ส.ป.ก. ผมขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย โปรดคุ้มครองและประทานพรให้คณะผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน มีความสุข สุขภาพแข็งแรง มีจิตใจที่เปี่ยมพลัง เจริญก้าวหน้าในชีวิต และการทำงาน ขอให้ทุกท่านปฏิบัติภารกิจสำเร็จสมความตั้งใจ ร่วมกันขับเคลื่อนภาคการเกษตร และภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้อย่างเต็มศักยภาพเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรต่อไป

(นายวิณะโรจน์ ทรัพย์ส่งสุข)

ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สาร

นายเศรษฐเกียรติ กระจ่างวงษ์

เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) จัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตั้งแต่วันที่ 6 มีนาคม 2518 เพื่อดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาที่ดินพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าพระราชทานที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน 44,369 ไร่ 39.70 ตารางวา เพื่อดำเนินการปฏิรูปที่ดินให้สัมฤทธิ์ผล และด้วยสายพระเนตรอันเปี่ยมด้วยพระเมตตาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงตระหนักถึงปัญหาความยากจนของราษฎร ทรงมีพระราชดำริจัดสร้างศูนย์ศิลปาชีพ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาทางด้านศิลปหัตถกรรมของไทย มุ่งเน้นการฝึกและส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกรในชนบท เพื่อเป็นรายได้พิเศษเพิ่มขึ้นจากช่วงที่ว่างจากงานเกษตรกรรม ต่อมาในปี 2566 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณฯ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทาน โอนพื้นที่ ทรัพย์สิน และภารกิจของศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาว ส.ป.ก. ที่มีโอกาสได้สืบสานงาน และดำเนินงานตามแนวพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลา 51 ปี ส.ป.ก. ดำเนินงานบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการทรงงาน เข้าใจปัญหาความต้องการของเกษตรกรและชุมชน การเข้าถึงเกษตรกรในระดับพื้นที่ เพื่อการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของเกษตรกร

ก้าวต่อไปของ ส.ป.ก. เราได้กำหนดเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนงานตามภารกิจจัดที่ดิน พัฒนา และเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรให้ประสบความสำเร็จ ด้วย 8 นโยบายสำคัญ ภายใต้คติพจน์ “สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตร” **สร้างสิทธิ** ได้แก่ (1) ขับเคลื่อนโฉนดเพื่อการเกษตร (2) จัดที่ดิน ตามข้อ 62 ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือดกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. ๒๕๖๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (3) ขับเคลื่อนแผนที่แนวเขตที่ดินของรัฐแบบบูรณาการ (One Map) และ (4) ปรับปรุงกฎหมายร่าง พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดิน และการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม **เสริมทุน** ได้แก่ (5) ขับเคลื่อนงานกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และ (6) ขับเคลื่อนนโยบายโฉนดต้นไม้ในเขตปฏิรูปที่ดิน **หนุนเกษตร** ได้แก่ (7) พัฒนาและส่งเสริมอาชีพเกษตรกร และ (8) บูรณาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและแหล่งน้ำ

เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 51 ปี ของ ส.ป.ก. ผมขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ขอจงอำนวยอวยพรชัย ดลบันดาลให้เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ทุกท่านมีแต่ความสุข ความเจริญในชีวิตปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งหลาย และขอให้ทุกท่านทำงานอย่างมีความสุข ร่าเริง มีรอยยิ้มเป็นกำลังร่างกายและแรงใจในการทำงาน พร้อมเดินเคียงข้างเกษตรกรไปด้วยกันเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกร ให้อยู่ดีมีความสุขบนผืนแผ่นดิน ส.ป.ก. สืบต่อไป

(นายเศรษฐเกียรติ กระจ่างวงษ์)

เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

บทความพิเศษเพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

การขยายผลพระราชดำรินาโครงการอาหารชุมชนสู่เขตปฏิรูปที่ดิน

บทความโดย นางสาวสุนิสา เอกธิการ ผู้อำนวยการกองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ
นางอรุณธิดา จารุพันธ์งาม นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการพิเศษ
กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ

ต้นธารพระราชดำริ สู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ด้วยน้ำพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงห่วงใยอาณาประชาราษฎร์ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับจำนวนมากจึงได้ถือกำเนิดขึ้น โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นั้น มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอยู่มากมายหลากหลายประเภท แตกต่างกันไปตามลักษณะ และวัตถุประสงค์ของโครงการ ส่วนมากจะเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพของราษฎรเป็นสำคัญ เนื่องด้วยประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้จึงมักเกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ ระบบชลประทาน ทุน และความรู้ด้านเกษตรกรรม รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นแนวคิดและทฤษฎีใดที่ได้พระราชทานพระราชดำริไว้ หลักสำคัญคือ ต้องเรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก สลับซับซ้อน สมเหตุสมผล นำไปปฏิบัติได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแก้ไขปัญหาและก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนมุ่งไปสู่วิถิแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเห็นได้ว่า แนวคิดและทฤษฎีที่ได้พระราชทานให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานนั้น ไม่ใช่คำสั่งแต่เป็นความเห็น โดยได้ผ่านการกลั่นกรองมาแล้วเป็นอย่างดี และมีความหมายลึกซึ้ง บางครั้งบ่งบอกถึงวิธิดำเนินการไว้ด้วย

ไม่เพียงแต่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงทุ่มเทพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนชาวไทยโดยเฉพาะการพัฒนาการเกษตรและเกษตรกร สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภารกิจทั้งหลายได้เป็นอันมาก และเป็นกำลังสำคัญที่เคียงข้างหนุนเสริมในการดำเนินพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ทั้งยังมีพระราชดำริริเริ่มใหม่เพื่อช่วยเหลือราษฎรและพัฒนาประเทศอย่างอนอกอนันต์ เห็นได้จากพระราชดำริส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระราชทานแก่ราษฎรบ้านถ้ำด้ว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ความว่า

“พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันจะเป็นป่า ป่าที่ถวายความจงรักภักดีต้อนรับพระเจ้าอยู่หัวสร้างอ่างเก็บน้ำ ฉันจะสร้างป่า”

และทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังเช่น **“โครงการป่าต้นน้ำ”** เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ทุกข์ยาก ไม่มีอาชีพที่สุจริต ให้มีรายได้เพื่อประทังชีวิต พร้อมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของป่าไม้ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ให้แนวทางที่จะเพาะปลูกทำกินได้โดยไม่บุกรุกทำลายป่า ปลูกสร้างจิตสำนึก และสนับสนุนให้ราษฎรในพื้นที่เกิดความรู้สึกรักหวงแหนในทรัพยากรป่าไม้และพร้อมเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้สืบไป

อีกหนึ่งพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง นำมาซึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความมั่นคงทางอาหาร เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎร ณ บ้านป่าแปง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 ความตอนหนึ่งว่า

“...ให้พัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้เป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงตนเองและเหลือจำหน่ายในพื้นที่ใกล้เคียง...”

แสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยในสิ่งแวดล้อมและแนวโน้มปัญหาการขาดแคลนอาหารเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก เป็นหลักของการสร้างความมั่นคงทางอาหารและคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ราษฎร ด้วยแนวทางในการพึ่งพาตนเองและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน (อุทยานราชพฤกษ์, 2563) ก่อเกิดเป็น โครงการธนาคารอาหารชุมชน บ้านนาป่าแปง ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้นแบบของกลไกในการสร้างแหล่งอาหารสำหรับบริโภคประจำวันและหมุนเวียนตลอดปีให้กับชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และลดการรุกรานพื้นที่ป่า

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงสืบสาน พระราชปณิธาน โดยเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2544 ได้พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์ เนื้อที่ 1,350 ไร่ ในพื้นที่บ้านกองแหะ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นำไปดำเนินการในลักษณะคลินิกเกษตร และพระราชทานชื่อโครงการว่า “เกษตรวิษญา” ซึ่งมีความหมายว่า **ปราชญ์แห่งการเกษตร** โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้รับมอบพื้นที่ 123 ไร่ ให้ดำเนินงาน “ธนาคารอาหารชุมชน”

จากต้นธารพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงและพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส.ป.ก. ได้น้อมนำแนวพระราชดำริธนาคารอาหารชุมชนมาปฏิบัติงานตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ได้รับการพัฒนาและฟื้นฟูให้เป็นแหล่งอาหารชุมชน มีการรักษาไม้ยืนต้นให้เป็นป่าผสมผสาน มีการปลูกไม้ใช้สอย พืชอาหาร และพืชสมุนไพร มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ แมลงทับ (อัญมณีมีชีวิต) และคืนกล้วยไม้สู่ป่าหลายสายพันธุ์ ซึ่งถือเป็นความสำเร็จในการฟื้นฟูระบบนิเวศ สร้างแหล่งอาหารธรรมชาติที่มั่นคง และมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากร รวมทั้งการบริหารจัดการธนาคารอาหารอย่างยั่งยืนโดยชุมชน

การขยายผลธนาคารอาหารชุมชนสู่เขตปฏิรูปที่ดิน: ขยายแนวคิด - ขยายพื้นที่

โครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำรินั้น เริ่มจากการสร้างแหล่งอาหารในป่า โดยการปลูกพืชที่สามารถเป็นอาหารทั้งของคนและสัตว์ เพื่อให้สามารถนำไปบริโภคได้อย่างเพียงพอ และหากมีเหลือจากการบริโภคในชุมชนแล้ว ยังสามารถนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดความหวงแหนและช่วยกันดูแลผืนป่าและแหล่งน้ำที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์อย่างเกื้อกูลกัน (อุทยานราชพฤกษ์, 2563)

จากการน้อมนำแนวพระราชดำริมาสืบสาน สร้างผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการธนาคารอาหารชุมชนบ้านกองแหะ สู่ความมั่นคงทางอาหาร สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบของการปลูกสร้างธนาคารอาหารชุมชน และแหล่งศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพ นำมาซึ่งแนวคิดในการขยายผลธนาคารอาหารชุมชนไปสู่พื้นที่อื่นในเขตปฏิรูปที่ดิน ทั้งนี้ เพื่อการขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม ส.ป.ก. ได้ขยายแนวคิดของ ธนาคาร - อาหาร - ชุมชน ดังนี้

ธนาคาร (Bank) คือ การปลูกสร้างพื้นที่อาหารไว้ในผืนป่า มีการสำรวจพื้นที่เพื่อการจำแนก ข้อมูลพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์บก พันธุ์สัตว์น้ำ รวมทั้งการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรและชุมชน สู่ระบบการบริหารจัดการ การรักษา ทำให้มีอาหารหมุนเวียน เบิก ถอน ได้ตลอดทั้งปี สร้างอาชีพสร้างรายได้ ส่งผลให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ หวงแหนและดูแลรักษาป่า ทำให้เกิด

อาหาร (Food) การมีแหล่งอาหารที่หลากหลายชนิด หลายประโยชน์ ทั้งพืชอาหาร พันธุ์สัตว์ สมุนไพร ยารักษาโรค ไม้ใช้สอย ไม้เศรษฐกิจ รวมทั้งพรรณไม้หายาก ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งคนและสัตว์อย่างเพียงพอ หมุนเวียนตลอดปี

ชุมชน (Community) เป็นชุมชนแห่งการแบ่งปัน โดยมีข้อตกลงการใช้ประโยชน์เป็นกติการ่วมกัน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดูแลรักษา โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ เพื่อให้การใช้ประโยชน์สมดุลกับทรัพยากร

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ส.ป.ก. ได้จัดทำ “โครงการขยายผลธนาคารอาหารชุมชน (เกษตรวิชญา) สู่ธนาคารอาหารครัวเรือนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2567” โดยคัดเลือกพื้นที่นำร่องในเขตปฏิรูปที่ดิน 12 ชุมชน 12 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน พะเยา อุทัยธานี นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น บุรีรัมย์ ชลบุรี ชุมพร และจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการขยายแนวคิดและขยายพื้นที่ ก่อนที่จะขยายผลครอบคลุมทั้ง 72 จังหวัด

ทั้งนี้ การขยายผลนั้น ไม่ได้หมายถึงการนำรูปแบบธนาคารอาหารชุมชนบ้านกองแหะมาเป็นสูตรสำเร็จให้กับพื้นที่อื่น หากแต่มุ่งเน้นการปรับใช้แนวคิดธนาคารอาหารให้เข้ากับบริบทหรือลักษณะของพื้นที่ หรือลักษณะการประกอบกิจกรรมการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. กำหนดรูปแบบการขยายผลพระราชดำริธนาคารอาหารชุมชน 4 รูปแบบ ได้แก่

1. การขยายผลสู่พื้นที่วนเกษตร

3. การขยายผลสู่พื้นที่โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.)

2. การขยายผลสู่พื้นที่เกษตรอินทรีย์/สมุนไพร

4. การขยายผลสู่พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินที่ประชาชนในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนี้ เพื่อสร้างผลสัมฤทธิ์ในการขยายผล ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ส.ป.ก. ได้ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2568 โดยมีเจตนารมณ์ร่วมกันที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอด โดยประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริ เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และขยายผลการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไปสู่พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน ภายใต้กรอบความร่วมมือ ดังนี้

1. ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 ร่วมกันส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาพื้นที่ดำเนินงานขยายผลธนาคารอาหารชุมชน (เกษตรวิชญา) เพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารให้แก่เกษตรกร ชุมชน และขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน โดยมหาวิทยาลัยจะให้การสนับสนุน การออกแบบภูมิทัศน์ในพื้นที่ขยายผลเพื่อให้การพัฒนาพื้นที่มีความสมบูรณ์สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ร่วมกันสำรวจ วางแผนหรือวางแผนทางการพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ เพื่อสร้างความยั่งยืนในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน

2. ด้านการพัฒนาบุคลากร

2.1 ร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรด้วยการฝึกอบรม สัมมนา แลกเปลี่ยน หรือถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการ

2.2 สนับสนุนทางวิชาการร่วมกัน รวมถึงการฝึกปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสบการณ์ทางวิชาการ และการศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้อง

3. ด้านการวิจัยและพัฒนา

3.1 ร่วมกันศึกษา วิจัย ด้านพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แมลง เพื่อการอนุรักษ์และสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ และการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มีการใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่า

3.2 พัฒนาแนวคิดด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามภูมิสังคม ด้วยการส่งเสริม การพัฒนาองค์ความรู้ การสร้างอาชีพให้มีการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ มีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี รวมถึงการให้คำปรึกษา แนะนำด้านอื่น ๆ ที่เหมาะสมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่และการพัฒนา ส่งเสริมให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ภายใต้ MOU ฉบับดังกล่าว ก่อเกิดเป็นแผนความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ธนาคารอาหารชุมชนบ้านกองแหะ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านกีฏวิทยาและด้านกล้วยไม้ป่า อาทิ ฟ้ามุ่ย เอื้องแซะ เอื้องคำ เป็นต้น ด้วยการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร และเป็นตัวอย่างพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่เกษตรกรได้บริโภค ใช้สอย และสร้างรายได้ นอกจากนี้ ความร่วมมือดังกล่าวยังขยายผลแผนการพัฒนาไปยังพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่อาคารสนามของโครงการ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านธนาคารอาหารชุมชนและต่อยอดเป็นศูนย์พัฒนาตามแนวพระราชดำริ โดยมีฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้แก่ ฐานเรียนรู้การปลูกดอกอาว (กระเจียว) ฐานเรียนรู้การเลี้ยงชันโรง ฐานเรียนรู้การปลูกและใช้ประโยชน์จากไผ่ ฐานเรียนรู้การเพาะเห็ดป่า (เห็ดตับเต่า) ฐานเรียนรู้การปลูกและใช้ประโยชน์หญ้าแฝก ฐานเรียนรู้การปลูกสมุนไพรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินและเกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สร้างกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน ให้เป็นผลสำเร็จ และเกิดการขยายผลการพัฒนาสู่พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อสร้างโอกาส สร้างอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกรอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์สืบสาน รักษา และต่อยอด เพื่อขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ

หากพิจารณาอย่างถ่องแท้ จะเห็นว่า พระราชดำริธนาคารอาหารชุมชน เป็นแนวคิดที่ใช้ได้ในทุก ๆ พื้นที่ ทุก ๆ กิจกรรมและสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหาร ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสร้างความหลากหลายของระบบนิเวศในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. จึงน้อมนำพระราชปณิธาน “สืบสาน รักษา ต่อยอด” เป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ ดังนี้

สืบสาน แนวพระราชดำริธนาคารอาหารชุมชน

เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายของระบบนิเวศในเขตปฏิรูปที่ดิน กำหนดเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนการขยายผลธนาคารอาหารชุมชนให้ครอบคลุมพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน 72 จังหวัด และสร้างต้นแบบธนาคารอาหารชุมชน เครือข่ายธนาคารอาหาร ธนาคารเมล็ดพันธุ์ ตามบริบทภูมิสังคม โดยมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่

1. สสำรวจ ออกแบบ วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อปลูกสร้างธนาคารอาหารชุมชน ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่

2. สสำรวจ วางแผน แนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ เพื่อการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ยั่งยืน

3. ศึกษา เก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อวางแผนการปลูกสร้างธนาคารอาหารชุมชน และเพื่อชี้ประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานธนาคารอาหารชุมชน

4. จัดฝึกอบรม การบริหารจัดการธนาคารอาหารชุมชน และการพัฒนาองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่

รักษา เผยแพร่และสร้างองค์ความรู้

บริหารจัดการธนาคารอาหารชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านความมั่นคงทางอาหาร ด้านฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่า) ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน กำหนดเป้าหมายเพื่อศึกษา ติดตาม ประเมินผลการบริหารจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงาน ธนาคารอาหารชุมชนในมิติต่าง ๆ และสื่อสาร เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การพัฒนาและองค์ความรู้ จากการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ธนาคารอาหารชุมชน โดยมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่

1. ติดตาม ประเมินผล แบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาขยายผลและขับเคลื่อนต้นแบบธนาคารอาหารชุมชน และขยายผล (โมเดล) การพัฒนาสู่พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน
2. สื่อสาร เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การพัฒนาและองค์ความรู้ ความสำเร็จ และการประยุกต์ใช้ ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่

ต่อยอด ขยายผลสู่พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วน

กำหนดเป้าหมายการต่อยอด เพื่อมุ่งเน้นการสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนขับเคลื่อนการปลูกสร้างธนาคารอาหารชุมชน ในมิติด้านความมั่นคงทางอาหาร ด้านฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่า) ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริ เพื่อขยายผลสู่พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน 72 จังหวัด โดยมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่

1. สร้างความร่วมมือทุกภาคส่วน เพื่อขับเคลื่อนการขยายผลธนาคารอาหารชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน
2. สำรวจ วางแผน แนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ เพื่อการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ยั่งยืน
3. จัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรในพื้นที่ธนาคารอาหารชุมชนเพื่อให้เจ้าหน้าที่และเกษตรกรได้ใช้และปรับปรุงให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ
4. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ส.ป.ก. และเครือข่าย รวมทั้งการเชื่อมงานการพัฒนาตามแนวทางพระราชดำรินิคมิตของแต่ละโครงการ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. สื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายธนาคารอาหารชุมชน เช่น การจัดกิจกรรม เวทีเสวนา ส่งเสริมการท่องเที่ยวธนาคารอาหารในแต่ละฤดูกาล เป็นต้น

เพื่อความยั่งยืนในการสืบสาน รักษา และต่อยอด แนวพระราชดำรินโยบายธนาคารอาหารชุมชน ต่อไปในอนาคต ส.ป.ก. จึงเน้นกระบวนการสร้างความเข้าใจหลักการ ธนาคาร - อาหาร - ชุมชน ให้กับเกษตรกร และสื่อสารสร้างความเข้าใจหลักการและแนวทางการดำเนินงาน ให้เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ทั้ง 72 จังหวัด พร้อมทั้งจัดทำข้อมูลทรัพยากรในพื้นที่นำร่อง เช่น ข้อมูลพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แหล่งผลิต ปริมาณการใช้ประโยชน์ การเก็บรักษา และการแบ่งปัน ฯลฯ เพื่อเตรียมการขยายผลไปยังเขตปฏิรูปที่ดิน สร้างเครือข่ายธนาคารอาหารชุมชน และธนาคารเมล็ดพันธุ์ในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อการแบ่งปันและใช้เป็นรากฐานของการผลิตภาคการเกษตร

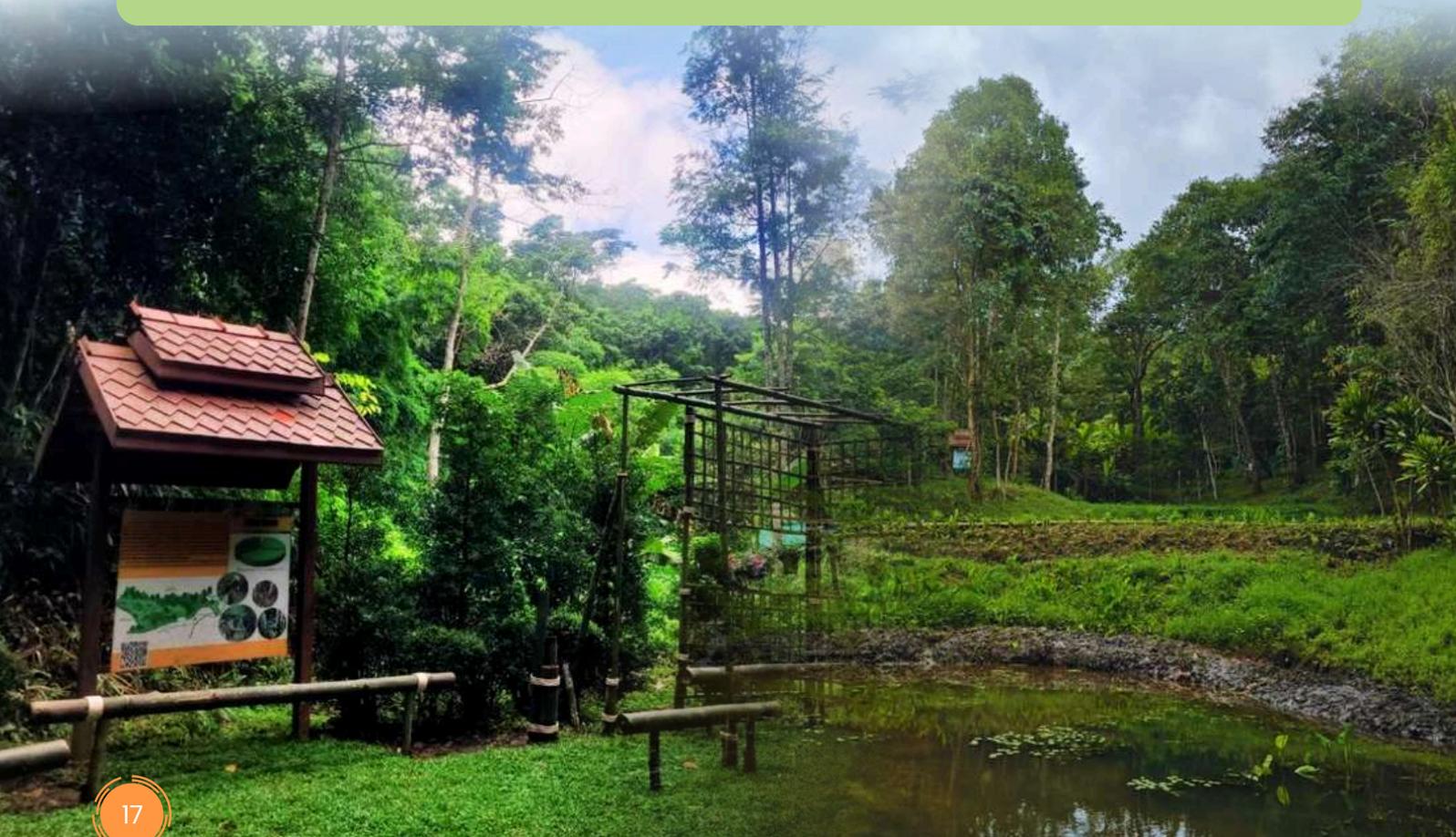
การขยายผลพระราชดำรินาการอาหารชุมชนสู่เขตปฏิรูปที่ดิน

ไม่เพียงแต่เป็นการสนองพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการดูแลทุกข์สุขของราษฎร แต่ยังเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตและศักยภาพ ของเกษตรกรในพื้นที่ ส.ป.ก. อย่างเป็นทางการระดับคุณภาพชีวิตและศักยภาพ ของส.ป.ก. ที่เป็นองค์รวม สะท้อนความมุ่งมั่น ของส.ป.ก. ที่จะสืบสานพระบรมราโชบายและแนวพระราชดำริเพื่อ ขับเคลื่อน ขยายแนวคิดและพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระราชดำริ ณาการอาหารชุมชนได้ขยายผลไปสู่เขตปฏิรูปที่ดิน เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้น้อมนำแนวพระราชดำริมาปฏิบัติ จนเกิดพื้นที่ธนาคารอาหารชุมชน เป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพรและไม้ใช้สอย เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ในเขตปฏิรูปที่ดิน ส่งผลให้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศได้รับการฟื้นฟู เพื่อให้ "ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม" เป็น "พื้นที่แห่งความมั่นคงทางอาหาร" และ "แหล่งสร้างความยั่งยืน ทางระบบนิเวศ" ตามแนวพระราชดำริ

เอกสารอ้างอิง

อุทยานราชพลฤกษ์. (2563, 10 สิงหาคม). โครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ (Food Bank). <https://www.royalparkrajapruek.org/Knowledge/view/130>

51 ปี ส.ป.ก. กับการสืบสาน รักษา สานต่อ พระราชปณิธานงานศิลปาชีพ ผ่าน ศพส.

“จากผืนดินปฏิรูป สุ่มรดกทางภูมิปัญญา กว่า 5 ทศวรรษ ที่ ส.ป.ก. ไม่เพียงหยิบยั้นที่ดินทำกิน ที่เปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นของการสร้าง อาชีพและรายได้ แต่ยังคงการสานต่อพระราชปณิธาน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ด้านการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทยด้วยการ “สร้างคน สร้างงาน สร้างรายได้” ผ่านโครงการศิลปาชีพ ร่วมย้อนรอยการเดินทาง แห่งการสืบสานพระราชปณิธาน ผ่านการขับเคลื่อนงานของ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร (ศพส.) เพื่อให้ศิลปหัตถกรรมไทยเติบโตอย่างสง่างาม เชื่อมโยงวิถีเกษตร เข้ากับศิลปะไทยอย่างยั่งยืน”

บทความโดย นางภานิชา พวงเพชร
นางสาวสิริมา แจ้กระจ่าง
นายสมจิตต์ โสมวิเศษ
นายกฤษดา ภูบุตรตะ

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ
นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการพิเศษ
นักพัฒนาและส่งเสริมอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ)
ผู้ช่วยช่างพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร

จุดเริ่มต้นจากความห่วงใย สู่ปฐมเหตุแห่งงานศิลปาชีพ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ทุรกันดารทั่วประเทศ ทำให้ทรงทอดพระเนตรเห็นสภาพความเป็นอยู่ ที่แท้จริงของราษฎร และรับทราบถึงปัญหาที่ราษฎรกำลังเผชิญอยู่ ปัญหาหนึ่งที่พระองค์ทรงห่วงใยคือ ปัญหาความยากจน โดยเฉพาะเกษตรกร ชาวนาข้าวไร่ ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ การประกอบอาชีพต้องพึ่งพาฝนฟ้าตามธรรมชาติ ต้องเผชิญความแห้งแล้งของสภาพภูมิอากาศ ไม่สามารถทำมาหากินมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จึงทรงมีพระราชประสงค์จัดหาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้ราษฎรให้พออยู่พอกินและพึ่งพาตนเองได้

ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกล และทรงพระราชหฤทัยรักในงานศิลปะ ทรงเห็นว่า งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยนั้น มีความประณีตและวิจิตรงดงาม หากชาวบ้านได้รับการอบรมเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐานแล้ว ย่อมนำไปสู่การพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมแบบใหม่ ๆ แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความประณีตบรรจง ในแบบดั้งเดิม งานเหล่านี้จะเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางศิลปหัตถกรรมของไทยให้คงอยู่สืบไป ดังพระราชดำรัสของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ที่ทรงพระราชทานไว้ ดังนี้

“ข้าพเจ้าอยากเห็น ชาวไร่ ชาวนา มีงานศิลปะพิเศษเป็นอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเพื่ออนุรักษ์ศิลปะโบราณอันงามวิจิตรของคนไทยไว้ เพื่อคงอยู่คู่แผ่นดินไทย งานศิลปะจะดีเด่นเพียงไร ก็อยู่ที่ความขยัน ความประณีต ศิลปะในการออกแบบ และฝีมือในการประดิษฐ์ของจริงโดยเฉพาะ”

ด้วยพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของพสกนิกร โดยเฉพาะปัญหาความยากจนรายได้ไม่เพียงพอ และทรงสนพระทัยในงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพเสริม งานศิลปาชีพจึงถือกำเนิดขึ้น โดยพระองค์ทรงส่งครูออกไปฝึกอบรมราษฎรในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนาทักษะและปรับปรุงผลงานศิลปาชีพให้มีคุณภาพมากขึ้น และพระองค์ทรงรับซื้อผลงานที่ชาวบ้านผลิตได้ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อจัดหาช่องทางจำหน่ายต่อไป ที่สำคัญคือ พระองค์โปรดที่จะทรงใช้ผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทุกประเภท อันเป็นการพระราชทานขวัญกำลังใจให้แก่สมาชิกศิลปาชีพทุกคน ทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว เมื่อการดำเนินงานอบรมศิลปาชีพ ให้แก่ราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ได้บังเกิดผลเป็นที่ประจักษ์ชัด จึงทรงมีพระราชดำริ ให้มีการดำเนินงานอย่างจริงจังและเป็นระบบ โดยโปรดเกล้าให้ตั้ง “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชูปถัมภ์” เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งต่อมา ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” และในปี พ.ศ. 2520 จัดตั้งโรงฝึกอบรมศิลปาชีพสวนจิตรดา เป็นโรงฝึกอบรมศิลปาชีพแห่งแรกที่ทรงจัดตั้งขึ้น ภายในเขตพระราชฐานพระราชวังสวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมไทยหลายสาขาอย่างเป็นระบบ ครบวงจร โดยเฉพาะสาขางานที่กำลังจะสูญหายไป เช่น ถมเงินและถมทอง ลงยาสีและตกแต่งด้วยปีกแมลงทับ เป็นต้น โดยเน้นการผลิตงานศิลปหัตถกรรมไทยที่ประณีตงดงามที่แสดงถึงคุณค่าในเชิงวิจิตรศิลป์

การก่อตั้งศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ในวันฉัตรมงคล ปี พ.ศ. 2523 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงมีพระราชดำริที่จะจัดสร้างศูนย์ศิลปาชีพเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง บริเวณใกล้เคียงกับพระราชวังบางปะอิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งองคมนตรีและรองประธานกรรมการมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ สรรหาที่ดินที่เหมาะสม สำหรับการจัดสร้างศูนย์ศิลปาชีพ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี ทราบว่ามีที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อทำการปฏิรูปและจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรผู้ยากไร้ได้มีที่ทำกิน จึงได้ติดต่อประสานงานกับเลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อร่วมกันจัดหาที่ดินที่มีความเหมาะสม เพื่อจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพ ได้ 2 แปลง แปลงหนึ่งอยู่ที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก อีกแปลงหนึ่งอยู่ที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลั่นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์

เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตร ที่ดินแปลงอำเภอบางไทรด้วยพระองค์เอง และทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าสมควรสร้างศูนย์ศิลปาชีพ ณ ที่แห่งนี้

ในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2523 คณะรัฐมนตรีได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินพื้นที่พระราชทาน เนื้อที่ 861 ไร่ 1 งาน 85 ตารางวา เพื่อจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ และมีมติให้หน่วยงานต่าง ๆ สนับสนุนโครงการของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ และได้มอบหมายให้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ดำเนินการก่อสร้างปรับปรุงพื้นที่และบำรุงรักษา ตลอดจนประสานงานหน่วยงานอื่นเพื่อให้การดำเนินงานศิลปาชีพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2527 นับแต่นั้นเป็นต้นมา ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ ได้ดำเนินงานจัดการฝึกอบรมงานศิลปาชีพให้แก่เกษตรกรชาวไร่ชาวนาผู้ด้อยโอกาสทั่วทุกภูมิภาคของประเทศได้มีโอกาสสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของไทยให้คงอยู่สืบไป

จาก ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ สู่ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนคืนพื้นที่ ทรัพย์สิน และภารกิจของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ ให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ตามหนังสือสำนักพระราชวังที่ พว 0202.2/2154 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 เพื่อให้ ส.ป.ก. ขับเคลื่อนงาน โดยน้อมนำพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ด้านการฝึกอบรมศิลปาชีพ เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่เกษตรกร และการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทย โดยเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2566 ส.ป.ก. ได้รับมอบพื้นที่และภารกิจของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ และได้เปลี่ยนเป็น “ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร” หรือ ศพส. ดำเนินการขับเคลื่อนงานสืบสาน รักษา สานต่อ งานศิลปหัตถกรรม จัดการฝึกอบรมพัฒนาอาชีพให้เกษตรกร พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปหัตถกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบัน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร สืบสาน รักษา และอนุรักษ์งานศิลปาชีพมิให้สูญหาย เป็นหนึ่งในศูนย์กลางการถ่ายทอดภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรม ทำหน้าที่รวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้งานฝีมือชั้นสูงผ่านหลักสูตรฝึกอบรมศิลปหัตถกรรมระยะยาว ซึ่งใช้ระยะเวลาฝึกอบรมประมาณ 2 ปี จัดฝึกอบรมทักษะอาชีพงานศิลปหัตถกรรม จำนวน 5 สาขา 12 แผนก ประกอบด้วย

1. สาขาจิตรศิลป์ แบ่งเป็น 2 แผนก ได้แก่

1.1 แผนกช่างวาดภาพสีน้ำมัน เป็นแผนกที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะด้านศิลปะการวาดภาพสีน้ำมันอย่างครบวงจร ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเทคนิควิธีการและขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มีคุณภาพ เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การศึกษาดูงาน การแสดงผลงานในนิทรรศการ การนำเสนอผลงานอย่างมืออาชีพ และเรียนรู้ด้านการตลาดและความต้องการของลูกค้า เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาเทคนิคจากศิลปินท่านอื่นเพื่อเพิ่มพูนความรู้และแรงบันดาลใจ ในการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นเยี่ยมที่สะท้อนเอกลักษณ์และคุณค่าทางศิลปะอย่างแท้จริง

1.2 แผนกช่างเขียนภาพลายไทย โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ทักษะงานศิลป์ไทย และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและจิตสำนึกในความเป็นไทย ให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่มสามารถประยุกต์ศิลปะลายไทยให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อตอบโจทย์สังคมปัจจุบันและอนาคต

2. สาขาศิลปหัตถกรรม แบ่งเป็น 5 แผนก ได้แก่

2.1 แผนกช่างเครื่องหนังและผลิตภัณฑ์ผ้า เป็นแผนกที่มุ่งเน้นการสร้างทักษะอาชีพเชิงปฏิบัติจริงด้านงานเครื่องหนัง และงานผลิตภัณฑ์จากผ้า หลักสูตรการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่น พัฒนาทักษะเฉพาะด้าน ตั้งแต่กระบวนการออกแบบ การผลิต จนถึงการตลาดเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ สวยงาม และมีเอกลักษณ์ สามารถแข่งขันได้ในตลาด ทั้งยังส่งเสริมแนวความคิดการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อเพิ่มรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เรียนและครอบครัวในระยะยาว

2.2 แผนกช่างประดิษฐ์หัวโขน เป็นแผนกที่มุ่งเน้นในการอนุรักษ์และสืบสานงานหัตถศิลป์ไทยอันทรงคุณค่า ซึ่งเป็นศิลปะชั้นสูง ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญา ความประณีต และจิตวิญญาณของความเป็นไทย งานประดิษฐ์หัวโขนถือเป็นศิลปะที่หาได้ยากและมีความสำคัญ ทั้งในเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะการสร้างหัวโขนอย่างถูกต้องตามแบบแผนโบราณผสมผสาน กับแนวความคิดสร้างสรรค์ร่วมสมัย เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำไปต่อยอดประกอบอาชีพ และร่วมกันรักษาศิลปะแขนงนี้ ให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทยอย่างยั่งยืน

2.3 แผนกช่างเป่าแก้ว เป็นแผนกที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดศิลปะและเทคนิคงานหัตถกรรมด้านการเป่าแก้วผ่านกระบวนการ ลงมือปฏิบัติจริงสร้างสรรค์ชิ้นงานรูปแบบต่างๆพัฒนาความชำนาญและความคิดริเริ่มอย่างต่อเนื่องพร้อมทั้งส่งเสริมแนวคิดใหม่ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยโดยมีเป้าหมายที่จะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านการเป่าแก้วเพื่อยกระดับ คุณภาพผลงานให้มีศักยภาพในการแข่งขัน

2.4 แผนกช่างปั้นตุ๊กตาชาววังและดอกไม้ดินไทย เป็นแผนกนี้มุ่งเน้นการสื่อสารศิลปหัตถกรรมไทยด้านการปั้นตุ๊กตาชาววัง และการประดิษฐ์ดอกไม้จากดินไทย เน้นผู้เรียนได้เรียนรู้ทุกขั้นตอนของการผลิตผลงาน ตั้งแต่การออกแบบ การสร้างสรรค์ การกำหนดราคาต้นทุน ราคาขาย ไปจนถึงคำนวณกำไร นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าและมี เอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งในเชิงอนุรักษ์และเชิงพาณิชย์ตอบโจทย์ตลาดในยุคปัจจุบัน

2.5 แผนกช่างบาติก บาติก คือ กระบวนการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้า โดยวิธีการด้านสีย้อมด้วยเทียน ในแผนกนี้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ตลอดกระบวนการ ตั้งแต่ขั้นตอนการลงเทียน การย้อมสี การระบายสี ไปจนถึงการต้มซักเพื่อละลายเทียนออกจากผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายตามแบบที่ออกแบบไว้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบและถูกต้อง รวมถึงการทดลอง ค้นคว้า และพัฒนารูปแบบผลงานให้มีความงดงามแปลกใหม่และมีคุณค่าในเชิงศิลปะ

3. สาขาวิชาคหกรรม ประกอบด้วย 1 แผนก คือ แผนกช่างศิลปประดิษฐ์ และบรรจุภัณฑ์ มุ่งเน้นการสร้างสรรคผลงานที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของตลาดยุคใหม่ โดยประสานระหว่างงานศิลปะแบบโบราณที่คงคุณค่าแห่งความเป็นไทย กับงานศิลปะร่วมสมัยที่ตอบโจทย์ของผู้บริโภครุ่นใหม่ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ และกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4. สาขาศิลปอุตสาหกรรม แบ่งเป็น 3 แผนก ได้แก่

4.1 แผนกช่างเครื่องเรือนไม้และบ้านทรงไทย เป็นแผนกวิชาที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาช่างไม้ไทยและส่งเสริมพัฒนาทักษะฝีมือด้านงานไม้และงานสร้างบ้านทรงไทยแบบจำลอง จัดการเรียนการสอนเน้นภาคปฏิบัติและทฤษฎี เน้นการสร้างผลงานที่มีคุณภาพ มีมาตรฐาน และสะท้อนเอกลักษณ์ความงามแบบไทย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้เข้ารับฝึกอบรมได้แสดงผลงานและร่วมนิทรรศการ รวมถึงการเรียนรู้ด้านการตลาดและเทคนิคการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ โดยมีเป้าหมายให้ช่างฝีมือมีความรู้ คุณธรรม ความรักความภูมิใจ ในภูมิปัญญาไทย พร้อมนำศิลปะงานไม้และสถาปัตยกรรมไทยไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมร่วมสมัยได้อย่างงดงาม

4.2 แผนกช่างเครื่องเรือนหวายและสานผักตบชวา มุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะด้านงานจักสานและงานเครื่องเรือน จากวัสดุธรรมชาติ โดยเฉพาะหวายและผักตบชวา ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น สามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า และสร้างรายได้ให้กับผู้เรียน เน้นการเรียนรู้ทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในทุกขั้นตอนของการผลิตเพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งถึงเทคนิค และกระบวนการอย่างแท้จริง

4.3 แผนกช่างเครื่องเคลือบดินเผา มีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาทักษะฝีมือช่างผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการจริงตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การขึ้นรูป การตกแต่งลวดลาย ไปจนถึงการเคลือบและการเผา เพื่อให้เกิดผลงานที่มีคุณภาพและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มุ่งสร้างสรรค์ผลงานในเชิงอนุรักษ์และเชิงพาณิชย์ ผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมและเทคนิคสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่สวยงามและตอบโจทย์ตลาดร่วมสมัย

5. สาขาวิชาช่างอุตสาหกรรม ประกอบด้วย 1 แผนก คือ **แผนกช่างเครื่องยนต์จักรกลทางการเกษตร** มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ และทักษะด้านงานช่างเครื่องยนต์และเครื่องจักรกล ให้สามารถซ่อมแซม ดูแล และบำรุงรักษาเครื่องจักรกลต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และปลอดภัย โดยเฉพาะเครื่องจักรกลใช้ในภาคการเกษตร ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมไทย เน้นการฝึกปฏิบัติจริง ควบคู่การเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจหลักการทำงานของเครื่องยนต์และเครื่องจักรกล สามารถวิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุผลและมีประสิทธิภาพ สามารถนำไปซ่อมบำรุงเครื่องจักรกลในครัวเรือน ประกอบเป็นอาชีพเสริม หรือให้บริการแก่ชุมชนได้

นอกจากนี้ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร ยังสานต่อพระราชปณิธานในการสร้างงานสร้างอาชีพ เสริมให้แก่เกษตรกรทั่วทุกภูมิภาค ผ่านโครงการฝึกอบรม **หลักสูตรฝึกอบรมศิลปหัตถกรรมระยะสั้น** ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนา และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบทางการเกษตรและทรัพยากรในชุมชน ดำเนินการจัดฝึกอบรมโดยสำนักงาน การปฏิรูปที่ดินจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด) ทั่วประเทศ 72 จังหวัด กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน วัตถุประสงค์เพื่อนำงานศิลปหัตถกรรมไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ต่อยอดงาน ผลิตภัณฑ์ที่มีในชุมชนให้มีความประณีต ทันสมัย ตรงตามความต้องการของตลาด ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มจากการใช้เวลาว่างนอกเหนือ การทำเกษตร โดย ส.ป.ก.จังหวัดจะเลือกหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับบริบทของเกษตรกรและทรัพยากรในพื้นที่

ในขณะเดียวกัน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร ยังมีภารกิจในการดูแลสถานที่อันเป็นประวัติศาสตร์ การพัฒนางานศิลปอาชีพ ทำนุบำรุงให้ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ หรือที่ปัจจุบันคือ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปหัตถกรรมที่มีชีวิต ต้อนรับผู้ที่สนใจศึกษาดูงานศิลปหัตถกรรม อนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปหัตถกรรมไทยมิให้สูญหายไปตามกาลเวลา เพื่อเป็นต้นแบบของการพัฒนางานศิลปาชีพสู่การสร้างงานสร้างรายได้ที่ยั่งยืน

ศาลาพระมิ่งขวัญ คือ อาคารทรงไทยประยุกต์จตุรมุขสูง 4 ชั้น ตั้งอยู่ใจกลางศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ เปรียบเสมือนศูนย์รวมหัวใจ ที่แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ทรงส่งเสริม ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้ราษฎรมีอาชีพและชีวิตที่ดีขึ้น

51 ปี ส.ป.ก. แห่งความสำเร็จ: ส.ป.ก. กับการสานต่อพระราชปณิธานการขับเคลื่อนงานศิลปหัตถกรรมไทย ให้เติบโตอย่างสง่างาม เชื่อมโยงวิถีเกษตรเข้ากับศิลปะไทยอย่างยั่งยืน

ตลอดระยะเวลากว่า 51 ปีที่ผ่านมา ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของ ส.ป.ก. ไม่ใช่เพียงจำนวนที่ดินที่จัดสรรให้เกษตรกรหรือบุคคลที่ยากไร้ แต่คือการ **“สร้างคน”** ผ่านโครงการศิลปาชีพ จากเกษตรกรที่เคยมีมือไม้เพียงจับจอบเสียมและเผชิญกับความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตสู่การเป็น **“ช่างฝีมือชั้นครู”** ที่มีทักษะ การสร้างสรรค์งานศิลปะ จนเกิดความเชี่ยวชาญ ทักษะเหล่านี้เปรียบเสมือน **“ทรัพย์สินทางปัญญา”** ที่ติดตัวไปตลอดชีวิตและส่งต่อเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานได้ เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญา ผลผลิตจากน้ำพักน้ำแรงจึงไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่พืชผลทางการเกษตร แต่เป็นผลผลิตที่ได้จากภูมิปัญญา ก่อให้เกิดเป็น **“งานศิลปะ”** ที่มีมูลค่าสูง ทำให้รายได้ของครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคง ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่ ช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำและสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัวในชนบท อีกทั้งความสำเร็จที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การดำรงไว้ซึ่งเกียรติยศและศักดิ์ศรีของความเป็นไทยคือความภาคภูมิใจให้กับคนชนบท จากคนที่เคยถูกมองว่าเป็นเพียงแรงงานภาคเกษตร กลายเป็น **“ผู้รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ศิลปหัตถกรรมไทย”** สิ่งนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า เมื่อได้รับโอกาสและการส่งเสริมที่ถูกต้อง เกษตรกรไทยก็มีศักยภาพเพียงพอที่จะรังสรรค์งานศิลปะที่งดงามระดับโลกได้ ดังพระราชดำรัสของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2532 ความตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าเห็นภูมิใจเสมอมาว่า คนไทย มีสายเลือดของช่างฝีมืออยู่ทุกคน ไม่ว่าจะเป็ชชาอวีรชาอณา หรืออาชีพใด อยู่สารทิตใดคนไทยมีความละเอียดอ่อน และไวด่อการรับศิลปะทุกชนิดขอเพียงแต่ให้เขาได้โอกาสฝึกฝน เขาก็จะแสดงความสามารถออกมาให้เห็นได้...”

พระบารมี เกริกก้อง ฟ้าสยาม
ทรงเสด็จ เยี่ยมราษฎร ทั้งใกล้ไกล
ปฐมบท ศิลป์ไทย วิจิตรค่า
ฟื้นฟูภูมิปัญญา งานช่าง ทั่วแผ่นดิน
ส.ป.ก. น้อมนำ พระราชปณิธาน
ชำระงาน หัตถศิลป์ คู่ถิ่นไทย
สืบสานงาน หัตถกรรม ล้วนมากมี
ศพส. อารังศิลป์ ระบือนาม

สมพระนาม คู่แผ่นดิน ถิ่นอาศัย
ด้วยห่วงใย ทุกข์สุข เมตตาธรรม
ศิลปาชีพ ก่อเกิด ประเสริฐศิลป์
หล่อเลี้ยงถิ่น ชนบท ใ้ยั่งยืน
ด้านศิลปาชีพ สืบสาน มิเลือนหาย
ให้เรื่องไกล คู่หล้า สง่างาม
ตั้งทรัพย์สิน ห่อเลี้ยง ถิ่นสยาม
เชิดชูความ วิจิตรค่า คู่ฟ้าไทย

ประพันธ์โดย ภาณีชา พวงเพชร
นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ

บทความวิชาการ

ของบุคลากรสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

“สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตร”

บทบาทสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กับการยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรไทย The Role of the Agricultural Land Reform Office in Improving the Quality of Life for Thai Farmers

บทความโดย วิจิตรา สุวรรณโกเมน

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดพะเยา
รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นนโยบายสาธารณะที่มีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขปัญหา ความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดิน และการสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรไทย มาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากที่ดินทำกินเป็นปัจจัยพื้นฐานของการผลิตทางการเกษตร ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อรายได้ ความมั่นคงทางอาหาร และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและครัวเรือนชนบท ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งจากความผันผวนของตลาดโลก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และโครงสร้างประชากรภาคเกษตรที่กำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย ปัญหาการขาดความมั่นคงในสิทธิที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากรการผลิตจึงทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ในฐานะหน่วยงานหลักของรัฐ มีบทบาทสำคัญในการดำเนินนโยบายปฏิรูปที่ดินผ่านการจัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ การสร้างหลักประกันในสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดิน การเสริมสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน และการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรอย่างเป็นระบบแนวคิด “สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร” จึงสะท้อนกรอบการดำเนินงานที่มุ่งบูรณาการมิติด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และการพัฒนาทุนมนุษย์เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและวิเคราะห์บทบาทของ ส.ป.ก. ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการสร้างสิทธิในที่ดินทำกิน การเสริมสร้างการเข้าถึงแหล่งทุน และการหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ตลอดจนสะท้อนบทเรียนจากการดำเนินงานที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและการขับเคลื่อนงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของประเทศไทยในระยะยาว

1. แนวคิดการสร้างสิทธิในที่ดินทำกิน

การสร้างสิทธิในที่ดินทำกินถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากสิทธิในการถือครองที่ดินช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่เกษตรกร (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO, 2021) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีภารกิจหลักในการจัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ ควบคู่กับการกำหนดสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างเหมาะสม เพื่อป้องกันการกระจุกตัวของการถือครองที่ดินและการนำที่ดินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2568)

1.1 การสร้างสิทธิผ่านการออกเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.4-01 เป็นกลไกหลักของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในการรับรองสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดินแก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงในการถือครองที่ดินทำกิน และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินของเกษตรกรผู้ยากไร้ เอกสารสิทธิดังกล่าวกำหนดสิทธิในการครอบครองและใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดและเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีหลักประกันในการใช้ที่ดินประกอบอาชีพ สามารถถ่ายทอดสิทธิให้แก่ทายาทตามเงื่อนไขที่กำหนด และใช้เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แม้จะไม่ใช่กรรมสิทธิ์สมบูรณ์ เช่น โฉนดที่ดิน แต่ก็เป็สิทธิที่ช่วยลดความเสี่ยงในการสูญเสียที่ดินทำกิน และสร้างความมั่นใจในการลงทุนระยะยาว (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566)

1.2 การสร้างสิทธิผ่านการออกโฉนดเพื่อการเกษตร เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการยกระดับความมั่นคงในสิทธิการถือครองที่ดินของเกษตรกร โดยมุ่งเน้นการรับรองสิทธิในที่ดินให้สูงขึ้น ทั้งในเชิงกฎหมายและเศรษฐกิจ เนื่องจากเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.4-01 เป็นหนังสืออนุญาตให้เกษตรกรเข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ ซึ่งเกษตรกรมีสิทธิครอบครองและใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร แต่ไม่ถือเป็นกรรมสิทธิ์ และมีข้อจำกัดในการเปลี่ยนมือ โดยสามารถโอนให้เฉพาะบุตร คู่สมรส หรือเครือญาติที่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ระเบียบของการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น อีกทั้งการใช้ที่ดินเป็นหลักประกันเพื่อเข้าถึงแหล่งทุนยังอยู่ภายใต้ข้อจำกัด การออกโฉนดเพื่อการเกษตรเป็นการเพิ่มสิทธิประโยชน์และมูลค่าที่ดิน โดยนอกจากบุตร คู่สมรส หรือเครือญาติแล้ว เกษตรกรสามารถสละสิทธิเพื่อให้ ส.ป.ก. ดำเนินการตามระเบียบ เพื่อจัดที่ดินให้แก่บุคคลอื่นที่มีคุณสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ เมื่อถือครองโฉนดเพื่อการเกษตรครบ 2 ปี ทั้งยังใช้เป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันในการขอสินเชื่อจาก ธ.ก.ส. ได้ในวงเงินสินเชื่อที่เพิ่มขึ้นภายใต้การพิจารณาของแหล่งทุน พร้อมทั้งส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าเป็นสินทรัพย์ และขับเคลื่อนต่อยอดจัดทำโฉนดต้นไม้เพื่อเป็นหลักประกันในการเข้าถึงแหล่งทุนที่เพิ่มขึ้น นับเป็นกลไกเชิงนโยบายที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเกษตรกรรม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างยั่งยืน โฉนดเพื่อการเกษตรช่วยให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการใช้ที่ดินระยะยาว สามารถวางแผนการผลิต การลงทุน และการพัฒนาพื้นที่การเกษตรได้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การออกโฉนดเพื่อการเกษตร ยังต้องดำเนินการภายใต้กรอบกฎหมายและมาตรการกำกับดูแล เพื่อป้องกันการนำที่ดินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์หรือการเก็งกำไร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเป้าหมายของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2568) นอกจากนี้ โฉนดเพื่อการเกษตรสามารถเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนและการสนับสนุนจากสถาบันการเงินและภาครัฐ เนื่องจากเอกสารสิทธิในที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาความน่าเชื่อถือและศักยภาพในการลงทุนของเกษตรกร การมีโฉนดเพื่อการเกษตรจึงช่วยส่งเสริมการลงทุนในการพัฒนาการผลิต การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ และการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งนำไปสู่การยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในระยะยาว (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2566)

1.3 การกำกับดูแลและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แม้เกษตรกรจะได้รับการรับรองสิทธิในที่ดินทำกินแล้ว หากขาดระบบกำกับดูแลที่เหมาะสม ย่อมอาจนำไปสู่การใช้ที่ดินที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปที่ดิน หรือเกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรที่ดินอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ดังนั้น การกำกับดูแลการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงเป็นกลไกที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรและการรักษาผลประโยชน์สาธารณะ (FAO, 2021) ในบริบทของการดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การกำกับดูแลการใช้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินดำเนินการผ่านกรอบกฎหมาย ระเบียบ และมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตร เช่น การกำหนดเงื่อนไขการใช้ที่ดิน การติดตามตรวจสอบการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่อง และการให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการปรับปรุงการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ มาตรการดังกล่าวช่วยลดปัญหานำที่ดินไปใช้ในกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และป้องกันการละเมิดเงื่อนไขของเอกสารสิทธิ (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566)

1.3.1 การพัฒนาฐานข้อมูลที่ดินเพื่อการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การพัฒนาระบบจัดที่ดินออนไลน์ (ALRO Land Online) ที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน และเป็นปัจจุบัน ถือเป็นฐานข้อมูลสำคัญของการควบคุมและตรวจสอบข้อมูลที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมโดยฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) เพื่อรองรับการจัดเก็บ วิเคราะห์ และแสดงผลข้อมูลเชิงพื้นที่ของแปลงที่ดินได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลสิทธิในที่ดิน และข้อมูลเกษตรกรเข้าด้วยกันในรูปแบบฐานข้อมูลเดียวกัน ช่วยให้สามารถติดตามสถานะที่ดิน ตรวจสอบการเปลี่ยนแปลง และกำหนดมาตรการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล และลดข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน

1.3.2 การติดตามและตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างต่อเนื่อง โดยการติดตามและตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างต่อเนื่องเป็นกลไกสำคัญในการทำให้การใช้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตร การนำเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศและภาพถ่ายทางอากาศหรือภาพถ่ายดาวเทียมมาใช้ในการติดตามการใช้ที่ดิน ช่วยเพิ่มความแม่นยำและความรวดเร็วในการตรวจสอบ ลดข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล และช่วยป้องกันการนำที่ดินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์หรือการละเมิดเงื่อนไขของเอกสารสิทธิ (FAO, 2021) การติดตามการใช้ประโยชน์ที่ดินยังช่วยให้หน่วยงานสามารถตรวจพบปัญหาและความเสี่ยงได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ส่งผลให้สามารถกำหนดมาตรการแก้ไขและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสม ลดโอกาสในการเกิดข้อพิพาทด้านที่ดิน และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรที่ดินในระยะยาว

1.3.3 การบังคับใช้กติกาอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม โดยการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานในการดำเนินงานของแต่ละกระบวนการให้ชัดเจน และถือปฏิบัติบนพื้นฐานของระเบียบของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับในการปฏิรูปที่ดิน การเปิดเผยข้อมูลและการดำเนินการตามขั้นตอนที่สามารถตรวจสอบได้ ช่วยลดความคลุมเครือในการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ ลดโอกาสในการเกิดความไม่เป็นธรรมในการจัดการที่ดิน และเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการปฏิรูปที่ดิน อันนำไปสู่การบริหารจัดการที่ดินที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2568) นอกจากนี้ ยังสามารถลดและแก้ไขข้อพิพาทด้านที่ดินผ่านกระบวนการที่เป็นระบบและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐและเกษตรกร และสนับสนุนการใช้ประโยชน์ที่ดิน อย่างมีประสิทธิภาพ อันสอดคล้องกับกรอบแนวคิด “สร้างสิทธิ” ในการจัดที่ดินและการควบคุมสิทธิของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

2. การเสริมทุนและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของเกษตรกร

การเข้าถึงแหล่งทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการผลิตและการพัฒนาธุรกิจเกษตรของเกษตรกร (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2566) ส.ป.ก. ได้ดำเนินงานด้านการเสริมทุนผ่านกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมถึงการบูรณาการความร่วมมือกับสถาบันการเงินของรัฐ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถเข้าถึงเงินทุนในอัตราดอกเบี้ยที่เหมาะสม

2.1 การสนับสนุนแหล่งทุนและกลไกทางการเงินสำหรับเกษตรกร เป็นแนวทางสำคัญในการลดข้อจำกัดด้านเงินทุนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. ได้ดำเนินการสนับสนุนและเชื่อมโยงเกษตรกรกับแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น กองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ความร่วมมือกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และโครงการสินเชื่อพิเศษ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงเงินทุนในอัตราที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทการผลิตทางการเกษตร (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2566) นอกจากนี้ การพัฒนากลไกทางการเงินที่ยืดหยุ่น เช่น สินเชื่อเพื่อการลงทุนระยะยาว สินเชื่อเพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต และการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน ยังช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่ายเงินได้อย่างเหมาะสม ลดภาระหนี้สิน และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การสนับสนุนแหล่งทุน ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการทางการเงิน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างทุนเกิดผลอย่างยั่งยืน (FAO, 2021)

2.2 การเชื่อมโยงเอกสารสิทธิที่ดินกับการเข้าถึงแหล่งทุน การใช้เอกสารสิทธิ ส.ป.ก. เช่น ส.ป.ก.4-01 หรือโฉนดเพื่อการเกษตร สามารถใช้เป็นหลักฐานแสดงความมั่นคงในการถือครองที่ดิน ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงินและหน่วยงานภาครัฐ และส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถลงทุนพัฒนาการผลิต ปรับปรุงเทคโนโลยี และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์ม ส.ป.ก. ได้ดำเนินงานด้านการเสริมทุนผ่านกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และการบูรณาการความร่วมมือกับสถาบันการเงินของรัฐ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถเข้าถึงเงินทุนในอัตราดอกเบี้ยที่เหมาะสม การใช้เอกสารสิทธิ ส.ป.ก. เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันประกอบการพิจารณาสินเชื่อ ช่วยลดข้อจำกัดที่เกษตรกรไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ส่งผลให้เกษตรกรสามารถลงทุนพัฒนาการผลิต ปรับปรุงเทคโนโลยี และต่อยอดกิจกรรมทางการเกษตรได้มากขึ้น

2.3 การเสริมสร้างวินัยทางการเงินและการบริหารจัดการความเสี่ยง เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เนื่องจากการมีเงินทุนหรือการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพียงอย่างเดียว ไม่อาจรับประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้ หากเกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการบริหารจัดการทางการเงินที่เหมาะสม วินัยทางการเงินจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่าย การลงทุน และการชำระหนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันปัญหาหนี้สินในระยะยาว ลดความเสี่ยงจากปัญหาหนี้สินเรื้อรัง และเสริมสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ในบริบทของการดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การส่งเสริมวินัยทางการเงินแก่เกษตรกรเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรอย่างรอบด้าน โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้ด้านการวางแผนทางการเงิน การจัดทำบัญชีครัวเรือน การคำนวณต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิต และการตัดสินใจลงทุนอย่างรอบคอบ การดำเนินงานดังกล่าวช่วยให้เกษตรกรตระหนักถึงสถานะทางการเงินของตนเอง สามารถควบคุมรายจ่ายและบริหารเงินทุนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566)

3. การหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร

การหนุนเสริมการพัฒนาเกษตรกรไม่จำกัดเพียงการจัดสรรที่ดินและเงินทุน แต่ครอบคลุมถึงการพัฒนาทุนมนุษย์และศักยภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกร แต่รวมถึงการพัฒนาทักษะ ความรู้ และการเข้าถึงเทคโนโลยีทางการเกษตร ส.ป.ก. ได้ดำเนินโครงการส่งเสริมอาชีพการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปแบบสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน เป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยเพิ่มอำนาจต่อรอง ลดต้นทุนการผลิต และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการเกษตรยั่งยืน ยังช่วยลดความเสี่ยงจากความผันผวนของตลาดและสภาพแวดล้อม

3.1 การรวมกลุ่มและการพัฒนาเครือข่าย การรวมกลุ่มของเกษตรกรและการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพการประกอบอาชีพและความเข้มแข็งของชุมชนเกษตรกร โดยเฉพาะในเขตปฏิรูปที่ดินซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มักเผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากรการผลิต เงินทุน เทคโนโลยี และอำนาจต่อรองทางการตลาด การรวมกลุ่มช่วยให้เกษตรกรสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการ และสร้างอำนาจต่อรองทั้งในด้านการจัดซื้อปัจจัยการผลิตและการจำหน่ายผลผลิต (FAO, 2021) ในบริบทของการดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ส.ป.ก. ให้การสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนา กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ และวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การวางแผนการผลิต และการตลาด การดำเนินงานดังกล่าวช่วยให้เกษตรกรสามารถรวมพลังในการพัฒนาอาชีพและเพิ่มมูลค่าผลผลิตได้อย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566)

นอกจากนี้ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มเกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการขยายโอกาสทางเศรษฐกิจและการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรเครือข่ายดังกล่าวช่วยสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการเกษตร รวมถึงการเชื่อมโยงตลาดและห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) ทางการเกษตร ทำให้เกษตรกรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในเชิงสังคม การรวมกลุ่มและการพัฒนาเครือข่ายยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สร้างการมีส่วนร่วม และพัฒนาทุนทางสังคม (Social capital) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ การมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง ช่วยให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การพัฒนาเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินมีความยั่งยืนในระยะยาว

3.2 เกษตรยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดการพัฒนาการเกษตรที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างมีประสิทธิภาพ การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ และการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ การบูรณาการหลักการเกษตรยั่งยืนกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ในบริบทของการดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรอย่างรอบด้าน ส.ป.ก. สนับสนุนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ โดยส่งเสริมระบบการผลิตที่หลากหลาย เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และการจัดการทรัพยากรดินและน้ำอย่างเหมาะสม แนวทางดังกล่าวช่วยลดความเสี่ยงจากความผันผวนของตลาดและสภาพภูมิอากาศ พร้อมทั้งเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566) การดำเนินการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกษตรกรสามารถรับมือกับความเสียหายและความไม่แน่นอนในภาคการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (FAO, 2021) ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนช่วยลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ปรับปรุงคุณภาพดินและน้ำ และอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานของการผลิตทางการเกษตรในระยะยาว การดำเนินงานของ ส.ป.ก. เน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่เกษตรกร จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.3 การปรับตัวของเกษตรกรสูงวัยต่อการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร แม้ว่าพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรจะมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตลดต้นทุน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของเกษตรกร แต่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ สังคมสูงวัย (Aging Society) อย่างสมบูรณ์ โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2565) ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกรสูงวัยมีข้อจำกัดในการปรับตัวต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะด้านทักษะดิจิทัล ความคุ้นเคยกับอุปกรณ์เทคโนโลยี และความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลผ่านระบบดิจิทัลซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรมในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Aranguri et al., 2025)

นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสูงวัย โดยเฉพาะในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเกษตรกรบางส่วนยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ ส่งผลให้ไม่สามารถ ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อการบริหารจัดการการผลิต การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการเชื่อมโยงตลาดได้อย่างเต็มศักยภาพ (FAO, 2022) ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรสูงวัยซึ่งเป็นกลุ่มหลักในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ในกรณีนี้ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกร ควบคู่กับการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และศักยภาพของเกษตรกร โดยมีการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และการให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร นอกจากนี้ ยังสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร การส่งเสริมบทบาทของเกษตรกรต้นแบบ และการมีส่วนร่วมของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีให้เกษตรกรสูงวัยสามารถเรียนรู้และปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566)

โดยสรุป การหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ด้านการรวมกลุ่มและการพัฒนาเครือข่าย การเกษตรยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง และการปรับตัวของเกษตรกรสูงวัยต่อการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับศักยภาพของเกษตรกร ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเรียนรู้ และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาอาชีพ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดความเสี่ยง และยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด “**หนุนเกษตรกร**” ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรกรมในการส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรอย่างยั่งยืนในระยะยาว

บทสรุป

บทความวิชาการนี้มุ่งอธิบายและวิเคราะห์บทบาทของสำนักงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกร (ส.ป.ก.) ภายใต้กรอบแนวคิด “**สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร**” ซึ่งเป็นกรอบ การดำเนินงานเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมมิติด้านสิทธิในที่ดิน การเข้าถึงแหล่งทุน และการพัฒนา ศักยภาพเกษตรกรอย่างรอบด้าน การศึกษาพบว่า การสร้างสิทธิในที่ดินทำกินผ่านการออกเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 และการออกโฉนดเพื่อการเกษตร มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงในการถือครอง ที่ดิน ลดความเหลื่อมล้ำ ด้านการเข้าถึงทรัพยากร และเป็นรากฐานของการลงทุนและการพัฒนา อาชีพทางการเกษตรในระยะยาว ในมิติด้านการเสริมสร้างทุน การดำเนินงานผ่านกองทุน การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร และความร่วมมือกับสถาบันการเงินของรัฐ โดยเฉพาะธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของเกษตรกรในเขต ปฏิรูปที่ดิน การเชื่อมโยงเอกสารสิทธิที่ดินกับการพิจารณาสินเชื่อช่วยลดข้อจำกัดด้านหลักทรัพย์ ค่าประกันและสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถลงทุนพัฒนาการผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร จัดการฟาร์มได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การเสริมทุนที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องดำเนิน ควบคู่กับการเสริมสร้างวินัยทางการเงินและการบริหารจัดการความเสี่ยง เพื่อป้องกันปัญหาหนี้สิน และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในระยะยาว นอกจากนี้ การหนุนเสริมการพัฒนา ศักยภาพเกษตรกรผ่านการรวมกลุ่ม การพัฒนาเครือข่าย การส่งเสริมเกษตรยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการปรับตัวของเกษตรกรสูงวัยต่อการใช้เทคโนโลยี ทางการเกษตร มีบทบาทสำคัญ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเกษตรกร ลดความเปราะบางจากความผันผวนของตลาด และสภาพแวดล้อม และสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุป กรอบแนวคิด “**สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร**” ซึ่งสะท้อนบทบาทของ ส.ป.ก. ในการขับเคลื่อนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรที่มุ่งสร้างความมั่นคงในอาชีพ ยกระดับคุณภาพชีวิต ของเกษตรกร และส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อจำกัดของการศึกษา

บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงนโยบายเป็นหลัก โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ รายงานผล การดำเนินงาน และเอกสารนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์จากการเก็บข้อมูลภาคสนามหรือการสำรวจ ความคิดเห็นของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินโดยตรง นอกจากนี้ ความแตกต่างด้านบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน แต่ละภูมิภาค ความแตกต่างด้านศักยภาพของเกษตรกร การเข้าถึงเทคโนโลยี และข้อจำกัดด้านงบประมาณ อาจส่งผลให้ผลการวิเคราะห์ ไม่สามารถสะท้อนสถานการณ์ของทุกพื้นที่ได้อย่างครบถ้วน

ข้อเสนอเชิงวิชาการ

การศึกษาในอนาคตควรทำการสำรวจภาคสนามหรือกรณีศึกษา (Case Study) ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินที่ประสบความสำเร็จจากการรับการสนับสนุนของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมภายใต้การดำเนินงาน “สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร” เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถนำไปใช้พัฒนานโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และข้อเสนอเชิงนโยบายควรพัฒนากลไกการใช้ประโยชน์เอกสารสิทธิให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน การเสริมสร้างความรู้ด้านการเงินและเทคโนโลยีให้แก่เกษตรกร และการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การปฏิรูปที่ดินสามารถตอบโจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2566). รายงานกิจการประจำปี 2566 ธนาคารพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน. <https://www.baac.or.th/fileupload/BAAC%20Annual%20Report%2066.pdf>
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2566). รายงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566. <https://alro.go.th/uploads/org/alro/files/รายงานประจำปีงบประมาณ%202566.pdf>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2565, 3 กุมภาพันธ์). ปี 65 ไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ สสส.พนักภาคีผลักดันนโยบายเพื่อสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั่วประเทศ. สสส. <https://www.thaihealth.or.th/ปี-65-ไทยเข้าสู่สังคมผู้สูง/>
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2568). แผนปฏิบัติการราชการรายปี พ.ศ. 2568. <https://alro.go.th/uploads/org/alro/files/plan2568.pdf>
- Arangurí, M., Mera, H., Noblecilla, W., & Lucini, C. (2025). Digital literacy and technology adoption in agriculture: A systematic review of factors and strategies. *AgriEngineering*, 7(9), 296. <https://doi.org/10.3390/agriengineering7090296>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2021). *Land tenure and sustainable agri-food systems*. FAO. <https://archive.donorplatform.org/publications-about-us-detail/land-tenure-and-sustainable-agri-food-systems-report-533.html>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). *Digital technologies in agriculture and rural areas: Status and opportunities for agriculture transformation*. FAO. https://assets.nena.fao.org/public/2022-10/digital_technologies_in_agriculture_and_rural_areas_digital_technologies_in_agriculture_and_rural_areas__0.pdf

พลวัตแนวคิดว่าด้วยการแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรมบนหลักการ “สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร” The Dynamics of Conceptual Frameworks for Amending the Agricultural Land Reform Act, Based on the Principle: “Creating Rights, Enhancing Capital, and Supporting Farmers”

บทความโดย วีระพล ช่างไถ

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ สำนักวิชาการและแผนงาน

รางวัลชมเชย การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นกฎหมายที่มีผลทำให้เกิดสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) โดยเริ่มมีการประกาศใช้ฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2518 ความสำคัญของพระราชบัญญัตินอกจากการทำให้เกิด ส.ป.ก. ขึ้นแล้ว ในตัวบทบัญญัติของกฎหมายยังเป็นจุดเริ่มต้นในการวางกรอบการดำเนินการของรัฐในการดำเนินการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเป็นการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกรในที่ดินแก่เกษตรกรผู้มีรายได้น้อยและไร้ที่ดินทำกิน

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของกฎหมายจำเป็นต้องแก้ไข เพื่อพัฒนาตัวบทบัญญัติให้ทันกับสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กล่าวได้ว่า เมื่อเวลาเปลี่ยน สภาพของคนไม่เคยหยุดคงที่ กฎหมายจึงต้องเปลี่ยนเพื่อสะท้อนเวลาและสถานะที่เปลี่ยนไป ความเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นนี้ ทำให้กฎหมายมีความล้าสมัยหลายประการ เช่น ภาษาของกฎหมายไม่เป็นปัจจุบันจนยากที่จะเข้าใจขอบเขตหรือความหมายของคำได้ กฎหมายมีจำนวนมาก ค้นหายาก เนื่องจากไม่มีการชำระสะสางกฎหมายที่เป็นที่มาของช่องทางที่นำไปใช้ในทางที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ได้ ตลอดจนกฎหมายสร้างภาระให้กับสังคม เป็นต้น ความล้าสมัยข้างต้นส่งผลให้กฎหมายจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข (ธรรมนิติย์ สมันตกุล, 2550)

ประการสำคัญในการแก้ไขบทบัญญัติในตัวกฎหมาย คือ การทำให้สอดคล้องต่อพันธกิจในการแก้ไขปัญหา และสถานะของคน สิ่งเหล่านี้จึงจำเป็นต้องวางแนวคิดการแก้ไขอย่างเป็นระบบของผู้ยื่นเสนอแก้ไข โดยในการนำเสนอบทความนี้ จะชี้ให้เห็นพลวัตทางแนวคิดซึ่งอยู่ในหลักการและเหตุผลในการแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตั้งแต่การริเริ่มทำเป็นกฎหมายจนถึงการแก้ไขที่ผ่านมา และความพยายามในการแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตามการรับฟังความเห็นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 77 ในสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ 26 ซึ่งเป็นการสรุปความเห็นในการรับฟังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเมื่อกฎหมายถูกบังคับใช้ และอีกประการหนึ่ง บทความนี้จะชี้ให้เห็นว่า ในการร่างและแก้ไขแต่ละครั้ง แนวคิดมีความสอดคล้องกับหลักการในการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร อย่างไร

1. แนวคิดว่าด้วยการแก้ไขกฎหมาย

การแก้ไขกฎหมายถือได้ว่ามีความสำคัญเพื่อพัฒนาตัวบทบัญญัติให้ทันกับสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยการแก้ไขกฎหมายมีแนวคิดหลักการว่าด้วย การกียอดินกฎหมาย กฎระเบียบ ซึ่งในกฎหมายของไทยถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 77 ซึ่งกำหนดให้ “รัฐพึงจัดให้มีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพโดยไม่ชักช้า...” (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2566)

ธรรมนูญ สมนตกุล (2550) กล่าวว่า การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายมีความสำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายอย่างเป็นระบบ และในการแก้ไขกฎหมายจะต้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงเมื่อมีโอกาสเหมาะสม ดังต่อไปนี้

(1) เพื่อยกเลิกกฎหมายที่ล้าสมัย

(2) เพื่อแก้ไขกฎหมายให้มีความสอดคล้องกัน โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของกฎหมาย

สรุปได้ว่า การแก้ไขกฎหมายมีความสำคัญต่อการทำให้กฎหมายมีความทันสมัย และครอบคลุมกับปัญหาที่สังคมกำลังเผชิญ ประการสำคัญในการแก้ไขกฎหมายเป็นการชำระกฎหมาย (Statue Law Revision) ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามอย่างตรงตัวอักษร ธรรมนูญ สมนตกุล (2550) เปรียบเทียบการชำระกฎหมายว่า เป็นเหมือนการตัดกิ่งไม้ที่ตายซากแล้วออกไปและเพาะเลี้ยงส่วนที่ยังให้ดอกผลได้ โยนทิ้งส่วนที่ลึกลับทิ้งไป การชำระกฎหมายจะช่วยทำให้ประหยัดเวลา ทำให้เกิดความแน่ชัดในกฎหมาย และสร้างความมั่นใจในการใช้กฎหมายของผู้ใช้กฎหมายได้

2. การร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

การร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ถือเป็นกฎหมายในการก่อกำเนิดการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอย่างเป็นทางการครั้งแรกในประเทศไทย โดยพลวัตการก่อกำเนิดพระราชบัญญัติและแนวคิดในการก่อกำเนิดเป็นพระราชบัญญัติ มีดังนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาของการร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของประเทศไทยและเป็นหนึ่งในสมาชิกคณะราษฎร หลังจากดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อความเป็นธรรมของสังคมในปี พ.ศ. 2497 และพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดินและประมวลกฎหมายที่ดิน 2497 โดยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับที่ดินประกอบกับกฎหมายความเป็นธรรมในสังคมดังกล่าว มีสาระสำคัญส่วนหนึ่งคือ การจำกัดการถือครองที่ดินขององค์การและปัจเจกบุคคลตามลักษณะของการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เช่น การประกอบการเกษตรกรรม การประกอบการอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัยนับเป็นกฎหมายปฏิรูปที่ดินที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและกำลังจะมีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2504 แต่ต่อมากฎหมายฉบับนี้เฉพาะในส่วนของมาตรา 34-49 และมาตรา 97 อนุมาตรา 5 ที่จำกัดการถือครองนี้ได้ถูกยกเลิกโดยประกาศ คณะปฏิวัติฉบับที่ 49 ในปี พ.ศ. 2502 ภายหลังจาก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐประหารยึดอำนาจจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ความพยายามในการปฏิรูปที่ดินต้องเป็นอันหยุดลงไป เนื่องจากการดำเนินนโยบายของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีการดำเนินนโยบายตรงกันข้ามกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเป็นการส่งเสริมการลงทุน เพิ่มอำนาจกลุ่มทุน ซึ่งการปฏิรูปที่ดินถือเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้กลุ่มทุน ไม่มาลงทุน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้ยกเลิกกฎหมายดังกล่าวไป (สิริวัฒน์ อริยวีริยานันท์, 2552) ซึ่งได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 49 ในวันที่ 13 มกราคม 2502 เพื่อยกเลิกมาตราต่าง ๆ ที่จำกัดสิทธิการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของกลุ่มทุนทั้งไทยและทุนข้ามชาติ

ต่อมาภายหลังเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดเริ่มต้น ในการทำให้คนไทยตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่มากขึ้น ในรัฐบาล ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2516 - 2518) สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยเรียกร้องให้มีการตรากฎหมาย การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมขึ้น เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของสังคมและมาประกาศใช้เป็นกฎหมายปฏิรูปที่ดินอย่างเป็นทางการในสมัย รัฐบาลของหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปี พ.ศ. 2518 กฎหมายฉบับนี้จึงถือเป็นกฎหมายการปฏิรูปที่ดินหลักที่ใช้ตัวบทบัญญัติ มาจนถึงปัจจุบัน

2.2 แนวคิดว่าด้วยการการจัดทำพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

การจัดทำพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีหลักการและเหตุผลที่สำคัญ โดยมีการชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศ เกษตรกรรม โดยที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยแนวคิดการจัดทำเน้นย้ำความสำคัญของที่ดิน แต่ในเวลานั้นเกษตรกร กลับกำลังประสบความเดือดร้อนเนื่องจากต้องสูญเสียสิทธิในที่ดินและกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน ต้องเสียค่าเช่าที่ดินในอัตราสูงเกินสมควร ที่ดิน ขาดการบำรุงรักษาจึงทำให้อัตราผลิตทางเกษตรกรรมอยู่ในระดับต่ำ เกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมและเสียเปรียบจากระบบการเช่าที่ดิน และการจำหน่ายผลิตผลตลอดมา ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะความยุ่งยากทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองการเมืองของประเทศเป็นอย่างมาก (พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518) ส่งผลให้ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปที่ดินให้เกษตรกร ในการจัดทำพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีแนวคิดที่สำคัญในการวางการดำเนินการ จัดที่ดินโดยวิธีการปฏิรูปที่ดิน เนื่องจากเป็นแนวคิดที่สำคัญในการจัดหาที่ดินให้กับเกษตรกรแล้วยังมีการจัดระบบการผลิตและจำหน่ายผลิตผล เกษตรกรรมเพื่อให้สร้างความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ทั้งนี้ การจัดทำกฎหมายยังเป็นการดำเนินการเพื่อเป็นการสนองนโยบายแห่งรัฐ ในการลดความเหลื่อมล้ำของเกษตรกรในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคมตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 81 ความว่า “ให้รัฐพึงส่งเสริมให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์ และสิทธิในที่ดิน เพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง โดยการปฏิรูปที่ดินและวิธีการอื่น ๆ” ซึ่งจากบทบัญญัตินี้ แสดงว่าภาครัฐได้ให้ความสำคัญในเรื่องการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (วิริยะ คล้ายแดง, 2562)

2.3 การสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร

จากแนวคิดว่าด้วยการการจัดทำพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ซึ่งถือเป็นกฎหมายปฏิรูปที่ดินอย่างเป็นทางการ ในช่วงยุคเริ่มแรก การดำเนินการมีความสอดคล้องกับแนวทางการเรียกร้องของประชาชนจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเหล่าปัญญาชน คนหนุ่มสาว ชนชั้นกรรมาชีพ ได้ตระหนักถึงสิทธิ และเสรีภาพของตน อีกทั้งรัฐบาลโดยการนำของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี มีแนวคิดที่สำคัญในการดำเนินการตามข้อเสนอเรียกร้องและแก้ไขปัญหที่ประเทศไทยกำลังเผชิญ การปฏิรูปที่ดินในยุคแรกจึงมีลักษณะในการจัดหาที่ดิน อันเป็นประตูปานแรกในการสร้างสิทธิให้เกิดขึ้นกับเกษตรกร ซึ่งในเวลา ณ ขณะนั้นเกษตรกรกำลังประสบความเดือดร้อน เนื่องจากต้องสูญเสียสิทธิในที่ดินและกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน ต้องเสียค่าเช่าที่ดินในอัตราสูงเกินสมควร

ในปีเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ท่านทรงเห็นว่า การปฏิรูปที่ดิน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับโครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง อำเภอลำลูกขัน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวคิดในการจัดที่ดิน พัฒนาที่ดิน และพัฒนาสถาบันสหกรณ์เข้าด้วยกัน พระองค์ท่าน จึงทรงให้การสนับสนุนงานปฏิรูปที่ดิน โดยพระราชทานที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เนื้อที่ 44,369 ไร่ 87 ตารางวา ใน 5 จังหวัด คือ ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา นครปฐม ฉะเชิงเทรา และนครนายก อันเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร (วิริยะ คล้ายแดง, 2562) ถือเป็นพระวิสัยทัศน์ และสายพระเนตรที่ยาวไกลของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน สร้างสิทธิให้เกิดขึ้นเหนือที่ดินพระราชทานแก่พสกนิกรเกษตรกรผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเป็นทุน และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร

ภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ปี พ.ศ. 2518 มีการจัดตั้ง ส.ป.ก. เพื่อทำหน้าที่ในการปฏิรูปที่ดิน และดูแลเกษตรกร ในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน มีการจัดตั้งกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร อันเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินการจัดหาเงินทุนในการเป็นค่าใช้จ่าย ในการปฏิรูปที่ดินและเป็นเงินทุนหมุนเวียน และให้เกษตรกร สถาบันเกษตรกรที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถกู้ยืมเงินเพื่อเป็นทุนในการใช้จ่าย ในการทำการเกษตร นอกจากนี้ ในพระราชบัญญัติ ยังมีการกำหนดให้คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร (คปก.) ต้องพิจารณากำหนด แผนการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อยกระดับรายได้และคุ้มครองผลประโยชน์ของเกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกร มีการพิจารณากำหนดแผนการส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน รวมถึงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ปรับปรุงประสิทธิภาพ ในการผลิตและคุณภาพผลิตผลเกษตรกร ตลอดจนสวัสดิการ การสาธารณสุขภาค การศึกษาและการสาธารณสุขของเกษตรกร (พระราชบัญญัติ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร พ.ศ. 2518) จากการดำเนินการข้างต้นถือเป็นการเสริมทุนให้กับเกษตรกรครั้งแรกด้วยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากกองทุน การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร และเป็นจุดเริ่มต้นในการหนุนเกษตรกรจากการดำเนินการตามภารกิจของ ส.ป.ก. ในการดูแลสวัสดิการ การสาธารณสุขภาค การศึกษาและการสาธารณสุขของเกษตรกร ตลอดจนการดูแลผลผลิตของเกษตรกรตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาด ภายใต้การกำหนดนโยบาย มาตรการ ข้อบังคับหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องของ คปก.

3. การแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 กับการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร ในยุคร่วมสมัย

3.1 การแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ฉบับที่ 2 กับการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร

ภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2518 ได้มีการแก้ไข ตามหลักการ และเหตุผลในการแก้ไข ในพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2519 ระบุว่า เนื่องจากยังมีบทบัญญัติฉบับปี 2518 ไม่รัดกุมและเหมาะสมทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการปฏิรูปที่ดินอยู่หลายประการ และมีบางประการ ได้แก่ เรื่องการออกพันธบัตร การชำระราคา หรือค่าทดแทนที่ดินหรือสิ่งหาริมทรัพย์สมควรแก้ไขเพิ่มเติมเสียใหม่โดยรีบด่วน เพื่อให้การปฏิบัติตามกฎหมายเกิดความ คล่องตัวและสนองนโยบายการปฏิรูปที่ดินของรัฐบาลได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งแต่เดิม ส.ป.ก. จะจ่ายเป็นเงินร้อยละยี่สิบของเงินค่าทดแทน ทั้งหมดและสำหรับส่วนที่เหลือจะจ่ายเป็นพันธบัตรของรัฐบาล แต่เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการออกพันธบัตรเพื่อชำระราคาที่ดิน หรือสิ่งหาริมทรัพย์ จึงแก้ไขโดยการให้จ่ายเป็นเงินสด หรือพันธบัตรของรัฐบาล ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และในเวลาต่อมาได้มีการตราพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการชำระราคาและค่าทดแทนที่ดินหรือสิ่งหาริมทรัพย์ ในเขตปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2520 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2536 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร, ม.ป.ป.)

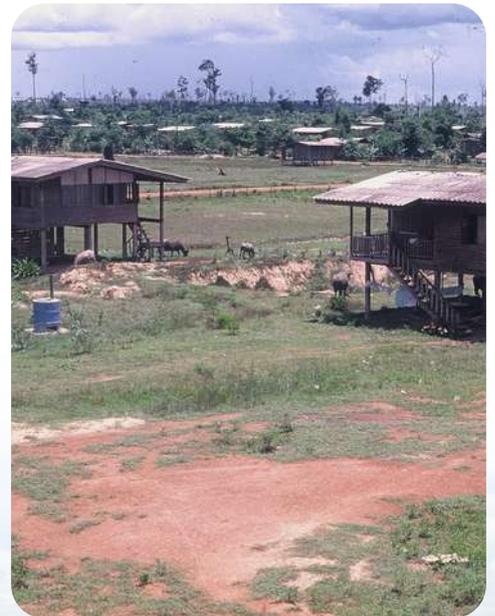

การแก้ไข ฉบับที่ 2 แม้จะเป็นการแก้ไขเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การออก พันธ์บัตร การชำระราคา หรือค่าทดแทนที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์ อันนำมาสู่ การตราพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการชำระราคาและค่าทดแทน ที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2520 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2536 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 ถือเป็นดำเนินการจัดโครงสร้าง การดำเนินการในการสนับสนุนภารกิจที่สำคัญของการดำเนินการปฏิรูปที่ดิน อันจะเป็น รากฐานที่สำคัญในการสร้างสิทธิ คือ การดำเนินการปฏิรูปที่ดิน จัดสรรที่ดิน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับเกษตรกรผู้ไร้ที่ดินทำกิน เนื่องจากการกำหนด กฎหมายลำดับรองในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการชำระราคาและค่าทดแทน ที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์ในเขตปฏิรูปที่ดินที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น นำไปสู่การเสริมทุน และหนุนเกษตรกรต่อไปในยุคร่วมสมัยของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

3.2 การแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ฉบับที่ 3 กับการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร

การแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ฉบับที่ 3 เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2532 มีหลักการและเหตุผลอันเป็นแนวคิดที่สำคัญ แก้ไขเพิ่มเติมนิยามความหมาย คำว่า “เกษตรกร” ซึ่งแต่เดิมหมายความถึง “ผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก” แก้ไขเป็น **“ให้หมายความรวมถึงบุคคลผู้ยากจนหรือผู้จบการศึกษาทางเกษตรกรรมหรือผู้เป็นบุตรของเกษตรกร บรรดาซึ่งไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเอง และประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก”** โดยการแก้ไขเพิ่มเติม ดังกล่าวก็เพื่อขยายขอบเขตในการจัดที่ดินเพื่อสามารถจัดให้แก่ กลุ่มบุคคลได้กว้างขึ้นจากเดิมที่กำหนดไว้ เพียงแค่ผู้ประกอบการเป็นหลักเท่านั้น เพราะมีกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยที่ประสงค์

จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งผู้ยากจน ผู้จบการศึกษาทางเกษตรกรรม บุตรของเกษตรกร นอกจากนี้ยังแก้ไขเพิ่มเติม ให้สามารถจัดที่ดินให้แก่ผู้ประกอบการอันเป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินได้อีกด้วย และยังแก้ไขให้ สามารถจัดซื้อที่ดินจากผู้สมัครใจขายได้ทั้งแปลง เนื่องจากเดิมกำหนดให้ซื้อได้เฉพาะ ส่วนที่เกินสิทธิ และแก้ไขให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับการนำที่ดินของรัฐมาใช้จัดที่ดิน เพราะแต่เดิมมีปัญหาว่าที่ดินอยู่ในความรับผิดชอบของ ส.ป.ก. ตั้งแต่เมื่อไหร่ ทั้งนี้ ยังมีข้อจำกัดที่ ส.ป.ก. จะเข้าดำเนินการในที่ดินที่มีผู้ประสงค์บริจาค เพราะที่ดินนั้นต้องกลายเป็นที่ราชพัสดุและที่ดินอาจมีขนาดไม่มากซึ่งไม่เหมาะ จะกำหนดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเล็ก ๆ เพราะต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกาหลายฉบับ ด้วยอุปสรรคในการดำเนินการจัดที่ดิน ดังที่กล่าวมาจึงเป็นที่มาของการแก้ไข พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2532 (สำนักงาน การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, ม.ป.ป.)

แนวคิดการปฏิรูปที่ดินที่สะท้อนออกมาจากหลักการและเหตุผลในการแก้ไขในฉบับดังกล่าว เป็นการสะท้อนพัฒนาการของกฎหมายที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไข เพื่อพัฒนาด้วยทวิภาคีให้ทันกับสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สะท้อนเวลาและสถานะที่เปลี่ยนไป

4. ความพยายามในการแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม: กรณีศึกษาการยื่นแก้ไขร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ..) พ.ศ. โดย นายทรงยศ รามสูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และคณะ กกับการสร้างสิทธิเสริมทุน หนุนเกษตร กฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่กำลังใช้ในปัจจุบัน ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ทำให้การใช้ประโยชน์ในที่ดินไม่เป็นไปอย่างเต็มศักยภาพของที่ดิน จึงสมควรขยายความหมายของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ให้ครอบคลุมถึงกิจการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมมากขึ้น

ในส่วนความหมายของเกษตรกรก็ควรให้มีความหมายกว้างขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้มากขึ้น และสมควรเปลี่ยนแปลงสิทธิในที่ดินที่เกษตรกรได้รับจัดสรรให้เป็นกรรมสิทธิ์ที่สามารถสร้างความมั่นคงแห่งสิทธิในทรัพย์สินให้แก่เกษตรกรได้ และสนองต่อนโยบายรัฐบาลในการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการใช้ที่ดินดังกล่าวเพื่อการพัฒนาด้านเกษตรกรรมได้อย่างมั่นคง โดยให้อำนาจ ส.ป.ก. สามารถที่จะออกโฉนดเพื่อเกษตรกรรมแก่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรได้ ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดังกล่าวจะเป็นการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรได้อย่างมั่นคง และมีศักดิ์ศรีอันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมสร้างรายได้ที่ยั่งยืน และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาเศรษฐกิจด้านเกษตรกรรมให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร และเพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) กล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นของโฉนดที่ดินโดยการตราพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวจะช่วยสร้างเสถียรภาพทางสังคมในระยะยาว เป็นการสร้างความมั่นคงทางสิทธิในที่ดิน และให้อำนาจสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการพัฒนาแปลงเกษตรอย่างต่อเนื่อง ภายใต้นโยบายของคปก. มีแรงจูงใจในการดูแลรักษาที่ดินและเพิ่มพื้นที่สีเขียว (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2568) ซึ่งในปัจจุบัน แม้กฎหมายฉบับดังกล่าวยังไม่เกิดขึ้นได้ แต่มาตรการลดเผาในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินสามารถเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ส.ป.ก. มีการดำเนินการส่งเสริมการทำเกษตรสีเขียว เช่น การส่งเสริมการทำโฉนดต้นไม้ เพื่อเพิ่มต้นไม้ในเขตปฏิรูปที่ดิน ทั้งหมดที่กล่าวมา หากมีการดำเนินการออกโฉนดผู้ร่างกฎหมายมองว่ายังเป็นแรงจูงใจในการดำเนินการ สร้างแหล่งกักเก็บคาร์บอนในพื้นที่จากกิจกรรมที่กล่าวไปข้างต้นเพิ่มสูงขึ้น

ทั้งนี้ การริเริ่มจัดทำโฉนดเพื่อเกษตรกรรม จากการสำรวจผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามกระบวนการตามกฎหมายตามมาตรา 77 แห่งรัฐธรรมนูญ หลายฝ่ายมีข้อกังวลว่าที่ดินในการใช้ปฏิรูปเพื่อเกษตรกรรมจะตกไปสู่มือของนายทุน ซึ่งจะไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของร่างพระราชบัญญัตินี้ ที่ต้องการให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน แต่ทั้งนี้ ผู้ร่างกฎหมายได้วางกลไก คปก. มีอำนาจในการออกระเบียบในการปิดช่องโหว่ดังกล่าว และยังคงไว้ซึ่งการควบคุมมิให้มีการนำที่ดินตามโฉนดเพื่อเกษตรกรรมดังกล่าวไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่ผิดไปจากเจตนารมณ์โดยการยึดโยงกับคุณสมบัติในการขอรับโฉนดเพื่อเกษตรกรรม เมื่อครั้งปี พ.ศ. 2518 ไว้ดังเดิม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2568)

จากการรายงานสรุปความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 77 ซึ่งตามแนวคิดของการแก้ไขกฎหมายเป็นมาตราที่สะท้อนการกีดกันกฎหมาย กฎระเบียบ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการรับฟังความเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกส่วน โดยเมื่อมีการรับฟังความเห็น มีการคาดว่าเมื่อร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มีผลใช้บังคับ ประชาชนและสังคมจะได้รับ มีดังนี้

4.1 ประชาชนเกิดความมั่นคงในการถือครองที่ดินและประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะร่างพระราชบัญญัตินี้ให้อำนาจ ส.ป.ก. ออกโฉนดเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเป็นหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยเกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรซึ่งถือครองโฉนดดังกล่าว ต้องใช้ที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมเท่านั้นและอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดตามหลักเกณฑ์ที่ คปก. กำหนด ย่อมทำให้เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรมีหลักประกันที่มั่นคงว่า จะไม่ถูกขับไล่หรือถูกยกเลิกสิทธิในที่ดินดังกล่าวได้โดยง่าย รวมทั้งบุคคลที่แต่เดิมไม่อยู่ในขอบเขตบทนิยามคำว่า “เกษตรกร” ตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปเพื่อเกษตรกรรมเนื่องจากอาจไม่ใช่ผู้ยากไร้หรือผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีโอกาสถือครองที่ดินที่มีโฉนดเพื่อเกษตรกรรมและใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นเพื่อหารายได้หรือผลตอบแทน ดังนั้น ร่างพระราชบัญญัตินี้ จึงอาจเป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่สามารถแก้ไขปัญหารณผู้ถือครองที่ดินหรือเกษตรกรในบางพื้นที่ซึ่งไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้ ตลอดทั้งปีและจำเป็นต้องประกอบอาชีพอื่นเสริมในช่วงเวลาที่ไม่สามารถทำการเกษตรในที่ดินดังกล่าวได้ เป็นการทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีความมั่นคงมากขึ้น รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมอาชีพ เกษตรกรรมเนื่องจากนิยาม คำว่า “เกษตรกร” มีขอบเขตที่กว้างขึ้นโดยหมายความรวมถึงบุคคลที่ประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินของตนเองหรือมีที่ดินไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพได้รับการจัดสรรที่ดิน ตลอดจนเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคนรุ่นใหม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น

4.2 การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรสามารถนำที่ดินที่มีโฉนดเพื่อเกษตรกรรมไปหารายได้หรือผลตอบแทนจากการให้เช่าที่ดินดังกล่าวได้เนื่องจากมาตรา 39/7 กำหนดว่า หากมีความจำเป็น เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรรายใดที่รับจัดสรรหรือรับโอนที่ดินตามโฉนดเพื่อเกษตรกรรม หากประสงค์ให้เกษตรกรหรือบุคคลที่ได้รับโอน สิทธิในที่ดินรายอื่นเช่าก็ได้ นอกจากนี้ ที่ดินตามโฉนดเพื่อเกษตรกรรมอาจเป็นหลักทรัพย์ซึ่งถูกนำไปเป็น หลักประกันเงินกู้กับสถาบันการเงิน เนื่องจากเป็นที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ จึงทำให้เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้โดยง่ายและได้รับวงเงินกู้ที่สูงขึ้นเนื่องจากเป็นที่ดินซึ่งกำหนดให้มีกรรมสิทธิ์ ทั้งนี้ จึงเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการลงทุนและสร้างรายได้ที่มั่นคงให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรตามเจตนารมณ์ของร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้

4.3 การลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรม เนื่องจากสามารถกระจาย กรรมสิทธิ์ในที่ดินตามโฉนดเพื่อเกษตรกรรมสู่เกษตรกรซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้มีขอบเขตที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะครอบคลุมบุคคลที่ประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้ประชาชนในกลุ่มบุคคลดังกล่าวเข้าถึงที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน ทั้งนี้ ย่อมเป็นการลดความเหลื่อมล้ำระหว่างนายทุนที่ถือครองที่ดินขนาดใหญ่กับประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวโดยสรุปร่างพระราชบัญญัตินี้มุ่งเน้นให้ประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกรที่มีคุณสมบัติตามที่ร่างพระราชบัญญัตินี้สามารถมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ออกโฉนดเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรรายดังกล่าวมีสิทธิในที่ดินและสามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างมั่นคง มีโอกาสทางเศรษฐกิจ มากขึ้น ทำให้ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม รวมทั้งสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างแท้จริง

4.4 มีการวางกลไกให้ คปก. สามารถออกระเบียบในการป้องกันการซื้อขายที่อาจขัดกับเจตนารมณ์ และอันจะเป็นเหตุให้ที่ดินต้องตกไปสู่มือของนายทุนโดยการยึดโยงกับระเบียบ คุณสมบัติของกฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และควรอยู่ภายใต้หลักการของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี กล่าวคือ ต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผู้มีส่วนได้เสียเพื่อมิให้เกิดการใช้อำนาจโดยขาดหลักความเป็นธรรม

สรุป

ความสอดคล้องในการร่างกฎหมาย แก้ไขกฎหมาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 รวมไปถึงความพยายาม ในการแก้ไขพระราชบัญญัติ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม: กรณีศึกษาการยื่นแก้ไขร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ..) พ.ศ. โดยนายทรงยศ รามสูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และคณะ ถึงแม้จะเป็นอันตกไป เนื่องจากการสิ้นสุดลงของอายุของสภาผู้แทนราษฎร แต่ในตัวการบัญญัติ ถือเป็นแนวความคิดการเป็นพลวัตในการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยการกำหนดทิศทางของการดำเนินการในการปฏิรูปที่ดินมักอยู่ภายใต้ร่มเงาของ คปก. โดยในยุคร่วมสมัยนี้ คปก. ได้มีมติเห็นชอบหลักการ ปรับปรุงเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.4-01 ให้เป็นโฉนดเพื่อเกษตรกรรม จัดทำร่างระเบียบ คปก. เพื่อกำหนดรูปแบบ บทนิยาม หลักเกณฑ์ และเงื่อนไข รวมทั้งปรับแก้ไขชื่อจาก “โฉนดเพื่อเกษตรกรรม” เป็น “โฉนดเพื่อการเกษตร” โดยใช้ครุฑสีเขียว และได้มีการประกาศใช้ ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จำนวน 2 ฉบับประกอบด้วย

1. ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่ เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2566

2. ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยการให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรผู้ได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม ปฏิบัติเกี่ยวกับการเช่าทำประโยชน์ในที่ดิน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2566 ซึ่งระเบียบทั้งสองฉบับประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 8 ธันวาคม 2566 และให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 ธันวาคม 2566

จากพลวัตของกฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จะเห็นได้ว่า กฎหมายมีการเคลื่อนไปตลอดอายุของตัวบทบัญญัติ ของกฎหมาย โดยที่การเปลี่ยนแปลงของกฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมักยึดโยงกับนโยบายของ คปก. ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจกำหนดกฎเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และประธานคณะกรรมการฯ มีตำแหน่ง เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีอำนาจในการกำหนดทิศทางของนโยบายให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้ จากที่ ได้กล่าวมา แม้พลวัตทางตัวบทบัญญัติจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการเมืองเป็นสำคัญแต่สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของพระราชบัญญัติ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ยังคง “สร้างสิทธิ เสริมทุน และหนุนเกษตร” ซึ่งภารกิจสำคัญของพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม ยังคงการจัดหาที่ดินเพื่อให้เกษตรกรมีที่ดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างเป็นธรรม โดยในการแก้ไข ในทุกครั้งเป็นสร้างความมั่นคงของสิทธิในการถือครองที่ดินให้กับเกษตรกร เถกเช่นการปรับปรุงเอกสารสิทธิจาก ส.ป.ก.4-01 เป็น โฉนดเพื่อการเกษตร ซึ่งในปัจจุบันมีการดำเนินการออกโฉนดเพื่อการเกษตรแล้วกว่า 9,763,064.07 ไร่ (สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม, 2569) และปัจจุบันกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีการวางแผนการใช้จ่ายประจำปีงบประมาณ 2569 วงเงินประมาณ 1,446 ล้านบาท และมีรายรับรวม 540 ล้านบาท (อกก.ค., 2569) เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาที่ดิน การให้เช่าซื้อ และสนับสนุนเกษตรกรในส่วนของกาให้กู้ยืม ทั้งนี้ ด้วยสภาพการณ์แห่งยุคโลกาภิวัตน์ ผนวกกับการมีหน่วยงาน ส.ป.ก. ในการ ดำเนินการปฏิรูปที่ดินให้เป็นไปตามกฎหมายทุนทางสังคมและทุนทางเทคโนโลยีจึงมีความจำเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาเกษตรกร สู่อการสร้างเศรษฐกิจดิจิทัล จะเห็นได้ว่า ตลอดการดำเนินงานของ ส.ป.ก. หน่วยงานส่วนกลางระดับสำนัก ตลอดจนหน่วยงาน ในส่วนภูมิภาคมีความพยายามในการพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินด้วยเทคโนโลยี ยกตัวอย่าง การดำเนินการภายใต้ ความร่วมมือกับองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมัน (GIZ) ในการพัฒนาเทคโนโลยีผ่านโครงการนำร่องระบบสูบน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินซึ่งเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงจากประเทศเยอรมันในการติดตามการใช้น้ำ ตลอดจนการวิเคราะห์ผลผลิตจากอัตราการใช้น้ำ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการเสริมทุน หนุนเกษตรให้กับเกษตรกรที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน โดย ส.ป.ก.

ในบทความนี้ จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงพลังที่ว่าด้วยแนวคิดในการแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายการปฏิรูปที่ดิน ให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ของยุคปัจจุบันที่มีปัญหาและความท้าทายมากขึ้น โดยเฉพาะความท้าทายใหม่ที่ทั่วโลกกำลังเผชิญ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย เป็นต้น การแก้ไขกฎหมายในอดีตจนถึงปัจจุบัน และอนาคต มีความสอดคล้องต่อการดำเนินการเพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจภาคการเกษตรสามารถเข้าสู่ภาคการเกษตรภายใต้กรอบของกฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น อันจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการก้าวสู่สังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการแก้ไขในแต่ละครั้งจะมีการอ้างอิงกฎหมายฉบับเดิม เพื่อให้คงหัวใจสำคัญในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้ยังคงสร้างสิทธิ เสริมทุนหนุนเกษตรกร และพร้อมในการรับมือกับการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตที่กำลังจะเดินทางมาถึง กล่าวคือ หากมีปัจจัยที่เข้ามามีผลต่อสิทธิเกษตรกรอันจะเป็นการลิดรอนทุนทางเกษตรกรรม ส.ป.ก. หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการแก้ไข เพื่อปรับปรุงกฎหมายให้ยังคงหนุนความเป็นเกษตรกรรมให้อยู่คู่สังคมไทยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธรรมนิศย์ สุมันตกุล. (2550). การปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย. *วารสารกฎหมายปกครอง*, 2550(9), 70-96. <https://lawreform.go.th/uploads/files/1589449467-lv8y6-m844l.pdf>
- พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2519 (2519, 17 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)* เล่ม 93 ตอน 144 หน้า 47 – 50
- พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2532 (2532, 9 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)* เล่ม 106 ตอน 149 หน้า 12 – 33
- พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 (2518, 5 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)* เล่ม 92 ตอน 54 หน้า 10 – 43.
- วิริยะ คล้ายแดง. (2562). *กฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม*. สืบค้น 15 มกราคม 2569 จาก <https://library.parliament.go.th/sites/default/files/assets/files/works/academic%20office/radio%20scripts/pdf/2562-03/NALT-radioscript-rr2562-mar4.pdf>
- วีรวัฒน์ อริยะวิริยานนท์. (2552). *วิวัฒนาการของการปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการออกกฎหมายปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2518)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คลังปัญญาจุฬาฯ. <https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2009.1819>
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2566). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการปลดล็อกกฏระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ BCG ของไทย*. มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2024/03/2023_09_STD_การปลดล็อกกฏระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ-BCG-ของไทย.pdf
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2569). *แผนการใช้จ่ายเงินกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 (ขอปรับใหม่)*. https://alro.go.th/uploads/org/fund_admin/files/แผนการใช้จ่ายเงินกองทุนการปฏิรูปที่ดิน%202569.pdf
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2569, 19 มกราคม). *ผลการออกโฉนดเพื่อการเกษตร ข้อมูล ณ ปี 2569 ข้อมูลผู้ยื่นขอออกโฉนดเพื่อการเกษตรรายเดือน (ปี 2567 – 2569)*. <https://alro.go.th/th/alro/news-activity/others-13534/ยื่นความประสงค์ขอออกโฉนดเพื่อการเกษตร?id=237761>
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (ม.ป.ป.). *กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)*. https://alro.go.th/uploads/org/legal_aff/download/article/article_20210401155730.pdf
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2568). *ร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ..) พ.ศ. รายงานผลการรับฟังความคิดเห็น และรายงานผลการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากร่างกฎหมาย*. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร . https://www.parliament.go.th/section77/manage/files/file_20250915022809_2_473.pdf

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยการตรวจสอบการถือครอง ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน Agricultural Land Protection through Land Tenure Verification in Land Reform Area

บทความโดย เจษฎา นุ่มนึ่ง

เจ้าหน้าที่ปฏิรูปที่ดิน (พนักงานราชการ) สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน

รางวัลชมเชย การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีภารกิจหลักในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินประเภทต่าง ๆ ที่ ส.ป.ก. ได้มาเพื่อนำมาปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดย ส.ป.ก. ดำเนินการจัดที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรไปแล้ว 3,024,074 ราย 3,893,978 แปลง เนื้อที่ 36,639,281 ไร่ (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2568 จาก ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ส.ป.ก.) ซึ่งเกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คปก.) ว่าด้วยการให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปฏิบัติเกี่ยวกับการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2564 และ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2566 โดยเกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. ต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยตนเองเต็มความสามารถห้ามจำหน่าย จ่าย โอน ไปยังบุคคลอื่น ยกเว้นการโอนและตกทอดทางมรดกสิทธิและการจัดที่ดินแทนที่เกษตรกรผู้ได้รับการจัดให้เข้าทำประโยชน์ซึ่งสละสิทธิ หรือถึงแก่ความตาย ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีการร้องเรียนหรือมีการนำเสนอข้อกล่าวหาการซื้อขายเปลี่ยนมือของเกษตรกรที่ได้รับการจัดที่ดิน รวมถึงการไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน การใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดินอันเป็นเหตุให้ที่ดินเสื่อมสภาพไม่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตร รวมไปถึงการบุกรุกเข้ามาครอบครองที่ดินโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งการกระทำดังกล่าวนั้นเป็นการฝ่าฝืนระเบียบของ ส.ป.ก. จึงต้องมีแนวทางเพื่อป้องกันป้องปราม และแก้ไขปัญหาเกษตรกรไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนด รวมถึงดำเนินการแก้ไขปัญหาบุคคลอื่นที่เข้าครอบครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

รูปแบบในการตรวจสอบการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน

1. การตรวจสอบสิทธิและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน เป็นการใช้กลไกความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบในรูปแบบของคณะกรรมการที่เรียกว่า คณะอนุกรรมการกลั่นกรองการใช้ประโยชน์ในที่ดินของผู้ได้รับการจัดที่ดิน เพื่อทำหน้าที่กลั่นกรอง ให้ความเห็นและพิจารณาการใช้ประโยชน์ในที่ดินของเกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินว่ายังคงทำประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเองหรือไม่ หากเสียชีวิตบุคคลใดเป็นผู้ทำประโยชน์ในที่ดิน หรือละทิ้งที่ดิน เพื่อให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัด (ส.ป.ก.จังหวัด) ดำเนินการติดตามเกษตรกรที่สงสัยว่ามีการกระทำผิดระเบียบนัดหมายให้เกษตรกรเข้ามาชี้แจงข้อเท็จจริง หากเกษตรกรไม่มาชี้แจงข้อเท็จจริง ส.ป.ก.จังหวัด จะต้อง มีหนังสือแจ้งให้เกษตรกรนั้นเข้ามาชี้แจงข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ซึ่งผลของการตรวจสอบที่สงสัยว่าผิดระเบียบ และเกษตรกรไม่มาชี้แจงข้อเท็จจริงถูกนำมากำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในการตรวจสอบการถือครองที่ดินกรณีพบความผิดปกติในปีงบประมาณถัดไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 2

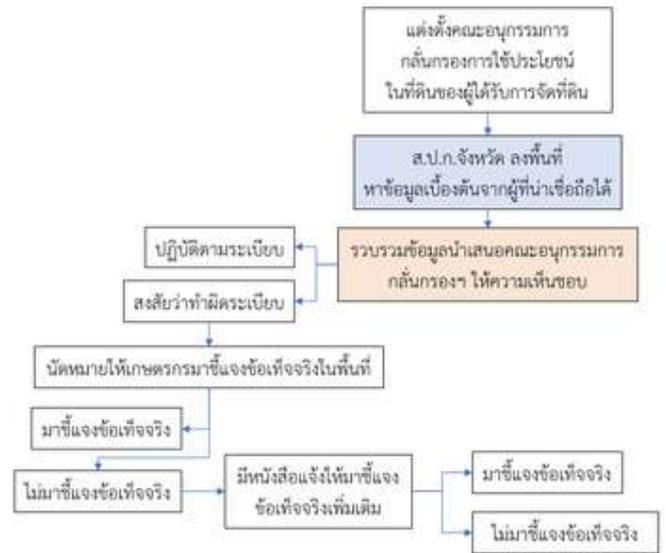
กระบวนการตรวจสอบการถือครองที่ดินกรณีพบความผิดปกติ เกษตรกรทำผิดระเบียบและการครอบครองที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

หมายเหตุ. จาก “คู่มือปฏิบัติงานการตรวจสอบที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปี พ.ศ. 2565 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร, 2568 (https://alro.go.th/land_ref_oper/news-activity/article-category-8-17/LROB-1741587437?id=260756)

ภาพที่ 1

กระบวนการตรวจสอบสิทธิและการใช้ประโยชน์

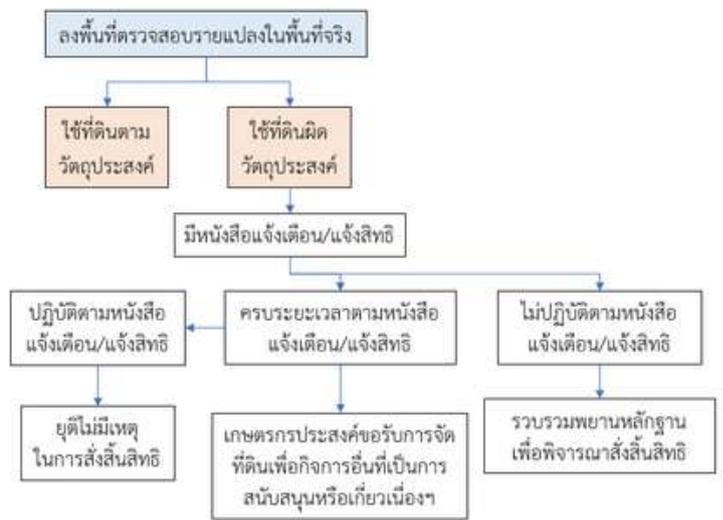
หมายเหตุ. จาก “คู่มือปฏิบัติงานการตรวจสอบที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปี พ.ศ. 2565 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร, 2568 (https://alro.go.th/land_ref_oper/news-activity/article-category-8-17/LROB-1741587437?id=260756)

2. การตรวจสอบการถือครองที่ดินกรณีพบความผิดปกติ เกษตรกรทำผิดระเบียบและการครอบครองที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมายเป็นการตรวจสอบที่ต่อเนื่องจากกระบวนการตรวจสอบสิทธิและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดยนำกรณีที่เกษตรกรทำผิดระเบียบและสงสัยว่าทำผิดระเบียบ อาทิ ชื้อขายเปลี่ยนมือเสียชีวิตบุคคลอื่นทำประโยชน์ ไม่มาชี้แจงข้อเท็จจริง เพื่อให้ ส.ป.ก.จังหวัดลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงรายแปลงทุกแปลงเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง เช่น บุคคลที่นำเช็ถือได้ เกษตรกรแปลงข้างเคียง ผู้ปกครองท้องถิ่น ฯลฯ หากตรวจสอบแล้วพบว่าเกษตรกรไม่ปฏิบัติตามระเบียบจะมีหนังสือแจ้งเตือน/แจ้งสิทธิแล้วแต่กรณีไปยังเกษตรกร แต่หากเกษตรกรไม่ปฏิบัติตามหนังสือแจ้งเตือน/แจ้งสิทธิต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินการสั่งให้เกษตรกรคืนสิทธิการเข้าทำประโยชน์หรือให้บุคคลที่เข้ามาครอบครองที่ดินโดยไม่ได้รับอนุญาตจาก ส.ป.ก. แจ้งครอบครองตามข้อ 62 แห่งระเบียบ คปก. ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2566 เพื่อรับสิทธิโดยการเช่าตามระเบียบดังกล่าวต่อไป ดังภาพที่ 2

3. การตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินรายแปลง โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง เป็นการตรวจสอบโดยใช้เทคโนโลยีภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมเพื่อตรวจสอบลักษณะการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เช่น ขุดดิน สร้างสิ่งปลูกสร้างเกินสมควร ปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นผืนใหญ่ ว่าง ไร่ออกรต บั่มน้ำมัน ร้านขายวัสดุทางการเกษตร ฯลฯ และส่งผลการตรวจสอบดังกล่าวให้ ส.ป.ก.จังหวัด ลงพื้นที่ตรวจสอบรายแปลง หากผลการตรวจสอบพบว่าเป็นการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์จะมีหนังสือแจ้งเตือน/แจ้งสิทธิแล้วแต่กรณี หากเกษตรกรไม่ปฏิบัติตามหนังสือแจ้งเตือน/แจ้งสิทธิ ส.ป.ก.จังหวัด ต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อสั่งให้เกษตรกรคืนสิทธิการเข้าทำประโยชน์ แต่หากเกษตรกรประสงค์ขออนุญาตใช้ที่ดินเพื่อกิจการสาธารณูปโภค และกิจการอื่น ๆ ในเขตปฏิรูปที่ดิน หรือกิจการที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและยื่นต่อ ส.ป.ก.จังหวัด เพื่อพิจารณาอนุญาตต่อไป ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3

กระบวนการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินรายแปลง โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง

หมายเหตุ. จาก “คู่มือปฏิบัติงานการตรวจสอบที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปี พ.ศ. 2565 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2568 (https://alro.go.th/th/land_ref_oper/news-activity/article-category-8-17/LROB-1741587437?id=260756)

ภาพที่ 4

การใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์กรณีสิ่งปลูกสร้างเกินสมควร ตรวจสอบโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ

ภาพที่ 5

การใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์กรณีขุดดินเป็นบ่อน้ำเกินสมควร ตรวจสอบโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ

การตรวจสอบการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน 3 ปีย้อนหลัง

ส.ป.ก. ดำเนินการตรวจสอบการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินตามระเบียบ คปก. ว่าด้วย การให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ผู้ได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปฏิบัติเกี่ยวกับการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยมีผล การตรวจสอบการถือครองที่ดิน 3 ปีย้อนหลัง (พ.ศ. 2566 - 2568) ดังนี้

1. การตรวจสอบสิทธิและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน จากผลการตรวจสอบการถือครองที่ดิน พบว่า ผลของกรณีสงสัยเกษตรกรทำผิด ระเบียบเมื่อรวมกับเกษตรกรไม่มาชี้แจงข้อเท็จจริง ปี 2566 คือ 152,944 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.12 ของพื้นที่เป้าหมาย ปี 2567 คือ 432,569 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.30 ของพื้นที่เป้าหมาย ปี 2568 คือ 176,033 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.57 ของพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งผลที่พบ จะไม่เกินร้อยละ 20 ของพื้นที่เป้าหมาย ทั้งนี้ กรณีดังกล่าวยังต้องนำมาตรวจสอบในพื้นที่จริงอีกครั้งเนื่องจากตัวเกษตรกรยังไม่ได้เข้ามา ชี้แจงข้อเท็จจริงจึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเกษตรกรทำผิดระเบียบของ ส.ป.ก. รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

ผลการตรวจสอบสิทธิและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 - 2568

ปี	พื้นที่เป้าหมาย		ปฏิบัติตามระเบียบ		สงสัยว่าทำผิดระเบียบ		เสียชีวิต		ไม่มาชี้แจง		รวม	
	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่
2566	284,557	2,500,000	262,060	2,363,234	432	2,904	9,424	91,092	12,621	150,040	284,537	2,607,270
2567	273,026	2,500,000	220,439	1,950,385	39,094	432,569	13,510	130,127	0	0	273,043	2,513,081
2568	148,803	1,400,000	127,516	1,166,895	1,824	18,437	5,209	57,634	12,427	157,596	146,976	1,400,562

หมายเหตุ. จาก “โครงการจัดที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กิจกรรมตรวจสอบที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2569

2. การตรวจสอบการถือครองที่ดินกรณีพบความผิดปกติเกษตรกรทำผิดระเบียบและการครอบครองที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย จากผลการตรวจสอบการถือครองที่ดินพบว่า เมื่อ ส.ป.ก.จังหวัด ได้ลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงรายแปลงพบว่าเกษตรกรไม่ปฏิบัติตาม ระเบียบซึ่งจะรวมผลของเกษตรกรเสียชีวิตบุคคลอื่นทำประโยชน์ ปี 2566 คือ 5,266 แปลง คิดเป็นร้อยละ 22.90 ของพื้นที่เป้าหมาย ปี 2567 คือ 2,081 แปลง คิดเป็นร้อยละ 13.01 ของพื้นที่เป้าหมาย ปี 2568 คือ 11,793 แปลง คิดเป็นร้อยละ 23.17 ของพื้นที่เป้าหมาย สาเหตุที่ต้องรวมผลของเกษตรกรเสียชีวิตบุคคลอื่นทำประโยชน์เนื่องจากมีบุคคลอื่นเข้ามาครอบครองและเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน โดยไม่ได้รับอนุญาตจาก ส.ป.ก. โดย ส.ป.ก.จังหวัด ต้องมีหนังสือแจ้งให้บุคคลหรือบริวารนั้นออกจากที่ดินหากไม่ยินยอมออกจากที่ดิน ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ ส.ป.ก.จังหวัด แจ้งความดำเนินคดีต่อไป รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2

ผลการตรวจสอบการถือครองที่ดินกรณีพบความผิดปกติเกษตรกรทำผิดระเบียบและการครอบครองที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 - 2568

ปี	พื้นที่เป้าหมาย		ปฏิบัติตามระเบียบ		ไม่ปฏิบัติตามระเบียบ (รวมเสียชีวิตบุคคลอื่น ทำประโยชน์)		เสียชีวิต		กรณีอื่น ๆ		รวม	
	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่
2566	23,000	267,782	13,098	151,161	5,266	66,422	3,625	38,947	633	6,877	22,622	263,407
2567	15,990	204,244	9,870	117,308	2,081	34,562	504	5,528	255	3,831	12,710	161,229
2568	50,893	585,312	26,075	291,748	11,793	153,756	3,052	33,625	1,128	13,903	42,048	493,032

หมายเหตุ. จาก “โครงการจัดที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กิจกรรมตรวจสอบที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2569

3. การตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินรายแปลงโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง จากผลการตรวจสอบการถือครองที่ดินในตารางที่ 3 พบว่าจากผลการตรวจสอบที่พบการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ ปี 2566 คือ 217 แปลง คิดเป็นร้อยละ 52.80 ของพื้นที่เป้าหมาย ปี 2567 คือ 233 แปลง คิดเป็นร้อยละ 34.52 ของพื้นที่เป้าหมาย ปี 2568 คือ 703 แปลง คิดเป็นร้อยละ 67.47 ของพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งผลการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินรายแปลงโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงจะพบการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์สูงกว่าการตรวจสอบประเภทอื่น ๆ เนื่องจากเป็นการตรวจสอบที่เห็นลักษณะการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จริงโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงมีความแม่นยำสูงกว่าการตรวจสอบประเภทอื่น ๆ รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3

การตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินรายแปลงโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 - 2568

ปี	พื้นที่เป้าหมาย		ใช้ที่ดินตามวัตถุประสงค์		ใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์		อื่น ๆ		รวม	
	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่
2566	411	5,695	183	3,131	217	2,494	11	70	411	5,695
2567	675	9,798	160	1,869	233	2,614	21	376	414	4,859
2568	1,042	15,169	309	5,712	703	9,067	8	163	1,020	14,942

หมายเหตุ. จาก “โครงการจัดที่ดินเพื่อเกษตรกร กิจกรรมตรวจสอบที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร, 2569

4. ผลการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์

ผลจากการตรวจสอบการถือครองที่ดินในการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินในตารางที่ 4 เมื่อเปรียบเทียบจากการทำผิดระเบียบของเกษตรกร รวม 19,140 แปลง (ตารางที่ 2) และผลการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์ รวม 1,032 แปลง หากคิดเป็นร้อยละพบว่าสามารถสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิได้ร้อยละ 5.39 แปลง ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมาก ถึงแม้การสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์บางกรณีในปัจจุบันเป็นอำนาจปฏิรูปที่ดินจังหวัด ไม่ต้องเสนอคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดเพื่อพิจารณาเหมือนที่ผ่านมา อาจเกิดจากหลายสาเหตุและอาจมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ไม่สามารถดำเนินการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์ได้ เช่น (1) การรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ไม่ครบถ้วนหรือไม่เพียงพอแก่การสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์ได้ภายในปีงบประมาณนั้น ๆ (2) ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่มองว่าการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์อาจส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในแง่ลบหรือบางครั้งเป็นเจ้าหน้าที่ใหม่ที่ได้รับการบรรจุเพื่อปฏิบัติงาน ได้ไม่นานอาจไม่กล้าตัดสินใจดำเนินการได้ (3) ระเบียบที่ได้รับการแก้ไขที่ผ่านมามีการประนีประนอมให้โอกาสแก่บุคคลที่เข้าทำประโยชน์ในที่ดินที่ ส.ป.ก. ได้จัดให้แก่เกษตรกรแล้ว โดยไม่ได้รับอนุญาตมาแจ้งครอบครองที่ดินกับ ส.ป.ก.จังหวัด ภายในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2570 (4) กรณีการละทิ้งที่ดินไม่ทำประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเองเต็มความสามารถ ส.ป.ก.จังหวัดจะมีหนังสือแจ้งเตือนเพื่อให้กลับเข้าทำประโยชน์ในที่ดินหากเกษตรกรสามารถปฏิบัติตามหนังสือแจ้งเตือนได้ก็จะไม่มีเหตุในการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์

ตารางที่ 4

ผลการสั่งให้เกษตรกรสิ้นสุดสิทธิการเข้าทำประโยชน์ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 - 2568

ปี 2566		ปี 2567		ปี 2568		รวม	
แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่	แปลง	ไร่
230	3,598	166	2,432	120	2,477	516	8,507

หมายเหตุ. จาก “โครงการจัดที่ดินเพื่อเกษตรกร กิจกรรมตรวจสอบที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569” โดย สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร, 2569

สาเหตุหรือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำผิดระเบียบและเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในที่ดินของ ส.ป.ก.

1. สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของชุมชน สังคม ความเจริญของพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ลักษณะการทำเกษตรกรรมหรือแม้แต่การใช้ชีวิต รูปแบบการทำเกษตรที่นำเทคโนโลยีเข้ามาโดยที่ไม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการดูแลผลผลิตหรือทำการเกษตรและอาจจะใช้เวลาส่วนที่เหลือไปหารายได้เสริมหรือประกอบอาชีพเสริม จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินภาวะเศรษฐกิจ และสังคมครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินตัวอย่างเกษตรกร จำนวน 206 ราย เคยได้รับการอบรมด้านเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเกษตรจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเกษตรกรได้นำความรู้จากการอบรมมาประยุกต์ในการทำเกษตร จำนวน 132 ราย คิดเป็นร้อยละ 64.08 (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2567) แต่หากจะมองตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2519 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2532 ที่ให้คำนิยามคำว่าเกษตรกรว่า “ผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก” ซึ่งเกษตรกรยังคงต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบเกษตรกรรม

2. เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินหากเกษตรกรเข้าสู่วัยชราประสิทธิภาพในการประกอบเกษตรกรรมก็จะลดลงจากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินภาวะเศรษฐกิจ และสังคมครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินตัวอย่างเกษตรกร จำนวน 894 ราย เพศหญิง 527 ราย เพศชาย 367 ราย เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 56 ปี (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2567) ประกอบกับหากเกษตรกรนั้นไม่มีทายาทที่มารับการจ้ดที่ดินเพื่อตกทอดทางมรดกสิทธิหรือมีทายาทแต่ทายาทไม่มีคุณสมบัติการเป็นเกษตรกรไม่สามารถรับที่ดินได้อาจเกิดการปล่อยให้ที่ดินรกร้างหรืออาจจะมีบุคคลอื่นเข้ามาครอบครองและทำประโยชน์นั้นหมายถึงการเปลี่ยนมือไปยังบุคคลอื่นซึ่งเป็นการทำผิดระเบียบ คปก. ว่าด้วยการให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรผู้ได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปฏิบัติเกี่ยวกับการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

3. การเปลี่ยนแปลงอาชีพของเกษตรกรซึ่งขณะที่ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. ยังคงมีคุณสมบัติการเป็นเกษตรกรและประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักแต่เมื่อมีโอกาสอื่นในการประกอบอาชีพ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีทรัพย์สินฯ ต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. แล้วพบว่าผู้ถือครองหรือได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินดำรงตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ มาย้ง ส.ป.ก. เพื่อตรวจสอบคุณสมบัติและดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ในช่วงปี พ.ศ. 2567-2568 จำนวน 33 เรื่อง (ข้อมูลจาก กลุ่มตรวจสอบสิทธิและการทำประโยชน์ สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก.) โดย ส.ป.ก. ต้องตรวจสอบคุณสมบัติหากขาดคุณสมบัติการเป็นเกษตรกรและไม่ดำเนินการแจ้งเปลี่ยนแปลงอาชีพต่อ ส.ป.ก. ต้องดำเนินการสั่งให้เกษตรกรผู้นั้นสิ้นสิทธิการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน

4. รายได้ในการดำรงชีพและหนี้สินของเกษตรกรไม่เพียงพอต่อการครองชีพ บางครั้งมีความจำเป็นต้องใช้เงินทุนในการประกอบอาชีพหรือมีความจำเป็นต้องนำเงินไปใช้เพื่อส่งบุตรหลานเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้น จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดิน ภาวะเศรษฐกิจ และสังคมครัวเรือน เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินรายได้เงินสดสุทธิครัวเรือนที่ 104,414.76 บาทต่อครัวเรือนต่อปี (ไม่ผ่านเกณฑ์ซึ่งกำหนดไว้ว่าต้องมากกว่า 113,590 บาทต่อครัวเรือนต่อปี) และหนี้สินครัวเรือนเฉลี่ยที่ 382,807.93 บาทต่อครัวเรือน (ไม่ผ่านเกณฑ์ซึ่งกำหนดไว้ว่าต้องน้อยกว่า 283,887.76 บาทต่อครัวเรือน) (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2567) ที่ดินจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถนำไปเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อใช้ตามความจำเป็นทำให้ที่ดินนั้นเปลี่ยนมือไปยังบุคคลอื่นถึงแม้เกษตรกรยังคงรู้ดีว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการทำผิดระเบียบของ ส.ป.ก. แต่เมื่อมีความจำเป็นเกษตรกรเองก็ไม่สามารถปฏิเสธได้

การปรับตัวของ ส.ป.ก. ต่อการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน

ปฏิเสธไม่ได้ว่าพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้ประกาศใช้มาเป็นระยะเวลา 51 ปี ประกอบกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนไปปัจจัยในการทำเกษตรกรรมและความมั่นคงในที่ดินจึงเปลี่ยนไปเช่นกัน ซึ่งส่งผลต่อ ส.ป.ก. โดยตรงที่ต้องแก้ไขกฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนไปและยังคงต้องคุ้มครองให้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน เป็นพื้นที่เกษตรกรรม

1. การแจ้งครอบครองตามข้อ 62 แห่งระเบียบ คปก. ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือทอดทอทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 และที่แก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ครอบครองที่ดินโดยไม่ได้รับอนุญาตรับสิทธิโดยการเช่า ปัจจุบันการมาแจ้งครอบครองตามข้อ 62 มีจำนวน 183,169 เรื่อง ในพื้นที่ 70 จังหวัด ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ข้อมูล ณ วันที่ 17 พฤศจิกายน 2568 จาก ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ส.ป.ก.) หากเกษตรกรได้รับสิทธิเป็นสัญญาเช่าจะถือว่ามีความมั่นคงในที่ดินหรือไม่ เนื่องจากไม่ใช่เอกสารสิทธิเป็นเพียง สัญญาเช่าที่ดินทำกินแรงจูงใจต่อการถือครองที่ดินหรือสิทธิในที่ดินหากเปรียบเทียบกับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขต ปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก.4-01) หรือโฉนดเพื่อการเกษตร

2. กิจการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินบางพื้นที่ ที่มีความเป็นชุมชนหรือมีความเป็นเมืองที่ขยายเมื่อดูจากแนวโน้มการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ที่เพิ่มขึ้นจากตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนไปกลายเป็นกิจการร้านค้า ปั้มน้ำมัน ร้านขายวัสดุการเกษตร ลานรับซื้อผลผลิต เมื่อมีประกาศ คปก. เรื่องรายการกิจการอื่นที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ประกาศกำหนดตามมาตรา 30 วรรคห้า แห่ง พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม โดย พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2532 พ.ศ. 2563 เพื่อให้กิจการต่าง ๆ ขออนุญาตกับ ส.ป.ก. ให้ถูกต้อง เนื่องจากรายการกิจการที่อยู่ในประกาศเป็นกิจการที่สนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ ส.ป.ก. ต้องปรับตัวถึงความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของเกษตรกร บุคคลภายนอกหรือสังคมอาจมองว่ารายการบางกิจการไม่เหมาะสม แต่ความเป็นจริงในพื้นที่ ส.ป.ก. ต้องเข้าใจเกษตรกรและยอมรับกับบริบทของพื้นที่และสังคมที่เปลี่ยนไป

3. โฉนดเพื่อการเกษตรเป็นการปรับปรุงเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.4-01 เพื่อให้เกษตรกรได้รับสิทธิเพิ่มขึ้นทั้งโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยได้รับวงเงินสินเชื่อเพิ่มขึ้น หรือแม้แต่ถือครองโฉนดเพื่อการเกษตรครบ 2 ปี สามารถเปลี่ยนมือไปยังเกษตรกรอื่นได้ ซึ่งสิทธิที่ได้รับ ต่างกับ ส.ป.ก.4-01 เดิม ซึ่งถ้าจะมองว่าเป็นการแก้ไขปัญหาของการซื้อขายเปลี่ยนมืออันมาจากสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึง ไปข้างต้นถือเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ตรงจุดเป็นการป้องกันการเปลี่ยนมือที่ผิดระเบียบของ ส.ป.ก. ไปอีกนัยหนึ่งแต่ยังคงอยู่ในขอบเขตของกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพราะบุคคลอื่นนั้นยังต้องมีคุณสมบัติการเป็นเกษตรกรตามวัตถุประสงค์ของการปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ความสำคัญและแนวทางการพัฒนารูปแบบการตรวจสอบการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน

ปัจจุบันกระแสข่าวบนสื่อสังคมออนไลน์นำเสนอว่าที่ดิน ส.ป.ก. มีนายทุนครอบครอง เกษตรกรมีการซื้อขายเปลี่ยนมือ ตลอดจนที่ดินถูกนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์การตรวจสอบการถือครองที่ดินยังคงมีความสำคัญเพื่อคุ้มครองที่ดินให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมไม่ใช่แค่ที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยแต่รวมถึงที่ดินแปลงใหญ่ที่ดำเนินการกับผู้กระทำผิดระเบียบและบุคคลภายนอกที่เข้ามาครอบครองที่ดิน โดยมีข้อด้วยกฎหมายเพื่อดำเนินการให้ที่ดินกลับมาเป็นที่ดินแปลงว่างและนำมาจัดให้แก่เกษตรกรรายใหม่ที่ได้รับได้ชัดคือผลการตรวจสอบโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงๆ โดยผลการตรวจสอบการถือครองที่ดินในตารางที่ 3 พบการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ จำนวน 703 แปลง ประเภทที่พบความผิดปกติ เช่น กิจการร้านค้า ร้านจำหน่ายวัสดุทางการเกษตร วัด แปลงขุดดิน ฯลฯ ซึ่งแต่ละประเภท ส.ป.ก.จังหวัด อยู่ระหว่างดำเนินการทางกฎหมาย จำนวน 564 แปลง อยู่ระหว่างยื่นขออนุญาต จำนวน 108 แปลง อนุญาตแล้ว จำนวน 31 แปลง (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2568 จาก กลุ่มตรวจสอบสิทธิและการทำประโยชน์ สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน) ดังนั้นความสำคัญของการตรวจสอบการถือครองที่ดินไม่ใช่แค่การตรวจพบการกระทำผิดแล้วดำเนินการกับผู้กระทำผิดระเบียบของ ส.ป.ก. และนำที่ดินกลับมาจัดให้กับเกษตรกรรายใหม่เท่านั้นแต่การดำเนินการขออนุญาตใช้ที่ดินเพื่อกิจการสาธารณูปโภคและกิจการอื่น ๆ ในเขตปฏิรูปที่ดิน หรือกิจการที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อเป็นการให้กิจการต่าง ๆ เข้าสู่กระบวนการของ ส.ป.ก. อย่างถูกต้องตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การตรวจสอบการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินที่ผ่านมาเป็นการของงบประมาณมาดำเนินการโดย ส.ป.ก. เอง ความน่าเชื่อถือของการตรวจสอบจากหน่วยตรวจสอบหรือบุคคลภายนอกที่มองว่า ส.ป.ก. เป็นหน่วยงานในการจัดที่ดินและตรวจสอบที่ดินไปด้วยถ้ามองในอีกมุมที่ต่างออกไปหากจะพัฒนารูปแบบการตรวจสอบควรนำวิธีการจ้างบุคคลภายนอก (Outsource) เข้ามาตรวจสอบแบบตลอดกระบวนการจนกระทั่งได้ผลการตรวจสอบโดย ส.ป.ก. สนับสนุนข้อมูลการจัดที่ดิน อย่างไรก็ตามอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการต่อผู้กระทำผิดระเบียบยังคงเป็นของ ส.ป.ก. นอกจากนี้ เนื่องจากผลการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงมีแนวโน้มสูงขึ้น ส่วนหนึ่งเนื่องจากเทคโนโลยีมีประสิทธิภาพมากขึ้นสามารถระบุลักษณะการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างชัดเจนสะท้อนถึงความแม่นยำที่มากขึ้นของการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น ส.ป.ก. จึงควรเน้นการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและหรือภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการตรวจสอบการทำประโยชน์และยังลดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2567). *การสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีการผลิต 2566*. สำนักวิชาการและแผนงาน.
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2568). *คู่มือปฏิบัติงานการตรวจสอบที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินประจำปี พ.ศ. 2565 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568*. สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน. https://alro.go.th/th/land_ref_oper/news-activity/article-category-8-17/LROB-1741587437?id=260756
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2569). *โครงการจัดที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กิจกรรมตรวจสอบที่ดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569*. สำนักจัดการปฏิรูปที่ดิน.

ที่ดิน ส.ป.ก. ที่ไร้ทางเข้าออก: ปัญหาทางกฎหมาย ที่กระทบสิทธิการใช้ที่ดิน

Landlocked Agricultural Land Reform: Legal Challenges Affecting the Exercise of Land Use Rights

บทความโดย รัชฎา เนื่อนาค

นิติกรชำนาญการ สำนักกฎหมาย

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

ปัญหาที่ดินตาบอด หรือที่ดินไม่มีทางออกสู่ทางสาธารณะ เป็นหนึ่งในปัญหาด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่พบได้บ่อยในสังคมไทย ทั้งยังเป็นปัญหาเรื่องเรียนหรือข้อพิพาทลำดับต้น ๆ ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ซึ่งปัญหาอาจมีสาเหตุมาจากการแบ่งแยกที่ดิน การพัฒนาที่ดินโดยขาดการวางผังที่เหมาะสม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานที่ดินโดยรอบ ส่งผลกระทบให้เจ้าของที่ดินไม่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินของตนได้อย่างเต็มที่กระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินซึ่งได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ ปัญหาที่ดินตาบอดยังส่งผลกระทบต่อในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่ว่าจะเป็นการลดลงของมูลค่าที่ดิน ความยากลำบากในการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ การขอสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างเพื่อนบ้านที่อาจลุกลามเป็นคดีความยืดเยื้อ อันสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาที่ดินตาบอด หรือที่ดินไม่มีทางออกสู่ทางสาธารณะมิได้เป็นเพียงข้อพิพาทระหว่างเอกชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างการจัดที่ดินและการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินโดยรวมของรัฐดังเช่นที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินของ ส.ป.ก. อีกด้วย

บทความนี้จึงมุ่งเน้นนำเสนอสภาพปัญหาโดยรวมของที่ดินตาบอดในบริบทของที่ดินเอกชนกับที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินที่ไม่มีทางออกสู่ทางสาธารณะที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตลอดจนหลักกฎหมายหรือแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากคำพิพากษา เพื่อนำเสนอประเด็นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบและปรับปรุงแนวทางแก้ไขปัญหากรณีที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออกให้เป็นไปอย่างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรในที่ดินแปลงที่ไม่มีทางเข้าออกกับเกษตรกรแปลงข้างเคียงอย่างเป็นธรรม ตลอดจนเกิดการตระหนักรู้ถึงหน้าที่ในการจัดที่ดินเพื่อเกษตรกรรมซึ่งถือเป็นอำนาจของ ส.ป.ก. โดยแท้ที่ต้องจัดให้ที่ดินจัดสรรทุกแปลงมีเส้นทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะสำหรับการสัญจรตามสมควรในลักษณะที่ไม่เป็นการผลักรถในการจัดการและแก้ไขปัญหาไปยังเกษตรกร

1. สภาพปัญหาแปลงที่ดินไม่มีทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะ หรือที่ดินตาบอด

ที่ดินตาบอด คือ ที่ดินที่ไม่มีทางออกสู่ทางสาธารณะ (จิตรภาน เจียรตระกูล, 2564) เช่น ถนนหลวง ถนนเทศบาล ซอย หรือทางเดินชุมชน หรือเป็นที่ดินที่มีที่ดินแปลงอื่น ๆ ล้อมรอบอยู่ เจ้าของที่ดินไม่สามารถเข้าออกสู่ที่ดินของตนได้อย่างสะดวก หรือไม่ได้เลย หรือมีทางเข้าออก แต่ต้องผ่านที่ดินแปลงอื่นที่ล้อมอยู่ หรือเป็นทางเข้าออกที่ลำบาก เช่น ต้องข้ามสระ บึง หรือที่ชัน ส่งผลให้เจ้าของที่ดินได้รับความเดือดร้อน เกิดความยากลำบากในการสัญจรเพื่อออกสู่ทางสาธารณะ ทั้งยังใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ยาก หรือหากต้องการจะสร้างที่อยู่อาศัยก็ไม่อาจ ขนย้ายอุปกรณ์ก่อสร้างเข้าสู่แปลงที่ดินได้ ทำเรื่องกู้ธนาคารยาก หรือหากต้องการจะขายก็จะถูกกดราคาทำให้ต้องขายในราคาต่ำกว่า ที่ดินแปลงอื่นหรือขายได้ยากกว่าปกติ และท้ายที่สุดมักจะตามมาด้วยปัญหาพิพาทกันกับเจ้าของที่ดินแปลงข้างเคียง ที่ดินตาบอดจึงเป็นที่ดินที่มีมูลค่าต่ำกว่าที่ดินปกติทั่วไปและเป็นเหตุแห่งความเหลื่อมล้ำในฐานะและสิทธิของเจ้าของที่ดินทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก ซึ่งทางแก้ปัญหาระยะที่ดินตาบอดในสมัยอดีตที่บริบทของสังคมไทยยังคงมีลักษณะอยู่อาศัยร่วมกันแบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ถ้อยที่ย้อยอาศัย กันอยู่ นั้น เจ้าของที่ดินตาบอดก็มักจะใช้วิธีเจรจาทุคคุยกับเจ้าของที่ดินข้างเคียงเพื่อขอทำถนนออกสู่ทางสาธารณะได้โดยจ่ายค่าทดแทน ให้แก่กันเป็นรายเดือนหรือรายปีตามแต่จะตกลง หรือเจรจาขอซื้อที่ดินส่วนที่จำเป็นเพื่อสร้างทางเข้าออกของตนเอง แต่เมื่อบริบทของสังคม เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการ จากสังคมเรียบง่ายแปรเปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความยุ่งยากซับซ้อน จากวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาอาศัย แปรเปลี่ยนไปสู่สถานะต่างคนต่างอยู่ และการรักษาสีทธิหรือปกป้องสิทธิของตนมิให้ถูกรบกวนกลับกลายเป็นค่านิยมที่ทรงอิทธิพล เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ การที่เจ้าของที่ดินตาบอดจะใช้วิธีเข้าไปพูดคุยเจรจาเพื่อขออนุญาตทำทาง กับที่ดินข้างเคียงดังเช่นในสมัยอดีตคงไม่อาจกระทำได้อย่างราบรื่นหรือง่ายดายนัก ทั้งยังมีโอกาสเกิดปัญหาทะเลาะวิวาทกันตามมา หรือต้องตกลงจ่ายค่าทดแทนเพื่อเป็นค่าเปิดทางในอัตราที่ไม่เป็นธรรมได้อีกด้วย

อย่างไรก็ดี ปัญหาเรื่องที่ดินตาบอด หรือที่ดินไม่มีทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะหาได้เป็นปัญหาที่พบเจอได้แต่เฉพาะที่ดินของเอกชน เพียงเท่านั้น ปัญหาดังกล่าวย่อมเกิดขึ้นกับการจัดสรรที่ดินของรัฐดังเช่น การจัดสรรที่ดินให้เกษตรกรเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม หรือ “การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” ตามอำนาจหน้าที่ของ ส.ป.ก. ด้วยเช่นกัน เมื่อกล่าวถึงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้ให้อำนาจ ส.ป.ก. ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้วยการปรับปรุง เกี่ยวกับสิทธิและการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมถึงการจำกัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐ หรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดินซึ่งมิได้ ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาบันเกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่าหรือเช่าทำประโยชน์ โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกร การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น ประกอบกับหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติดังกล่าวระบุว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตร ที่ดินจึงเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นรากฐานเบื้องต้นของการผลิตทางเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันปรากฏว่าเกษตรกร กำลังประสบความเดือดร้อน เนื่องจากต้องสูญเสียสิทธิในที่ดินและกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน ต้องเสียค่าเช่าที่ดินในอัตราสูงเกินสมควร ที่ดินขาดการบำรุงรักษา จึงทำให้อัตราผลิตผลเกษตรกรรมอยู่ในระดับต่ำ เกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมและเสียเปรียบจากระบบการเช่าที่ดินและการจำหน่าย ผลิตผลตลอดมา ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะความยุ่งยากทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและการเมืองของประเทศเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยด่วนที่สุด โดยวิธีการปฏิรูปที่ดินเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน และให้การเช่าที่ดินเกิดประโยชน์มากที่สุด พร้อมกับการจัดระบบการผลิตและจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนองนโยบายแห่งรัฐในการลดความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคม ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของ ส.ป.ก. จึงเป็นกลไกสำคัญที่รัฐนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเท่าเทียมกันด้านสิทธิ และการใช้ประโยชน์ในการถือครองที่ดินให้เกษตรกร รวมถึงการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพ รายได้ของเกษตรกร ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การผลิตและจำหน่าย ผลิตผลทางการเกษตรเป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม คือ การให้ที่ดินแปลงจัดสรรมีเส้นทางเข้าออกสู่ถนนสาธารณะเพื่อการสัญจร และนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้าออกพื้นที่ และลำเลียงผลิตผลทางการเกษตรออกสู่ทางสาธารณะได้

ด้วยสภาพปัญหาที่ดินตาบอด หรือที่ดินไม่มีทางออกสู่ทางสาธารณะดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าทางสัญญาเพื่อใช้เข้าออกสู่ถนนสาธารณะ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่แปลงที่ดินทุกแปลงจำเป็นต้องมีเพื่อส่งเสริมให้เจ้าของแปลงที่ดินได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งในบริบทของที่ดินเอกชนนอกจากจะเป็นการเพิ่มมูลค่าที่ดิน เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน สร้างความเท่าเทียมในด้านสิทธิของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ในบริบทภาคการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรไทย ทางสัญญายังสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่แปลงเกษตรกรรมทุกแปลงต้องมีเพื่อใช้เข้าออกสู่ถนนสาธารณะ ซึ่งแม้การที่แปลงที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออกจะมีได้ส่งผลกระทบต่อมูลค่าที่ดินดังเช่นที่ดินของเอกชนก็ตาม แต่กลับส่งผลอย่างสำคัญยิ่งต่อระบบการทำการเกษตรในการช่วยลดต้นทุนในการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรเนื่องจากมีเส้นทางลำเลียงผลผลิตออกจากที่ดิน เพิ่มศักยภาพให้ระบบการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรเป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้การประกอบเกษตรกรรมอย่างครบวงจร ตลอดจนสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินให้เป็นไปอย่างปกติสุข

ภาพที่ 1

ลักษณะของที่ดินไม่มีทางเข้าออกหรือที่ดินตาบอด

2. การออกสู่ทางสาธารณะโดยการขอให้มีการเปิดทาง

2.1 ทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1349

การขอทางผ่านเพื่อออกสู่ถนนสาธารณะนั้น เจ้าของที่ดินตาบอดสามารถกระทำได้โดยการพูดคุยเพื่อขอใช้เส้นทางจากเจ้าของที่ดินที่ล้อมรอบ หรือทำความตกลงเพื่อขอจดทะเบียนจ่ายอม หรือเจรจาขอซื้อที่ดินส่วนที่จำเป็นเพื่อสร้างทางเข้าออกด้วยตนเอง แต่ด้วยวิธีการเหล่านี้อาจไม่สามารถกระทำได้อย่างราบรื่นง่ายดายไร้อุปสรรคหรือเป็นธรรมนักในสภาวะการณปัจจุบัน ทั้งยังอาจตามมาด้วยปัญหาการทะเลาะวิวาทเกิดเป็นกรณีพิพาทกับเจ้าของที่ดินข้างเคียง มีการปิดกั้นกีดขวางรวมถึงการก่อกวนแก่งแย่งเพื่อไม่ให้มีการเข้าออกสู่ถนนสาธารณะได้อย่างเป็นปกติสุข ดังนั้น กฎหมายซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างมาตรฐานที่ใช้เป็นแนวทางพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมจึงให้ “สิทธิ” แก่เจ้าของที่ดินตาบอดขอผ่านที่ดินของผู้อื่นที่ล้อมอยู่เพื่อสัญจรออกสู่ถนนสาธารณะได้ หรือที่เรียกว่า “ทางจำเป็น” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1349¹ ซึ่งมีหลักการสำคัญกำหนดเอาไว้ว่า (1) ขอจากแปลงที่เหมาะสมที่สุด (2) ขอเปิดทางเท่าที่จำเป็นเท่านั้น (3) ต้องสร้างความเสียหายน้อยที่สุด (4) การเดินทางเข้าออกต้องสะดวก และ (5) ต้องเสียค่าตอบแทนให้เจ้าของที่ดิน

¹ มาตรา 1349 ที่ดินแปลงใดมีที่ดินแปลงอื่นล้อมอยู่จนไม่มีทางออกถึงทางสาธารณะได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าของที่ดินแปลงนั้นจะผ่านที่ดินซึ่งล้อมอยู่ไปสู่ทางสาธารณะได้ที่ดินแปลงใดมีทางออกได้แต่เมื่อต้องข้ามสระ บึง หรือทะเล หรือมีที่ชั้นอันระดับที่ดินกับทางสาธารณะสูงกว่ากันมากไซ้ ท่านว่าให้ใช้ความในวรรคต้นบังคับ และวิธีทำทางผ่านนั้นต้องเลือกให้พอควรแก่ความจำเป็นของผู้มีสิทธิจะผ่าน กับทั้งให้คำนึงถึงที่ดินที่ล้อมอยู่ให้เสียหายแต่น้อยที่สุดที่จะเป็นได้ ถ้าเป็นผู้มีสิทธิจะผ่านจะสร้างถนนเป็นทางผ่านก็ได้ ผู้มีสิทธิจะผ่านต้องใช้ค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของที่ดินที่ล้อมอยู่เพื่อความเสียหายอันเกิดแต่เหตุที่มีทางผ่านนั้น ค่าทดแทนนั้นนอกจากค่าเสียหายเพราะสร้างถนน ท่านว่าจะกำหนดเป็นเงินรายปีก็ได้

และโดยที่กฎหมายดังกล่าวมิได้กำหนดให้จะต้องขอเปิดทางจำเป็นจากแปลงที่ดินที่อยู่ใกล้กับทางสาธารณะมากที่สุด ดังนั้น เจ้าของที่ดินตาบอดสามารถเลือกที่จะใช้วิธีการเจรจาพูดคุยกับเจ้าของแปลงที่ดินข้างเคียงได้โดยจ่ายค่าทดแทนและทำสัญญาตามเจตนาที่ตกลงร่วมกัน แต่หากในกรณีที่การตกลงหรือเจรจาไม่เป็นผล เจ้าของที่ดินตาบอดย่อมสามารถใช้สิทธิขอเปิดทางจำเป็นตามกฎหมายโดยการฟ้องศาลเพื่อขอให้มีการเปิดทางจำเป็นได้ โดยศาลจะพิจารณาว่าที่ดินนั้นเป็นที่ดินตาบอดหรือไม่ และทางที่ขอมานั้นเข้าเงื่อนไขเปิดทางจำเป็นตามนัยแห่งบทบัญญัติมาตรา 1349 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดหรือไม่ โดยเจ้าของที่ดินตาบอดจะต้องใช้ค่าทดแทนแก่เจ้าของแปลงที่ดินข้างเคียงเพื่อทดแทนการที่เจ้าของที่ดินตาบอดจำเป็นต้องสร้างทางผ่านและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ที่ดินนั้นในอัตราที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือในอัตราที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องหรือศาลกำหนดเมื่อมีข้อพิพาท เว้นแต่เป็นกรณีที่แปลงที่ดินตาบอดนั้นเป็นผลมาจากเจ้าของที่ดินเดิมทำการแบ่งแยกหรือแบ่งโอนที่ดินนั้นออกไป กรณีนี้เจ้าของที่ดินสามารถเรียกร้องทางเดินผ่านที่ดินที่แบ่งแยกหรือโอนนั้นได้โดยไม่ต้องเสียค่าทดแทน ตามบทบัญญัติมาตรา 1350 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิของเจ้าของที่ดินตาบอดในการขอเปิดทางจำเป็นต้องเป็นไปด้วยความสุจริตและเคารพสิทธิของเจ้าของที่ดินแปลงข้างเคียงด้วย

ภาพที่ 2

การขอเปิดทางจำเป็น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาดิน ส.ป.ก. ที่ไม่มีทางเข้าออกสู่ถนนสาธารณะ

ปัญหากรณีที่ดินไม่มีทางเข้าออก ถือเป็นหนึ่งในปัญหา ร้องเรียนสำคัญหรือข้อพิพาทของเกษตรกรที่ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. โดยสาเหตุอาจมีได้ทั้งกรณีที่เกิดจากแปลงที่ดินไม่มีทางเข้าออกมาตั้งแต่แรก หรือเคยมีแต่ถูกปิดทางนั้นจากการทะเลาะวิวาทกันระหว่างเจ้าของแปลงที่ดินข้างเคียง หรือแปลงที่ดินนั้นมีการแบ่งแยกหรือโอนกันภายหลังจากทำให้แปลงที่ดินที่แบ่งแยกหรือโอนนั้นไม่มีทางเข้าออก (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2565) แต่จากข้อมูล ร้องเรียนของเกษตรกรหรือข้อพิพาทที่ ส.ป.ก. เป็นคู่ความในคดีปรากฏลักษณะการร้องเรียนหรือข้อพิพาทที่มีกพบเป็นอันดับต้น ๆ ของปัญหานี้ คือ ผู้ร้องหรือผู้ฟ้องคดีจะกล่าวอ้างว่าที่ดินถูกปิดทางเข้าออก ซึ่งหมายถึงกรณีมักเกิดปัญหากับที่ดินที่มีทางเข้าออกอยู่แต่แรกแต่ถูกปิดกั้นทางนั้นในภายหลังเสียเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม แม้เป้าหมายสำคัญในการดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของ ส.ป.ก. จะเป็นการให้เกษตรกรมีความเท่าเทียมกันด้านสิทธิและการถือครองที่ดินในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว ยังรวมตลอดถึงหน้าที่ความรับผิดชอบในการกำหนดแผนการผลิตและจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรายได้และคุ้มครองผลประโยชน์ของเกษตรกร ส่งเสริมบำรุงเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินรวมถึงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตและคุณภาพผลิตผลเกษตรกรรม ตลอดจนสวัสดิการ การสาธารณสุข ปลอดภัย เช่น ถนนเส้นทางสัญจรสาธารณสุข ด้านไฟฟ้า ประปา และบรรเทาความเดือดร้อนแก่เกษตรกร ตามนัยแห่งบทบัญญัติมาตรา 19 (5) และ (6) แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

ด้วย ส.ป.ก. จึงได้กำหนดแนวทางการพิจารณากรณีที่ดินไม่มีทางเข้าออก (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566) แจ้งเวียนให้ ส.ป.ก.จังหวัด นำไปใช้ประกอบการพิจารณาแก้ไขปัญหากรณีข้อร้องเรียนหรือข้อพิพาทดังกล่าว โดยสรุป ดังนี้ (1) เมื่อเกิดกรณีร้องเรียนหรือข้อพิพาท ให้ ส.ป.ก.จังหวัด ตรวจสอบว่าผู้ครอบครองที่ดินแปลงไม่มีทางเข้าออกได้เคยมีข้อตกลงกับผู้ครอบครองที่ดินแปลงปิดกั้นทางเข้าออกหรือมีการจ่ายค่าทดแทนและค่าเสียหายเพื่อสร้างทางมาก่อนหรือไม่ หากมี ก็ไม่ต้องจ่ายค่าทดแทนหรือค่าเสียหายอีก แต่หากไม่มี ให้คู่กรณีเจรจาตกลงจ่ายค่าทดแทนหรือค่าเสียหายกันตามความเหมาะสม (2) ทางเข้าออกต้องเลือกให้พอควรแก่ความจำเป็นของผู้มีสิทธิจะผ่านกับทั้งให้คำนึงถึงที่ดินที่ล้อมอยู่ให้เสียหายแต่น้อยที่สุดที่จะเป็นไปได้ (3) ให้ ส.ป.ก.จังหวัด เป็นผู้ดำเนินการเจรจากับคู่กรณีเพื่อกำหนดทางเข้าออก รั้ววัดแก้ไขรูปแปลงที่ดินที่เกี่ยวข้อง และให้ปรากฏเส้นทางเข้าออกที่ถูกต้อง เพื่อให้ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินผ่านเข้าออกได้โดยสะดวก และ (4) กรณีที่ดินมีทางเข้าออกอยู่แล้วแต่ที่ดินถูกแบ่งแยกหรือแบ่งโอนกันเป็นเหตุให้แปลงหนึ่งไม่มีทางสัญจรออกไปสู่ทางเข้าออก เจ้าของที่ดินแปลงนั้นมีสิทธิเรียกร้องเอาทางสัญจรได้เฉพาะบนที่ดินแปลงที่ได้แบ่งแยกหรือโอนกัน และไม่ต้องเสียค่าทดแทน ทั้งนี้ เป็นหน้าที่ของ ส.ป.ก. ที่ต้องกำหนดให้มีทาง หากคู่กรณีตกลงกันไม่ได้ให้เสนอคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดพิจารณา

ภาพที่ 3

แนวทางการเปิดทางเข้าออกในที่ดิน ส.ป.ก.

หมายเหตุ. ปรับปรุงจาก “หนังสือเวียนแนวทางการพิจารณากรณีที่ดินไม่มีทางเข้า - ออก ที่ กษ 1204/ว 951 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566” โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566 (https://alro.go.th/uploads/org/legal_aff/files/หนังสือที่%20กษ1204951%20วันที่%2015%20ก_พ_202566%20.pdf)

3. แนวคำวินิจฉัยของศาล กรณีการแก้ไขปัญหาที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออก

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 436/2568

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมุ่งหมายให้เกษตรกรมีความเท่าเทียมกันด้านสิทธิและการถือครองที่ดิน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพและรายได้ของเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินได้ หากผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินประสบปัญหาไม่มีทางเข้าออกที่ดินแปลงที่ได้รับอนุญาต ถือเป็นปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานของปฏิรูปที่ดินจังหวัดตามมาตรา 20 (2) แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 เมื่อปฏิรูปที่ดินจังหวัดไม่เสนอปัญหาดังกล่าวให้คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดเพื่อพิจารณาแก้ไขปัญหา ย่อมเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร (สำนักงานศาลปกครอง, 2568)

คำพิพากษาศาลปกครองพิษณุโลก คดีหมายเลขแดงที่ 116/2568

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 นอกจากจะมีเป้าหมายสำคัญให้เกษตรกรมีความเท่าเทียมกันด้านสิทธิและการใช้ประโยชน์ในการถือครองที่ดินแล้ว ยังให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกร รายได้ของเกษตรกร ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรเป็นธรรม คือ การให้ที่ดินแปลงจัดสรรมีเส้นทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะเพื่อการสัญจร การนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้าออกพื้นที่ และลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ทางสาธารณะ เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่แก้ไขปัญหาดังกล่าว เกิดจากการปฏิบัติงานตามมาตรา 20 (2) แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว มิได้จัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ฟ้องคดีทั้งสองโดยให้มีทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะและแก้ไขปัญหาคอขวดระหว่างเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิทำกินในที่ดิน ส.ป.ก. ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ย่อมเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ไม่อาจผลักภาระให้เกษตรกรซึ่งเป็นคู่กรณีต้องไปตกลงค่าทดแทนระหว่างกันเองได้ เพราะเหตุแห่งปัญหาเกิดจากการจัดสรรที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินโดยไม่มีทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะและที่ดินก็ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ตามกฎหมาย (ศาลปกครอง, 2565)

4. บทวิเคราะห์

บทความฉบับนี้มุ่งเน้นนำเสนอมุมมองด้านกฎหมายเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาคอขวดที่ดินไม่มีทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะหรือที่ดินตาบอด โดยเปรียบเทียบวิธีการตลอดจนกฎหมายที่ใช้บังคับระหว่างที่ดินมีเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินของเอกชนทั่วไปกับที่ดินที่ ส.ป.ก. ได้จัดสรรให้เกษตรกรได้เข้าทำประโยชน์ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยเฉพาะมุมมองในด้าน “สิทธิ” และ “หน้าที่” ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจในการบริหารจัดการที่ดินและนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาปรับปรุงหลักเกณฑ์การแก้ไขปัญหาคอขวดในเบื้องต้นให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับหลักกฎหมายและแนวคำวินิจฉัยของศาล เพื่อยังประโยชน์และความเป็นธรรมให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน และท้ายที่สุดเพื่อให้ ส.ป.ก. สามารถดำเนินงานตามภารกิจการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

4.1 เปรียบเทียบการขอเปิดทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กับแนวทางการแก้ไขปัญหาคอขวดที่ดิน ส.ป.ก. ที่ไม่มีทางเข้าออก

การขอเปิดทางจำเป็นตามบทบัญญัติมาตรา 1349 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เกิดขึ้นโดยอำนาจของกฎหมายตามสภาพความเป็นจริงของที่ดินในขณะยื่นฟ้อง ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เป็น “สิทธิ” ของเจ้าของที่ดินที่ไม่มีทางออกสู่ที่ดินของตนเองหรือที่ดินตาบอดสามารถผ่านที่ดินที่ล้อมอยู่ไปสู่ทางสาธารณะได้ อย่างไรก็ตาม การขอเปิดทางจำเป็นตามกฎหมายนี้มิได้มีสภาพบังคับในลักษณะของหน้าที่ กล่าวคือ กฎหมายมิได้กำหนดให้บุคคลต้องกระทำหรือละเว้นการกระทำ ซึ่งหากไม่กระทำจะมีผลทางกฎหมายหรือสภาพบังคับหรือบทลงโทษตามมา แต่เป็นสิทธิที่กฎหมายรองรับและคุ้มครองให้แก่บุคคลสามารถกระทำได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ดังนั้น ผู้ทรงสิทธิซึ่งก็คือเจ้าของที่ดินตาบอดจะใช้สิทธิตามกฎหมายดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ เนื่องจากเจ้าของที่ดินตาบอดสามารถขอเปิดทางจำเป็นโดยการเจรจากับเจ้าของที่ดินข้างเคียงโดยเลือกแนวทางที่ใกล้ทางสาธารณะที่สุด และไม่ทำให้เจ้าของที่ดินข้างเคียงเสียหายเกินจำเป็น พร้อมตกลงเรื่องค่าทดแทนระหว่างกันเองได้ตามหลักการแสดงเจตนา ซึ่งหากตกลงกันไม่ได้เจ้าของที่ดินตาบอดจึงสามารถใช้สิทธิฟ้องศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำพิพากษาให้เปิดทางจำเป็นได้ ในขณะที่การแก้ไขปัญหาคอขวดที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออกนั้นพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 มาตรา 19 (5) และ (6) กำหนดให้เป็น “หน้าที่” ของ ส.ป.ก. เนื่องจาก ส.ป.ก. เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามมาตรา 36 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวมีสภาพบังคับให้ ส.ป.ก. ต้องดำเนินการจัดที่ดินให้เกษตรกรทุกแปลงมีทางเข้าออกแปลงที่ดิน รวมตลอดถึงแก้ไขปัญหาคอขวดปิดทางเข้าออกแปลงที่ดินให้แก่เกษตรกร ให้สำเร็จลุล่วงหาก ส.ป.ก. ไม่ดำเนินการหรือดำเนินการล่าช้า ผลที่ตามมาจะเป็นดังเช่นแนวคำวินิจฉัยของศาลปกครองข้างต้น

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับแนวทางการพิจารณากรณีที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออก

ส.ป.ก. ได้นำหลักเกณฑ์ในเรื่องในการขอเปิดทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาปรับใช้ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งแม้การจัดที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้มีทางเข้าออกสู่ถนนสาธารณะทุกแปลงจะเป็น “หน้าที่” ของ ส.ป.ก. ถึงกระนั้น ส.ป.ก. ยังคงต้องเคารพหลักการแสดงเจตนาของเกษตรกรผู้ถือกรรมสิทธิ์เป็นสำคัญด้วย โดยกำหนดแนวทางให้ ส.ป.ก. จังหวัด ต้องตรวจสอบว่าผู้ครอบครองที่ดินแปลงไม่มีทางเข้าออกได้เคยมีข้อตกลงกับผู้ครอบครองที่ดินแปลงปิดกั้นทางเข้าออก หรือมีการจ่ายค่าทดแทน และค่าเสียหายเพื่อสร้างทางมาก่อนหรือไม่ หากมี ก็ไม่ต้องจ่ายค่าทดแทนหรือค่าเสียหายอีก แต่หากไม่มี ให้ผู้ถือกรรมสิทธิ์เจรจาตกลงจ่ายค่าทดแทนหรือค่าเสียหายกันตามความเหมาะสม และ ส.ป.ก. จังหวัด ต้องเป็นผู้ดำเนินการเจรจากับผู้ถือกรรมสิทธิ์เพื่อกำหนดทางเข้าออกเพื่อให้ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินผ่านเข้าออกได้โดยสะดวก โดยทางเข้าออกต้องเลือกให้พอควรแก่ความจำเป็นของผู้มีสิทธิจะผ่านกับทั้งให้คำนึงถึงที่ดินที่ล้อมรอบอยู่ให้เสียหายแต่น้อยที่สุดที่จะเป็นไปได้ ทั้งในกรณีที่ดินมีทางเข้าออกอยู่แล้ว แต่ที่ดินถูกแบ่งแยกหรือแบ่งโอนกันเป็นเหตุให้แปลงหนึ่งไม่มีทางสัญจรออกไปสู่ทางเข้าออก เจ้าของที่ดินแปลงนั้นมีสิทธิเรียกร้องเอาทางสัญจรได้เฉพาะบนที่ดินแปลงที่ได้แบ่งแยกหรือโอนกัน และไม่ต้องเสียค่าทดแทน ทั้งนี้ หากผู้ถือกรรมสิทธิ์ตกลงกันไม่ได้ ส.ป.ก. จังหวัด ต้องนำเรื่องให้เสนอคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดพิจารณาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวคำวินิจฉัยของศาลปกครองครั้งที่ได้นำเสนอในข้อ 3 ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การที่ ส.ป.ก. จัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกรโดยไม่มีทางเข้าออกแปลงที่ดินเป็นการดำเนินการทางปกครองที่มีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนจนเป็นเหตุให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนเสียหายหรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหาย ฉะนั้น การที่ ส.ป.ก. ต้องดำเนินการจัดให้มีการเปิดทางเข้าออกแปลงที่ดินสู่ทางสาธารณะจึงถือเป็นหน้าที่โดยแท้ของ ส.ป.ก. โดยมีใช้เป็นการผลักระบายไปยังเกษตรกรซึ่งเป็นกรณีต้องไปตกลงจ่ายค่าทดแทนหรือค่าสินไหมตามความเหมาะสมนั้น จึงเข้าข่ายมีลักษณะเป็นการผลักระบายในการจัดการและการแก้ไขปัญหาไปยังเกษตรกรหรือประชาชนซึ่งไม่ถูกต้อง ประกอบกับปัจจุบันหน้าที่และอำนาจในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นของปฏิรูปที่ดินจังหวัดตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 ประกอบคำสั่ง ส.ป.ก. ที่ 403/2564 เรื่อง มอบหมายหน้าที่และอำนาจในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน สั่ง ณ วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติในข้อ 4.1 ที่กำหนดให้ ส.ป.ก. จังหวัด ต้องนำเรื่องเสนอคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดพิจารณามีมติเพื่อแก้ไขปัญหาที่กำหนดทางเข้าออกที่เหมาะสมและเสียหายน้อยที่สุด หากผู้ครอบครองที่ดินไม่ยินยอมให้มีการเปิดทางเข้าออก

สรุป

จากมุมมองด้านกฎหมายเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาระดับที่ดินไม่มีทางเข้าออกสู่ถนนสาธารณะ หรือที่ดินตาบอด รวมถึงประเด็นปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการขอเปิดทางเพื่อออกสู่ถนนสาธารณะในที่ดินของเอกชนทั่วไปเป็น “สิทธิ” ที่เจ้าของที่ดินสามารถริเริ่มกระทำตัวเอง ในขณะที่เกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. ซึ่งมีเพียงสิทธิในการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน และกฎหมายกำหนดให้เป็น “หน้าที่” ของ ส.ป.ก. ในฐานะผู้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่จะต้องจัดสรรให้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินทุกแปลงมีทางเข้าออกสู่ถนนสาธารณะสำหรับการสัญจรตามสมควรเพื่อให้เกษตรกรได้รับความสะดวกสบายในการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับจัดสรรได้อย่างเป็นปกติสุข รวมถึงต้องถึงเป็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่การผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเข้าถึงความเท่าเทียมทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ส.ป.ก. ควรให้ความสำคัญกับการดำเนินการในขั้นตอนการเตรียมการสำหรับจัดที่ดินเพื่อเกษตรกร อาทิ การสำรวจรังวัด ขั้นตอนการแบ่งแปลง การสอบสวนสิทธิ โดยให้แปลงที่ดินที่จะจัดสรรนั้นต้องมีเส้นทางเข้าออกสู่ทางสาธารณะสำหรับการสัญจรทุกแปลงก่อนนำเสนอผู้มีอำนาจพิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและจัดที่ดินพิจารณาอนุมัติ ซึ่งในขั้นตอนการรังวัดแบ่งแปลง ส.ป.ก. อาจนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) มาช่วยวิเคราะห์โครงข่ายทางสาธารณะหรือทางสัญจรเดิมภายในเขตปฏิรูปที่ดิน หรือหากพบความเสี่ยงที่จะเกิดที่ดินตาบอด อาจนำกระบวนการจัดทำผังแปลงที่ดินใหม่ (Re-zoning) มาเป็นเครื่องมือเพื่อจัดให้มีแนวทางสาธารณะหรือแนวทางสัญจรเป็นส่วนหนึ่งของผังตั้งแต่ต้น และกำหนดพื้นที่ทางขั้นต่ำต่อจำนวนแปลง ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนจากการแก้ปัญหาภายหลังเป็นการป้องกันเชิงระบบ รวมถึงต้องถึงการเร่งแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการปิดทางเข้าออกแปลงที่ดินเพื่ออำนวยความสะดวกและความเป็นธรรมแก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินให้สำเร็จลุล่วงไปตามอำนาจหน้าที่ของตน โดยมีใช้เป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นการผลักภาระในการจัดการและแก้ไขปัญหายุ่งเกษตรกรดังที่ศาลปกครองได้มีคำวินิจฉัย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการลดโอกาสการเกิดข้อพิพาทจากการละเลยต่อหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควรที่อาจเกิดขึ้นต่อเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในภายหน้า

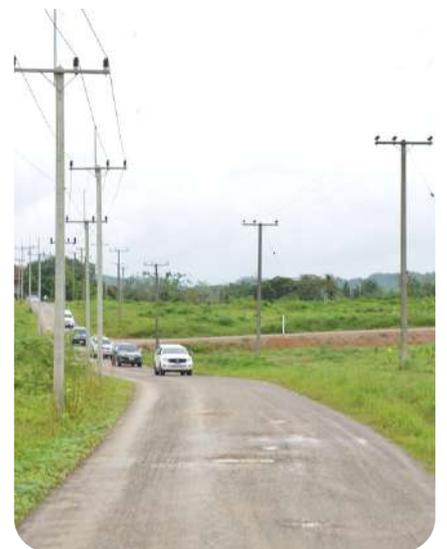
สำหรับประเด็นเรื่อง “ค่าทดแทน” นั้น เมื่อวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างแห่งสิทธิระหว่างทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กับการจัดที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่าการขอเปิดทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรรมสิทธิ์ระหว่างเอกชนกันเอง ซึ่งการเปิดทางจำเป็นเป็นการจำกัดกรรมสิทธิ์โดยผลแห่งกฎหมาย ดังนั้น การจำกัดสิทธิดังกล่าวจะต้องชอบด้วยเหตุจำเป็นและได้สัดส่วน เมื่อกฎหมายยอมให้รुकล้าสิทธิของเจ้าของที่ดินข้างเคียงได้เพราะเหตุจำเป็น เจ้าของที่ดินตาบอดผู้เป็นฝ่ายได้รับประโยชน์จากทางจำเป็นจึงต้องรับภาระค่าเสียหายจากการจำกัดกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินข้างเคียงเป็นการทดแทนตามหลักความชอบธรรม ในขณะที่ที่ดิน ส.ป.ก. กรรมสิทธิ์เป็นของรัฐ เกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินเป็นเพียงผู้มีสิทธิครอบครองทำประโยชน์ ทั้งการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมยังเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะที่อยู่เหนือประโยชน์เฉพาะราย ดังนั้น การจัดให้มีทางเข้าออกแปลงที่ดินจึงถูกมองเป็นการจัดระบบทรัพยากรเพื่อประโยชน์สาธารณะภายในเขตปฏิรูปที่ดินซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่โดยแท้ของ ส.ป.ก. ตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 โดยที่กฎหมายมิได้กำหนดให้ ส.ป.ก. ต้องจ่ายค่าทดแทนเพื่อเยียวยาเกษตรกรแปลงที่ถูกกระทบสิทธิจากการต้องยอมให้ผ่านทาง แต่ถึงกระนั้น ส.ป.ก.

ยังคงคำนึงถึงสิทธิที่ถูกระทบของเกษตรกรแปลงที่ต้องยอมให้ผ่านทาง จึงได้นำเรื่องค่าทดแทนโดยเทียบเคียงกับการขอเปิดทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มากำหนดไว้ในแนวทางปฏิบัติด้วยเพื่อให้ ส.ป.ก.จังหวัด ใช้เป็นข้อพิจารณาประกอบการดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่เป็นไปในลักษณะให้เกษตรกรตกลงกันเองตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม เมื่อศาลปกครองมองว่า แนวทางดังกล่าวเป็นกรณีที่ ส.ป.ก. ผลักภาระเรื่องค่าทดแทนให้เกษตรกร เนื่องจาก ส.ป.ก. เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ส.ป.ก. โดยมีหน้าที่จัดที่ดินให้เกษตรกรใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และทางเข้าออกเป็นโครงสร้างพื้นฐานของแปลงเกษตรกรรมที่ ส.ป.ก. จำเป็นต้องจัดให้มี ไม่ใช่ภาระส่วนบุคคลแบบที่ดินเอกชนทั่วไป เมื่อ ส.ป.ก. จัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกรโดยไม่มีทางเข้าออกแปลงที่ดินจึงถือเป็นความบกพร่องจากการปฏิบัติหน้าที่ การที่เกษตรกร

ต้องไปทำความตกลงจ่ายค่าทดแทนให้กันเองทั้งที่ต่างก็ไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์นั้น เข้าลักษณะที่รัฐผลักภาระไปให้ประชาชน ทั้งยังขัดกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งมุ่งลดความเหลื่อมล้ำให้บุคคลในสังคม ผู้เขียนจึงเห็นว่า การที่ ส.ป.ก. นำแนวคิดเรื่องค่าทดแทน ตามหลักเกณฑ์การขอเปิดทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาเทียบเคียงอาจไม่สอดคล้องกับโครงสร้างสิทธิในที่ดิน ส.ป.ก. ภาระหรือความเสียหายในทรัพย์สินของเกษตรกรจากการเปิดทางเข้าออกควรอยู่ที่รัฐเป็นหลัก ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับรัฐสวัสดิการและหน้าที่เชิงบวกของรัฐในการจัดสรรทรัพยากร ฉะนั้น ผู้เขียนจึงเห็นควรมีการทบทวนแนวทางการแก้ไขปัญหากรณีที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออก ให้มีความชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคำวินิจฉัยของศาลปกครอง และเจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ในการนี้ จึงขอเสนอแนวคิดในเชิงหลักการว่า แนวทางการแก้ไขปัญหากรณีแปลงที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออก ซึ่งถือเป็นกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐ ควรอยู่ภายใต้หลักการว่า “รัฐควรรับภาระเป็นหลัก” และจำกัดการเรียกเก็บจากเกษตรกรเฉพาะกรณีที่มีเหตุอันสมควรและเป็นความเสียหายที่พิสูจน์ได้จริง มิใช่ลักษณะ “ค่าทดแทนกรรมสิทธิ์” ดังเช่นทางจำเป็นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย กับทั้งรัฐไม่จำเป็นต้องแบกรับภาระด้านงบประมาณสำหรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเกินสมควร เห็นควรแยกกรณีพิจารณาเพื่อชดเชยความเสียหายจากการเปิดทางในที่ดิน ส.ป.ก. ตามเหตุแห่งความจำเป็น ดังนี้

1. กรณีที่ความบกพร่องเกิดจากการจัดที่ดินของ ส.ป.ก. รัฐควรเป็นผู้รับภาระชดเชยทั้งหมด โดยในกรณีนี้ ส.ป.ก. อาจจำเป็นต้องสำรวจข้อมูลกรณีปัญหาโรงเรียนในลักษณะนี้ในแต่ละปีงบประมาณเพื่อเตรียมประมาณสำหรับขอรับการสนับสนุนงบประมาณ
2. กรณีที่ทางสัญจรเดิมไม่อาจใช้ได้อีกต่อไปไม่ว่าจะด้วยเหตุสุดวิสัยอย่างไร ๆ เช่น น้ำท่วม หรือที่ดินส่วนนั้นกลายเป็นร่องน้ำไหลร่องน้ำลึก หรือแอ่งน้ำ ที่จำเป็นต้องมีการเปิดทางสัญจรใหม่โดยกระทบสิทธิของเกษตรกรที่แปลงที่ดินถูกกำหนดให้ต้องเปิดทางสัญจรใหม่กรณีนี้เกษตรกรแปลงที่ยอมให้ผ่านทางควรได้รับการชดเชยจากรัฐตามมูลค่าความเสียหายที่แท้จริง เช่น ต้นไม้ สิ่งปลูกสร้าง หรือผลิตผลทางการเกษตร เนื่องจากถือเป็นเหตุจำเป็นที่ ส.ป.ก. จำต้องแก้ไขปัญหาในการจัดระบบทรัพยากร และเหตุดังกล่าวมิได้เกิดจากความผิดของเกษตรกร

3. กรณีเกิดจากการกระทำของเกษตรกรเอง เช่น ทะเลาะวิวาทจนมีการปิดกั้นทางเข้าออก หรือใช้ทางสัญจรจนเกิดความเสื่อมโทรม หรือเกิดความเดือดร้อนเสียหายแก่ที่ดินของเกษตรกรแปลงข้างเคียงเกินความจำเป็น ส.ป.ก. อาจให้เกษตรกรผู้ขอเปิดทางหรือเกษตรกรผู้มีส่วนร่วมในการใช้ทางสัญจรดังกล่าวร่วมรับผิดชอบบางส่วนตามค่าเสียหายที่แท้จริง รวมตลอดถึงค่าใช้จ่ายในการพัฒนาหรือบูรณะทาง เช่น การถมดิน ปรับระดับ หรือทำผิวทาง ทั้งนี้ ตามหลักความเหมาะสม

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ในด้านการเสนอความเห็นต่อผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการพิจารณาทบทวนแนวทางการแก้ไขปัญหาคดีที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีทางเข้าออกให้มีความชัดเจน เหมาะสม และเป็นธรรม สอดคล้องกับแนวคำวินิจฉัยของศาลปกครองรวมถึงระเบียบและกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ถือปฏิบัติไปในทางเดียวกันต่อไป เพื่อส่งเสริมให้งานด้านการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของ ส.ป.ก. มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จิตรภาณ เจริญตระกูล. (2564). กฎหมายเกี่ยวกับทางจำเป็นหรือภาระจ่ายออกสู่สาธารณะ. วารสารสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา บทความทางวิชาการ, 2(3), 18-22.

ศาลปกครอง. (2565). คำพิพากษาศาลปกครองพิษณุโลก คดีหมายเลขดำที่ 65/2565 คดีหมายเลขแดงที่ 116/2568. <https://www.admincourt.go.th/admincourt/site/05SearchSuit.html>

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2565). คู่มือปฏิบัติงาน การเจรจาและระงับข้อพิพาท. กลุ่มเจรจาและระงับข้อพิพาท, สำนักกฎหมาย.

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2566). หนังสือเวียนแนวทางการพิจารณาคดีที่ดินไม่มีทางเข้า - ออก ที่ กษ 1204/ว 951 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566 [หนังสือเวียน]. https://alro.go.th/uploads/org/legal_aff/files/หนังสือที่%20กษ 1204951%20วันที่%2015%20ก_พ_%202566%20.pdf.

สำนักงานศาลปกครอง. (2568, 1 ธันวาคม). เรื่องเด่นประเด็นดี EP. 49 ปี : ที่ดิน (การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม/การแก้ไขปัญหาวงทางเข้าออกแปลงที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์). Facebook. <https://www.facebook.com/admincourt/posts>.

ระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things : IoT) ในงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม Internet of Things in Land Reform for Agriculture

บทความโดย นำชัย หนูช

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ สำนักวิชาการและแผนงาน

รางวัลชมเชย การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีภารกิจหลักในการจัดที่ดินทำกินให้กับเกษตรกร หรือสถาบันเกษตรกรให้มีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากการจัดที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรแล้ว ส.ป.ก. ยังมีภารกิจที่สำคัญ คือการพัฒนาเพื่อสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งให้ภาคการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกต่อการผลิต เช่น แหล่งน้ำ ระบบกระจายน้ำ เส้นทางคมนาคม ระบบแปลงเกษตรกรรม และสนับสนุนส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐานในการพัฒนาอาชีพ ได้แก่ เทคโนโลยีเครื่องมือ เครื่องจักรกลการเกษตร นวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตรเพื่อเพิ่มศักยภาพการทำเกษตรอย่างต่อเนื่อง ภายใต้นโยบาย “สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร” เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) มาใช้ในงานปฏิรูปที่ดิน โดยมุ่งเน้นด้านการบริหารจัดการน้ำและยกระดับประสิทธิภาพการผลิต บทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับ แนวคิดของ Internet of Things (IoT) และตัวอย่างการนำระบบ IoT มาประยุกต์ใช้ในงานปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจสามารถนำเทคโนโลยี IoT ไปประยุกต์ใช้ด้านการเกษตรในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. แนวคิดของ Internet of Things (IoT)

ระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things : IoT) เป็นเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า และเซ็นเซอร์ต่าง ๆ เข้ากับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อให้สามารถสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และทำงานร่วมกันได้โดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ยังสามารถแสดงผลผ่านแอปพลิเคชันหรือแจ้งเตือนผู้ใช้งานเพื่อสั่งการและควบคุมการทำงานของระบบจากระยะไกล ทั้งนี้ การที่เทคโนโลยี IoT ได้เชื่อมต่อกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดการรวบรวมข้อมูลแล้วจัดเก็บเป็นคลังข้อมูลส่วนกลางขนาดใหญ่ของระบบ (Big Data) หรือนำไปผนวกกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลจากคลังส่วนกลางไปใช้วิเคราะห์และทำนายผลการทำงานของบุคคล สิ่งของ หรือองค์กรต่าง ๆ รวมไปถึงการพยากรณ์ผลผลิตทางการเกษตรและวางแผนการเพาะปลูกเพื่อลดปัญหาผลผลิตภาคเกษตรที่เกินความต้องการของตลาดได้ องค์ประกอบของระบบแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, ม.ป.ป.)

1) ส่วนรับข้อมูลและสั่งการ คือ ส่วนที่ช่วยให้อุปกรณ์ IoT รับรู้ข้อมูลจากสภาพแวดล้อมภายนอกและสั่งการให้แอกชูเอเตอร์ (Actuator) ทำงาน เช่น การรับค่าจากเซ็นเซอร์วัดความชื้นดินและสั่งการให้รีเลย์ วาล์วไฟฟ้า หรือเครื่องสูบน้ำไฟฟ้าทำงาน

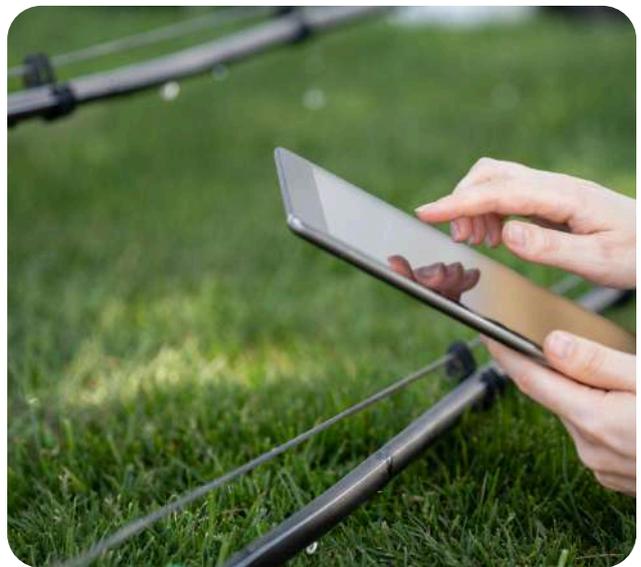
2) ส่วนสื่อสาร คือ ส่วนสำคัญที่ทำให้อุปกรณ์ IoT สามารถรับ-ส่งข้อมูลและเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ โดยเทคโนโลยีที่กำลังได้รับความนิยม คือ สมองกลฝังตัว (Embedded System) ที่ติดตั้งอยู่กับวัตถุหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ทำหน้าที่รับข้อมูลจากเซ็นเซอร์ แล้วส่งข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไปยังระบบควบคุมและประมวลผลส่วนกลาง นอกจากสมองกลฝังตัวแล้ว โพรโตคอลการสื่อสาร (Communication Protocols) ก็เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้อุปกรณ์ IoT เชื่อมต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น Wi-Fi Bluetooth 5G LoRaWAN เทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยให้อุปกรณ์ IoT สามารถสื่อสารข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ครอบคลุมพื้นที่กว้าง และเหมาะสมกับลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน

3) ส่วนประมวลผลข้อมูล คือ ส่วนที่ช่วยให้อุปกรณ์ IoT มีความสามารถในการประมวลผลข้อมูลที่ได้รับ นับเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการทำงานในเทคโนโลยี IoT เช่น เทคโนโลยีการประมวลผลแบบคลาวด์ (Cloud Computing)

2. การนำระบบ Internet of Things (IoT) มาประยุกต์ใช้ในงานปฎิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีภารกิจหลักในการจัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกร ควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพเกษตรกร เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

ส.ป.ก. ได้มีนโยบายในการขับเคลื่อนภารกิจให้บรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้แนวคิด **“ส.ป.ก. สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร”** โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะเทคโนโลยี Internet of Things (IoT) เข้ามาสนับสนุนงานด้านการปฏิรูปที่ดิน และการพัฒนาเกษตรกรรมในมิติต่าง ๆ ซึ่งสามารถยกตัวอย่างการดำเนินงานได้ ดังนี้

2.1 ระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT)

ระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT) เป็นเทคโนโลยีที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถใช้น้ำอย่างคุ้มค่า ซึ่งเหมาะสมกับพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ที่พื้นที่ส่วนใหญ่มีปริมาณน้ำต้นทุนที่จำกัด การบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอตามความต้องการของพืชส่งผลให้เกษตรกรสามารถเลือกผลิตสินค้าเกษตรเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด นอกจากนี้ยังเป็นการนำนโยบายหลักของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มาขับเคลื่อนในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินอย่างนโยบาย **“ตลาดนำ นวัตกรรมเสริม เพิ่มรายได้ให้เกษตรกร”**

ระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT) เป็นการใช้เทคโนโลยีเซ็นเซอร์เก็บข้อมูลความชื้นของดิน หรือสภาพภูมิอากาศที่มีผลต่อปัจจัยการใช้น้ำของพืช นำมาวิเคราะห์เพื่อส่งน้ำตามที่พืชต้องการ เช่น การนำเซ็นเซอร์ตรวจวัดความชื้นบริเวณรากของพืชแบบเรียลไทม์ และส่งข้อมูลในรูปแบบสัญญาณอิเล็กทรอนิกส์มาที่อุปกรณ์ควบคุมเพื่อประมวลผลและสั่งงานให้น้ำพืชอัตโนมัติ นอกจากนี้ยังจัดส่งข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อแสดงผลการทำงานและจัดข้อมูลในระบบ Cloud Server เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ เช่น การวิเคราะห์แนวโน้มปริมาณผลผลิต การนำค่าความชื้นที่เก็บได้มาคำนวณเพื่อคาดการณ์ปริมาณการใช้น้ำของพืช (Evapotranspiration; ET) ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการจัดเตรียมน้ำให้เพียงพอต่อการเพาะปลูก นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการเกษตร (2565) ได้ให้ความหมายของระบบการให้น้ำอัจฉริยะไว้ในเอกสารการแนะนำระบบการให้น้ำพืชแบบอัจฉริยะ ว่า ระบบการให้น้ำพืชอัจฉริยะเป็นระบบการให้น้ำพืชที่นำเซ็นเซอร์วัดค่าความชื้นในดินมาทำงานร่วมกับชุดควบคุมไมโครคอนโทรลเลอร์ โดยเซ็นเซอร์จะทำการส่งค่าความชื้นในดินไปยังชุดควบคุมเพื่อประมวลผลว่าจะเปิดระบบปั้มน้ำเมื่อใด และเมื่อความชื้นในดินเหมาะสมแล้ว ชุดควบคุมระบบจะทำการปิดการทำงานของปั้มน้ำอัตโนมัติ สำหรับองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT) มีส่วนประกอบของระบบ ดังนี้

1) ระบบควบคุม ประกอบด้วย 1. ชิปบอร์ดไมโครคอนโทรลเลอร์ (Microcontroller) ทำหน้าที่ประมวลผลตามที่ได้ทำการเขียนโปรแกรมไว้ โดยรับสัญญาณจากเซ็นเซอร์ต่าง ๆ ในระบบ และ 2. รีเลย์ (Relay) ทำหน้าที่ตัดต่อวงจรไฟฟ้า ตามคำสั่งจากชิปบอร์ดไมโครคอนโทรลเลอร์

2) เซ็นเซอร์ ได้แก่ 1. เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดิน (Soil moisture sensor) ทำหน้าที่ส่งข้อมูลความชื้นในดิน 2. เซ็นเซอร์วัดความชื้นและอุณหภูมิในอากาศ (Humidity and Temperature sensor) ทำหน้าที่ส่งข้อมูลความชื้นและอุณหภูมิในอากาศ และ 3. เซ็นเซอร์แสง (Optical Sensor) คืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เปลี่ยนแปลงค่าความต้านทาน หรือการนำไฟฟ้า ที่ไหลผ่านตัวมันได้เมื่อมีแสงมาตกกระทบ อย่างไรก็ตามค่าที่เซ็นเซอร์ตรวจวัดควรเป็นค่าที่แม่นยำหรือใกล้เคียงกับอุปกรณ์ตรวจวัดทางวิทยาศาสตร์ เพื่อที่สามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้

3) โซลินอยด์วาล์วหรือวาล์วไฟฟ้า (Solenoid valve) ทำหน้าที่เปิดปิดท่อน้ำ ด้วยแรงดันไฟฟ้าจากรีเลย์

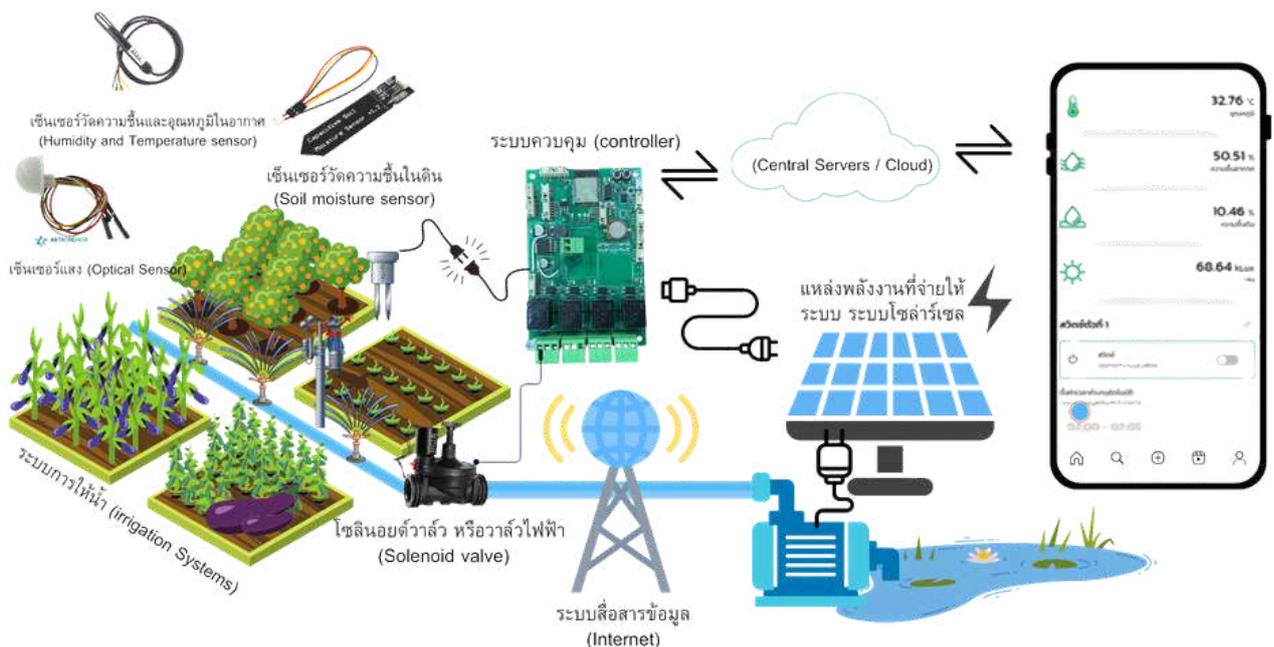
4) ระบบการให้น้ำ (Irrigation Systems) ระบบน้ำที่ออกแบบถูกต้องตามหลักวิชาการ จะส่งผลให้พืชได้รับน้ำปริมาณที่เท่ากันทั่วทั้งแปลง ซึ่งมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืช

5) ระบบสื่อสารข้อมูลก็มีความสำคัญ การใช้เครือข่ายที่เหมาะสมกับพื้นที่ชนบท เช่น LoRaหรือเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ เพื่อให้เกษตรกรสามารถติดตามข้อมูลผ่านโทรศัพท์มือถือได้ เป็นองค์ประกอบที่แทบจะขาดไม่ได้สำหรับการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT)

6) ระบบจัดเก็บข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต (Central Servers / Cloud) ทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูลเพื่อนำมาสร้างเป็น Web Server, Application Server เป็นต้น โดยปัจจุบันสำหรับระบบ IoT นิยมใช้ Cloud เป็นพื้นที่จัดเก็บ

7) แหล่งพลังงานที่จ่ายให้ระบบ การนำระบบโซลาร์เซลล์มาประยุกต์ใช้ในการเป็นพลังงานทางเลือก (พลังงานแสงอาทิตย์) แทนระบบไฟฟ้า เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านไฟฟ้าและแก้ปัญหาในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล ขาดแคลนแหล่งพลังงาน ทั้งยังเป็นพลังงานสะอาดเหมาะสมกับคนในชุมชน ตัวอย่างของการนำโซลาร์เซลล์มาใช้ที่เป็นที่นิยมมาก ได้แก่ การใช้ควบคู่กับระบบน้ำ เช่น ปั๊มน้ำ เครื่องสูบน้ำ รวมถึงการเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farm) ซึ่งเป็นการเกษตรสมัยใหม่ เน้นการเพาะปลูกในพื้นที่จำกัดและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอื่น ๆ เข้าร่วม เช่น IoT ติดตั้งเข้ากับอุปกรณ์ตรวจสอบต่าง ๆ การมีโซลาร์เซลล์อยู่ในพื้นที่จะทำให้อุปกรณ์นั้น ๆ ทำงานได้เป็นเอกเทศมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่ที่ไฟฟ้าเข้าถึงแบบสมัยก่อน (สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563)

ภาพที่ 1
ระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT)

1) การทำงานแบบธรรมดา (Manual) จะเป็นเพียงการแจ้งเตือนให้ผู้ใช้งานทราบเท่านั้น แต่จะไม่ สั่งงานให้พัสดมทำงาน หากผู้ใช้ต้องการให้ระบบทำงานก็ควบคุมด้วยตนเอง หากยังคงต้องการให้ภายใน โรงอบ - ตากมีอุณหภูมิที่สูงขึ้นอีก ก็สามารถตั้งค่าให้สูงกว่าอุณหภูมิ ณ ปัจจุบัน และรอการแจ้งเตือนใหม่อีกครั้ง หากมีการระบายความชื้นและอุณหภูมิในโรงอบ - ตากอุณหภูมิถึงค่าต่ำสุดที่ตั้งไว้ ระบบจะทำการส่งการแจ้งเตือนเช่นกัน แต่เป็นเพียงการแจ้งเตือนผ่านแอปพลิเคชันเท่านั้น จะไม่มีการสั่งตัดการทำงานของพัสดม ผู้ใช้ต้องทำการปิดด้วยตนเอง

2) การทำงานแบบอัตโนมัติ (Automatic) เมื่ออุณหภูมิถึงค่าสูงสุดที่ตั้งไว้ระบบจะส่งข้อความเตือนเพื่อให้ผู้ใช้งานทราบและสั่งการให้พัสดมทำงานโดยอัตโนมัติ และเมื่อมีการระบายความชื้นและอุณหภูมิในโรงอบ - ตาก อุณหภูมิถึงค่าต่ำสุดที่ตั้งไว้ ระบบจะส่งข้อความเตือนเพื่อให้ผู้ใช้งานทราบและสั่งการให้พัสดมหยุดทำงานโดยอัตโนมัติตามค่าการวัดของเซ็นเซอร์ ระบบจะจัดเก็บไว้ในลักษณะกราฟข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์การใช้งาน อีกทั้งระบบยังสามารถควบคุมการทำงานด้วยการตั้งเวลาได้ หากผู้ใช้ต้องการให้พัสดมทำงานเป็นเวลากี่ชั่วโมงครั้ง และครั้งละกี่นาที

ประสิทธิภาพการทำงาน การทดสอบอบแห้งกล้วยน้ำว้า ณ ศูนย์เครื่องจักรกล ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พบว่า โรงอบขนาดเล็กที่พัฒนาขึ้นสามารถรองรับการอบกล้วยได้ครั้งละ 40 กิโลกรัม เมื่อตั้งค่าอุณหภูมิ ในการอบที่ 40–45°C ตลอดการทดสอบ อุณหภูมิภายในโรงอบมีความสัมพันธ์กับความเข้มรังสีอาทิตย์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ 605 วัตต์/ตร.ม. โดยใช้เวลาอบแห้งทั้งหมด 4 วัน ทั้งนี้ ระบบ IoT ที่ติดตั้งสามารถควบคุมอุณหภูมิให้อยู่ในช่วงที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมรายงานผลและแสดงสถานการณ์ทำงานแบบเรียลไทม์ผ่านแอปพลิเคชัน Modela IoT บนเครื่องสมาร์ตโฟน สะดวกในการควบคุมการอบแห้งสามารถรักษาคุณภาพผลผลิต และเพิ่มความน่าเชื่อถือของกระบวนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากการศึกษาและวิจัยการพัฒนาต่อยอดโรงอบ - ตากขนาดย่อมที่เหมาะสมกับการใช้งานในครัวเรือนโดยใช้ระบบ IoT แล้ว สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน โดยกลุ่มวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลทางการเกษตร ได้จัดทำแบบแปลนรวมทั้งรายละเอียดวัสดุอุปกรณ์ โดยยึดหลักว่า เกษตรกรต้องหาซื้ออุปกรณ์ได้ง่าย และเกษตรกรสามารถนำแบบแปลนไปสร้างโรงอบได้เอง หากติดปัญหาหรือมีข้อสงสัย กลุ่มวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลทางการเกษตรพร้อมให้คำแนะนำให้แก่เกษตรกร (สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน, 2565)

3. การดูแลรักษาระบบ Internet of Things (IoT)

การดูแลรักษาและบำรุงรักษาอุปกรณ์ในระบบ IoT ถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่เกษตรกรผู้ใช้งานต้องศึกษาและเตรียมความพร้อมซึ่งอุปกรณ์ที่สำคัญที่ต้องตรวจและบำรุงรักษา ได้แก่

1) การดูแลรักษาเซ็นเซอร์ (Sensors)

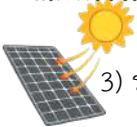

เซ็นเซอร์วัดความชื้น (Soil Moisture) : ทำความสะอาดหัววัดความชื้นดิน หากเป็นแบบโลหะ ให้ใช้กระดาษทรายเบอร์ละเอียดขัดคราบตะกรันหรือสนิมออกเบา ๆ เพื่อให้การวัดค่าแม่นยำ พร้อมตรวจสอบสายสัญญาณเซ็นเซอร์ว่ามีรอยแตกหรือเปื่อยหรือไม่ หากพบให้ใช้เทปละลาย (Self-fusing tape) พันกันน้ำเข้าและตรวจสอบเซ็นเซอร์วัดความชื้นและอุณหภูมิในอากาศ (Humidity and Temperature sensor) ไม่ให้มีใยแมงมุมหรือฝุ่นอุดตันบริเวณช่องรับอากาศ เพราะจะส่งผลต่อการตอบสนองของค่าความชื้นและอุณหภูมิ อีกทั้งต้องมีการสอบเทียบ (Calibration) ครรนำเซ็นเซอร์มาตรวจสอบความแม่นยำตามระยะที่กำหนด เพื่อให้ระบบทำงานได้เที่ยงตรง

2) การดูแลรักษาระบบควบคุมและกล่องวงจร (Control Box & Gateway)

ความสะอาด: ตรวจเช็คภายในกล่องควบคุมไม่ให้มีมดหรือแมลงเข้าไปทำรัง ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้วงจรช็อต พร้อมตรวจเช็คจุดเชื่อมต่อสายไฟ ตรวจสอบชั้นสกรูขั้วต่อสายไฟให้แน่นอยู่เสมอเพื่อป้องกันการสปาร์คหรือสัญญาณขาดหายเนื่องจากการสั่นสะเทือน และตรวจสอบการระบายอากาศ ดูแลระบบระบายความร้อนของกล่องควบคุมให้ทำงานปกติ ไม่ให้สะสมความร้อนสูงเกินไป

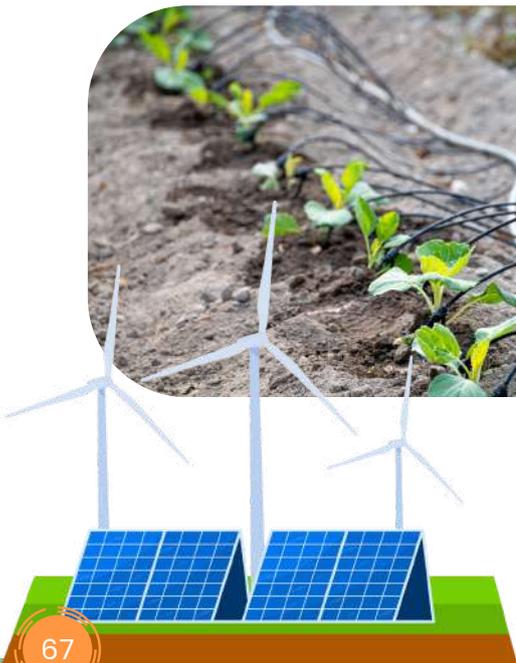
3) ระบบพลังงาน (Power Supply) : แผงโซลาร์เซลล์ (Solar Panel)

ทำความสะอาดแผงไม่ให้มีฝุ่นหรือมูลนกเกาะ เพราะจะลดประสิทธิภาพการชาร์จไฟลงอย่างมาก อีกทั้งแบตเตอรี่ (Battery) ตรวจสอบแรงดันและสภาพแบตเตอรี่ หากพบอาการบวมหรือเก็บไฟไม่อยู่ควรเปลี่ยนทันทีเพื่อป้องกันระบบดับระหว่างการทำงาน

4) การสื่อสารและการรับส่งข้อมูล (Connectivity)

เสาสัญญาณ: ตรวจสอบตำแหน่งเสารับสัญญาณ (Wi-Fi/LoRa/5G) ไม่ให้มีสิ่งกีดขวางหรือต้นไม้โตมาบัง ซึ่งจะทำให้การส่งข้อมูลล่าช้า

4. ระบบ IoT กับการสร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร

การนำระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน เป็นแนวทางสำคัญที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรของประเทศในยุคดิจิทัล และสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ “ตลาดนำ นวัตกรรมเสริม เพิ่มรายได้ให้เกษตรกร” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขับเคลื่อนภารกิจของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมภายใต้ “ส.ป.ก. สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร”

ในมิติของ **การสร้างสิทธิ** การนำเทคโนโลยี IoT โดยเฉพาะระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (Smart Farm IoT) ช่วยให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพตามความต้องการของพืช สามารถแก้ปัญหาเรื่องน้ำในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่มีปริมาณน้ำต้นทุนจำกัด การจัดการน้ำอย่างเหมาะสมส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และมีสิทธิในการตัดสินใจที่จะเลือกผลิตสินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น

ในมิติของ **การเสริมทุน** การนำเทคโนโลยีไปใช้ในพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยเงินลงทุนเพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างแท้จริง ซึ่ง ส.ป.ก. ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อเป็นกลไกในการสนับสนุนและแหล่งทุน ช่วยลดข้อจำกัดด้านการลงทุน และเอื้อให้เกษตรกรสามารถนำเทคโนโลยี IoT มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การนำเทคโนโลยี IoT มาประยุกต์ใช้ จะช่วยให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถ ลดต้นทุน (พลังงาน, แรงงาน, น้ำ, ปุ๋ย) ซึ่งเปรียบเสมือนการ “ออมทุน” ให้เกษตรกร

ในมิติของ **การหนุนเกษตรกร** ส.ป.ก. ได้ดำเนินการสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีนี้ เพื่อยกระดับเกษตรกรสู่การเป็น Smart Farmer ที่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืนตามนโยบาย “ตลาดนำ นวัตกรรมเสริม เพิ่มรายได้” นอกจากนี้ยังเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะเพื่อก้าวสู่การเป็นต้นแบบด้านการทำการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุป

การประยุกต์ใช้ระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) ในงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม คือหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรกรรมดิจิทัล ผ่านนวัตกรรมหลักอย่าง ระบบให้น้ำอัจฉริยะ และ โรงอบ - ตากแห้งพลังงานแสงอาทิตย์ที่ควบคุมด้วยเทคโนโลยี ซึ่งช่วยให้เกษตรกรบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างแม่นยำ ลดต้นทุน และยกระดับมูลค่าผลผลิตได้อย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่กับการดูแลรักษาอุปกรณ์อย่างเหมาะสมเพื่อให้ระบบทำงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากนี้ในการนำเทคโนโลยี IoT มาประยุกต์ใช้ไม่เพียงแต่เน้นความยั่งยืนผ่านการบำรุงรักษาอุปกรณ์อย่างเป็นระบบ แต่ยังขานรับนโยบาย “ส.ป.ก. สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร” ที่สามารถปั้น Smart Farmer ให้มีความมั่นคงในที่ดินทำกิน สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่กว้างขึ้น และขับเคลื่อนภาคเกษตรไทยให้เติบโตอย่างมั่นคงในระยะยาว

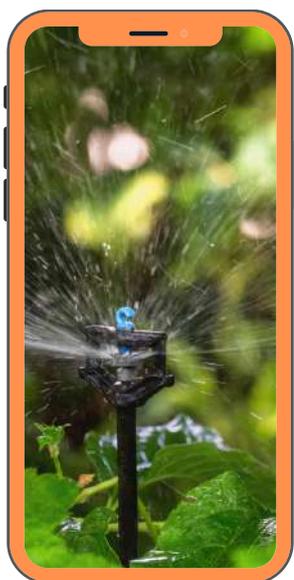
เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2565). ระบบการให้น้ำพืชแบบอัจฉริยะ. <https://aopdh08.doae.go.th/wp-content/uploads/2023/03/ระบบการให้น้ำพืชแบบอัจฉริยะ.pdf>

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2563, 26 มิถุนายน). ระบบโซลาร์เซลล์ พลังงานทางเลือกของเกษตรกรไทย, สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดมุกดาหาร. https://www.opsmoac.go.th/mukdahan-local_wisdom-preview-421391791916

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (ม.ป.ป.). เทคโนโลยีที่สำคัญในยุคดิจิทัล: อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT). <https://www.depa.or.th/en/article-view/tech-series-internet-things-iots>

สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน. (2565). การวิจัยและพัฒนาประยุกต์ใช้ IoT เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพโรงอบตากพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์] กลุ่มวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลการเกษตร สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน, สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

การยกระดับมูลค่าและลดต้นทุนผลผลิตทางเกษตรกรรม

ด้วยโรงอบ-ตากพลังงานแสงอาทิตย์แบบพาราโบล่า

Enhancing Agricultural Value and Reducing Production Costs Using Parabolic Solar Dryers

บทความโดย วุฒิชัย แพงคำรัก

วิศวกรเครื่องกลชำนาญการ สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

รางวัลชมเชย การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาเกษตรกรมักจะถูกมองว่าเป็นกลุ่มรากหญ้าผู้มีฐานะยากจน ถึงแม้ว่าลักษณะทางกายภาพของไทยจะมีความพร้อมทางการเกษตรแต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่อาจประกอบอาชีพจนสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการใช้จ่าย ก่อให้เกิดหนี้สินจนแทบจะพูดได้ว่าเกษตรกรแทบทุกครัวเรือนต้องอยู่ในวงจรการเป็นหนี้อย่างยาวนาน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) ปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ การจัดการผลผลิต โดยทั่วไปเกษตรกรจะขายผลผลิตสดให้กับนายทุนหรือตลาด ซึ่งมักจะประสบปัญหาราคาคตกต่ำอย่างสม่ำเสมอ เพราะเกษตรกรขาดการเข้าถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผลผลิต ซึ่งความจริงนั้นผลผลิตการเกษตรสามารถนำไปแปรรูป ถนอมอาหารหรืออื่น ๆ ได้หลากหลาย จะสังเกตได้ว่าผลิตภัณฑ์การเกษตรที่ผ่านการแปรรูปแทบทุกชนิดจะมีราคาสูง สร้างผลกำไรให้ผู้ประกอบการจนร่ำรวยปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป (บุศราภรณ์ มหาโยธี, 2557)

เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับรายได้ของเกษตรกร การนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร จะเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคการเกษตร ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจจะสามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิตให้มีมูลค่าที่สูงขึ้นได้หลายเท่า ดังนั้น โรงอบ-ตากพลังงานแสงอาทิตย์แบบพาราโบล่า จึงถูกพัฒนาขึ้นให้เป็นทางเลือกหนึ่งที่ ส.ป.ก. นำไปขยายผลสู่ครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรใช้นวัตกรรมเพื่อลดต้นทุน เพิ่มมูลค่าผลผลิตผ่านกระบวนการแปรรูปแบบการอบแห้งที่ใช้พลังงานความร้อนจากแสงอาทิตย์เป็นหลัก ช่วยลดการพึ่งพาพลังงานจากเชื้อเพลิงและไฟฟ้า และเพิ่มศักยภาพในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้มีมูลค่าสูงขึ้น มีส่วนสำคัญในการบรรเทาปัญหาการขาดทุนการเกษตรตกต่ำ เพิ่มโอกาสในอาชีพทางเลือกของเกษตรกร รวมถึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบัน ส.ป.ก. ยกย่องเกษตรกรไทยผ่านโครงการนวัตกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินทั่วประเทศ โดยมีผลดำเนินงานปี 2565 - 2569 ครอบคลุม 196 แห่ง ภายใต้งบประมาณกว่า 46.56 ล้านบาท สะท้อนให้เห็นว่านวัตกรรมดังกล่าวสามารถลดต้นทุนการผลิต ลดความสูญเสีย ยืดอายุการเก็บรักษาและคงคุณค่าทางโภชนาการได้ตามมาตรฐาน อีกทั้งยังเพิ่มอำนาจต่อรองทางการตลาดและสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินได้อย่างยั่งยืน

1. รูปแบบการลดต้นทุนในการใช้โรงอบตาก

การนำ โรงอบ-ตากพลังงานแสงอาทิตย์ มาใช้ในการลดต้นทุนให้เกษตรกร ซึ่งในปัจจุบันต้องเผชิญปัญหาการแบกรับต้นทุนในการประกอบอาชีพที่สูงและโรงอบตากที่ ส.ป.ก. ได้ทำการสนับสนุนไปนั้น ได้ช่วยให้เกษตรกรลดต้นทุนจริงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การลดต้นทุนด้านพลังงาน ต้นทุนในการอบแห้งนั้นจะมีต้นทุนด้านพลังงานที่ให้ความร้อนเพื่อให้วัสดุตากนั้นคลายความชื้นในตัวเองออกจนแห้ง หากเป็นพลังงานจากแหล่งอื่นก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้น เช่น การอบแห้งโดยใช้แก๊ส (กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน, 2562) ระยะเวลาทำแห้งของสมุนไพรแห้ง การอบด้วยโรงอบพลังงานแสงอาทิตย์ ใช้เวลา 3 วัน โดยเกษตรกรไม่มีต้นทุนด้านพลังงานในการอบ แต่ในการอบด้วยพลังงานความร้อนจากแก๊ส LPG ใช้เวลา 24 ชั่วโมง ต้นทุนด้านพลังงานประมาณ 180 บาทต่อรอบการอบ ศักยภาพการอบเฉลี่ยเดือนละ 15 รอบ ช่วยลดต้นทุนลงประมาณ 2,700 บาท หรือ 32,400 บาทต่อปี ศักยภาพการอบผลผลิต 100 กิโลกรัมแห้งต่อเดือน (สมุนไพร) จะสร้างรายได้ส่วนเพิ่ม 27,000 บาท เมื่อคำนวณรวมกับการลดต้นทุนพลังงานจากแก๊ส LPG เดือนละ 2,700 บาท โรงอบขนาด S จะมีระยะเวลาคืนทุน ประมาณ 5 - 6 เดือน (ไม่รวมค่าแรงงานและค่าบริหารจัดการอื่น ๆ) สำหรับโรงอบขนาดกลาง (L) ใช้งบประมาณการสร้าง 480,000 บาท จะมีระยะเวลาคืนทุนประมาณ 1.5 - 2 ปี จึงนับได้ว่าเป็นสัดส่วนการลงทุนมีความคุ้มค่าสูงในระยะยาว เนื่องจากต้นทุนด้านพลังงานเป็นปัจจัยที่มีสัดส่วนมากที่สุดที่ส่งผลโดยตรงต่อรายได้สุทธิของเกษตรกร ดังนั้น สามารถมั่นใจได้ว่าการนำพลังงานความร้อนจากแสงอาทิตย์มาเป็นพลังงานหลัก จะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลงอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ในขณะที่ระบบควบคุมภายในโรงเรือนก็ใช้พลังงานไฟฟ้าจากระบบโซลาร์เซลล์เช่นกัน

1.2 การลดต้นทุนด้านแรงงาน โรงอบตากของ ส.ป.ก. มีระบบควบคุมการระบายอากาศและการหมุนเวียนความร้อนภายในแบบอัตโนมัติเพื่อลดการใช้แรงงาน พัฒนาระบายอากาศจะทำงานโดยอัตโนมัติผ่านการตรวจวัดอุณหภูมิ ซึ่งสามารถตั้งค่าเพดาน สูงสุด-ต่ำสุด ให้เหมาะสมกับผลผลิตแต่ละประเภทช่วยตัดภาระการเฝ้าระวังและการควบคุมระบบด้วยมือ (Manual) ออกไปโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ด้วยการออกแบบโรงอบที่ได้มาตรฐาน ช่วยให้ความร้อนหมุนเวียนได้อย่างทั่วถึง จึงลดภาระในการพลิกกลับด้านวัสดุตากเมื่อเทียบกับวิธีดั้งเดิม เมื่อภาระงานลดลง เกษตรกรสามารถนำเวลาที่เหลือไปมุ่งเน้นกับกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ หรือประกอบอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับครัวเรือนได้อย่างเต็มที่

1.3 การยกระดับคุณภาพและลดความสูญเสียของผลผลิต การเปลี่ยนจากระบบตากแบบเปิดมาเป็นการใช้โรงอบแห้งของ ส.ป.ก. ช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มมูลค่าผลผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขจัดปัญหาผลผลิตเสียหายจากความชื้น ฝน ฝุ่นละออง แมลง และการปนเปื้อนจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของเชื้อราและการเน่าเสียของผลผลิต โดยเฉพาะกลุ่มพืชสมุนไพร ระบบโรงอบฯ จะช่วยรักษาคุณภาพ ทั้ง สี กลิ่น และสารสำคัญทางยาให้คงอยู่อย่างครบถ้วนตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ เมื่อลดการสูญเสียและเพิ่มสัดส่วนผลผลิตเกรดพรีเมียมได้มากขึ้น เกษตรกรจึงสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้น สร้างผลกำไรสุทธิที่มากกว่าเดิมตามมา

2. การดำเนินงานโครงการในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ส.ป.ก. ดำเนินโครงการผ่าน "กิจกรรมส่งเสริมการแปรรูปสมุนไพรด้วยโรงอบ-ตากพลังงานแสงอาทิตย์ต้นทุนต่ำ" โครงการนี้ไม่ได้เป็นเพียงการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานทางการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งผ่านกลไก "การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน" ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีการกำหนดเกณฑ์สมาชิกอย่างต่ำเอาไว้ เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่า การดำเนินโครงการตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 จนถึงปี 2569 มีการขยายผลโรงอบ-ตากฯ ในพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน ครอบคลุมพื้นที่ 57 จังหวัด สามารถสร้างประโยชน์โดยตรงแก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 196 กลุ่ม เกษตรกรได้รับประโยชน์ไม่น้อยกว่า 2,000 ราย โดยพิจารณาสนับสนุนเทคโนโลยีตามความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และขนาดการผลิตของแต่ละกลุ่ม โดยแบ่งเป็น 2 รูปแบบหลัก ดังนี้

2.1 โรงอบขนาดเล็ก (Small - Size S) : โรงอบขนาดเล็กได้รับการออกแบบโดย สำนักพัฒนาพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้เป็นโมเดลต้นแบบที่เหมาะสมกับบริบทของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เป็นเกษตรกรรายย่อยหรือกลุ่มเกษตรกรที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการแปรรูปผลผลิต โดยเน้นโครงสร้างที่คล่องตัว ใช้งานง่าย และใช้ต้นทุนในการดูแลรักษาต่ำ ใช้งบประมาณ 150,000 บาทต่อโรง ปัจจุบันดำเนินการติดตั้งไปแล้วรวมทั้งสิ้น 144 โรง คิดเป็นมูลค่าการลงทุนรวมทั้งสิ้น 21,600,000 บาท เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถยกระดับการผลิตจาก "การขายผลสด" สู่ "การแปรรูปขั้นต้น" ได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.2 โรงอบขนาดกลาง (Large - Size L) : ส.ป.ก. ยกระดับการแปรรูปสู่ระดับอุตสาหกรรมชุมชนด้วยโรงอบขนาดโตขึ้น โดยอ้างอิงแบบก่อสร้างมาตรฐานจากกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) พ.ศ. 2562 มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการอบแห้งเชิงพาณิชย์ ช่วยให้กลุ่มเกษตรกรสามารถบริหารจัดการผลผลิตจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพสม่ำเสมอ ปัจจุบันดำเนินการติดตั้งไปแล้วรวม 52 โรง กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญทั่วประเทศ ใช้งบประมาณ 480,000 บาทต่อโรง รวมมูลค่าการลงทุนในโครงสร้างโรงเรือน ทั้งสิ้น 24,960,000 บาท เพื่อสนับสนุนกลุ่มสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่ ให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันและรองรับคำสั่งซื้อในระดับตลาดค้าส่งหรือการส่งออกได้

สำหรับการวิเคราะห์ภาพรวมด้านงบประมาณและเสถียรภาพโครงการ โครงการนี้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของนโยบายรัฐ โดยมีแผนการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนไปจนถึงปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 รวมวงเงินการลงทุนสะสมทั้งสิ้น 46,560,000 บาท การลงทุนนี้นับว่าเป็น "ทุนทางกายภาพ" (Physical Capital) ที่สำคัญ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนมูลค่าเพิ่มของผลผลิต (Value Added) ที่เพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว จะพบว่าเป็นการใช้งบประมาณที่ก่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในระดับฐานรากที่ยั่งยืน

ตารางที่ 1

ปริมาณการก่อสร้างโรงอบ-ตาก ของ ส.ป.ก. ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 - 2569

ภาค/ปีงบประมาณ	2565 (โรง)	2566 (โรง)	2567 (โรง)	2568 (โรง)	2569 (โรง)	รวมทั้งสิ้น (โรง)
ภาคเหนือ	13	12	16	23	18	82
ภาคกลาง	8	5	4	10	5	32
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	13	14	2	15	11	55
ภาคใต้	6	9	5	3	4	27
รวมทั้งประเทศ	40	40	27	51	38	196

3. การเพิ่มมูลค่าของผลผลิต

เป้าหมายสูงสุดของ ส.ป.ก. ในโครงการนี้ ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่การลดต้นทุนการผลิต แต่คือการปรับเปลี่ยนโครงสร้างรายได้ของเกษตรกรอย่างยั่งยืน ผ่านกลยุทธ์การสร้างมูลค่าเพิ่ม ยกระดับผลผลิตสดจากท้องตลาดทั่วไป ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปที่มีมูลค่าสูงขึ้น มีอายุการเก็บรักษาที่นานขึ้น และตอบโจทย์ความต้องการของตลาดสมัยใหม่ มุ่งส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการรับรองคุณภาพจากหน่วยงานมาตรฐานต่าง ๆ (เช่น ออย., มฟช. หรือมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีอยู่) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค การแปรรูปอย่างมีมาตรฐานช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าสู่ช่องทางการจำหน่ายใหม่ ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าเพื่อสุขภาพ หรือตลาดออนไลน์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อกำไรสุทธิที่เพิ่มสูงขึ้น

3.1. การยกระดับคุณภาพทางกายภาพ (Physical Quality Enhancement) การเปลี่ยนมาใช้ระบบอบแห้งแบบปิด ช่วยให้ผลผลิตมีลักษณะปรากฏที่โดดเด่นและเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ผ่านปัจจัยสำคัญ 1) สีสดสวยงามเป็นธรรมชาติ : ด้วยระบบควบคุมอุณหภูมิที่แม่นยำและเหมาะสมกับผลผลิตแต่ละชนิด ช่วยรักษาเม็ดสีตามธรรมชาติ (Natural Pigment) ได้อย่างดีเยี่ยม เช่น กลัวยตากจะมีสีเหลืองทอง สม่่าเสมอทั่วทั้งชิ้น หรือ พริกแห้งที่มีสีแดงสดใส ไม่คล้ำเสียเหมือนการตากแดดแบบเดิม 2) เนื้อสัมผัสและรูปร่างที่เหนือกว่า : การหมุนเวียนความร้อนอย่างทั่วถึงทำให้กระบวนการคายความชื้นเป็นไปอย่างคงที่และสม่ำเสมอ ช่วยแก้ปัญหาผลผลิต **"ผิวนอกแห้งแต่ภายในยังชื้น"** (Case Hardening) ได้อย่างเบ็ดเสร็จ 3) คุณภาพคงที่สม่ำเสมอ : ผลผลิตที่ได้จึงมีรูปร่างสวยงาม เนื้อสัมผัสดี และมีคุณภาพที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกล็อต ส่งผลให้สามารถตั้งราคาจำหน่ายได้สูงกว่าผลผลิตทั่วไปในท้องตลาด

3.2. มาตรฐานสุขอนามัยและความปลอดภัย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรสามารถเพิ่มราคาสินค้าได้หลายเท่าตัว เนื่องด้วยสินค้าปลอดภัยไร้โรค ผุเน่า รวมถึงไม่มีการปนเปื้อนจากแมลงหรือสัตว์พาหะลดความเสี่ยงจากเชื้อราและสารอะฟลาทอกซิน (Aflatoxin) ทำให้สินค้าผ่านมาตรฐาน ออย. หรือมาตรฐานส่งออกได้ง่ายขึ้น (กองอาหาร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2563)

3.3. การรักษาคูณค่าทางโภชนาการ ในการอบด้วยโรงเรือนระบบปิด ทำให้ผลผลิตปลอดภัยจากจากรังสี UV ช่วยถนอมวิตามินและสารสำคัญในสมุนไพรหรือผลไม้ที่ไม่ทนต่อแสงแดดจัดเป็นเวลานาน อีกทั้งยังช่วยกักเก็บน้ำมันหอมระเหยในพืชสมุนไพรและเครื่องเทศได้ดีกว่าการตากกลางแจ้ง ทำให้ผลผลิตที่ตากยังคงมีกลิ่นที่ต้องการ

3.4. การบริหารจัดการช่วงเวลาการตลาด จากเดิมเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตสดก็จะนำไปขายซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ผลผลิตล้นตลาดจะทำให้รายได้ลดลง แต่เมื่อผ่านการอบแห้งที่มีมาตรฐานจะสามารถเก็บไว้ได้นาน 6-12 เดือน สามารถแก้ปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำได้ เกษตรกรไม่ต้องรีบขายผลผลิตสดในช่วงที่ล้นตลาด แต่สามารถแปรรูปและเก็บไว้รอขายในช่วงที่สินค้าขาดแคลนหรือเทศกาลที่ได้ราคาสูงกว่าได้

ตารางที่ 2

ตารางเปรียบเทียบมูลค่าโดยประมาณของผลผลิตแปรรูปจากโรงอบตาก

ประเภทผลผลิต	ราคาขายสด (บาท/กก.)	ราคาขายหลังอบแห้ง (บาท/กก.)	มูลค่าที่เพิ่มขึ้น (เท่า)
 กล้วยน้ำว้า(2)	10	300	30
 อัญชัน(1)	80	1000	12.5
 ฟ้าทะลายโจร(1)	20	400	20
 ขมิ้น(1)	15	290	19.3
 ตะไคร้(1)	18	280	15.5

หมายเหตุ : ปริมาณก่อนอบแห้งหลังอบแห้ง

(1) ประเภทความชื้นต่ำ (แห้งเร็ว) ใช้อัตรา 10 ต่อ 1 (10 กิโลสด เท่ากับ 1 กิโลแห้ง)

(2) ประเภทความชื้นสูง (แห้งช้า) ใช้อัตรา 3 ต่อ 1 (3 กิโลสด เท่ากับ 1 กิโลแห้ง)

ราคาอ้างอิง ณ วันที่ 13 มกราคม 2569 จาก ตลาดไทย <https://talaadthai.com/products>

จากตารางพบว่า การนำผลผลิตทางการเกษตรมาอบแห้งสามารถเพิ่มมูลค่าได้อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างราคาขายสดและราคาขายหลังอบแห้ง ผลผลิตทุกชนิดมีราคาสูงขึ้นหลายเท่าตัว โดยกล้วยน้ำว้ามีอัตราการเพิ่มมูลค่าสูงที่สุดถึง 30 เท่า รองลงมาคือฟ้าทะลายโจร 20 เท่า ขมิ้น 19.3 เท่า ตะไคร้ 15.5 เท่า และอัญชัน 12.5 เท่า โดยที่การอบแห้งไม่เพียงช่วยยืดอายุ การเก็บรักษาและลดการสูญเสียหลังการเก็บเกี่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญในการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมกันและราคาตกต่ำ

สรุป

จากการดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 ถึงปัจจุบัน พบว่า โรงอบพลังงานแสงอาทิตย์ ถูกนำไปใช้จริงอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ และสามารถสร้างรายได้เสริมให้เกษตรกรในระดับครัวเรือนได้อย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนให้เห็นว่า โรงอบ-ตากพลังงานแสงอาทิตย์เป็น นวัตกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เสริมศักยภาพการผลิต และสนับสนุนการพัฒนา เกษตรกรรมอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับนโยบายของ ส.ป.ก. **“สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร”** กล่าวคือ

1) **ในมิติของการสร้างสิทธิ:** การที่เกษตรกรมีโรงอบในพื้นที่ ส.ป.ก. เป็นการต่อยอดถึงการใช้จ่ายประโยชน์ที่ดินอย่างเต็มศักยภาพ ตามสิทธิที่ได้รับการรับรองสิทธิ เมื่อเกษตรกรได้รับสิทธิทำกิน (ส.ป.ก. 4-01) การนำนวัตกรรมเข้าไปติดตั้งช่วยให้ที่ดินนั้นมีมูลค่า ทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ไม่ใช่แค่ที่ดินสำหรับปลูกพืชเพียงอย่างเดียว ยังมี ความมั่นคงในที่ทำกิน การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานอย่างโรงอบ สะท้อนว่าเกษตรกรมีความมั่นใจในสิทธิครอบครองที่ดินระยะยาว ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ให้กลายเป็นสถานประกอบการขนาดย่อม ในครัวเรือน

2) **ในมิติของการเสริมทุน:** โรงอบพลังงานแสงอาทิตย์เปรียบเสมือน **“ทุนทางนวัตกรรม”** และ **“ทุนทางโอกาส”** ที่ช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดต้นทุนการผลิต การใช้พลังงานสะอาดช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านเชื้อเพลิงหรือไฟฟ้าในการแปรรูป และลดความสูญเสียของผลผลิต (Post-harvest loss) ที่อาจเน่าเสียจากสภาพอากาศ การเข้าถึงแหล่งเงินทุน เมื่อเกษตรกรมีการแปรรูปที่ชัดเจนและมีรายได้หมุนเวียน ที่แน่นอน จะช่วยสร้าง **“โปรไฟล์”** ที่ดีในการขอสนับสนุนสินเชื่อหรือทุนต่อยอดจากสถาบันการเงินหรือกองทุน ส.ป.ก. เพื่อขยายกิจการ

3) **ในมิติของการหนุนเกษตรกร:** เป็นการยกระดับเกษตรกรจาก **“ผู้ผลิต”** สู่ **“ผู้ประกอบการ”** อย่างเป็นรูปธรรม เพิ่มมูลค่าสินค้า (Value Added) : เปลี่ยนจากการขายผลผลิตสดที่ราคาผันผวน เป็นการแปรรูปสินค้าที่มีคุณภาพ สะอาด และได้มาตรฐาน (เช่น กล้วย ตาก พริกแห้ง สมุนไพรอบแห้ง) ซึ่งมียุทธศาสตร์สูงกว่าหลายเท่า

การพัฒนาที่ยั่งยืน: นวัตกรรมนี้ตอบโจทย์การทำเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (BCG Model) และช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้แม้ในช่วงฤดูฝนหรือสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย

สร้างเครือข่ายวิสาหกิจ: เมื่อโรงอบถูกใช้อย่างแพร่หลาย จะนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อผลิตและตลาดร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจมากขึ้นโรงอบพลังงานแสงอาทิตย์ไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือทางการเกษตร แต่เป็น **“เครื่องมือเชิงนโยบาย”** ที่เปลี่ยนจากที่ดินเพื่อการเกษตรแบบดั้งเดิม ให้กลายเป็นพื้นที่แห่งโอกาสและการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนตามเจตนารมณ์ของ ส.ป.ก. ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนาต่อยอด แม้การดำเนินงานจะครอบคลุมพื้นที่ถึง 57 จังหวัด แต่ความท้าทายสำคัญคือการรักษามาตรฐาน การผลิตให้สม่ำเสมอในทุกกลุ่มเกษตรกร ผู้เขียนเห็นว่ามี 2 ประเด็นสำคัญที่ต้องต่อยอดคือ

1. ควรมีการเพิ่มเติมในส่วนของการนำระบบ IOT และเซ็นเซอร์ตรวจวัดความชื้นที่แม่นยำมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกษตรกร ควบคุมคุณภาพได้โดยไม่ต้องเฝ้าโรงอบตลอดเวลา
2. เสริมศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มพัฒนาโมเดลธุรกิจชุมชนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจ สามารถบริหารจัดการ วิชาการใช้งานและค่าบำรุงรักษาโรงเรือนได้อย่างยั่งยืน

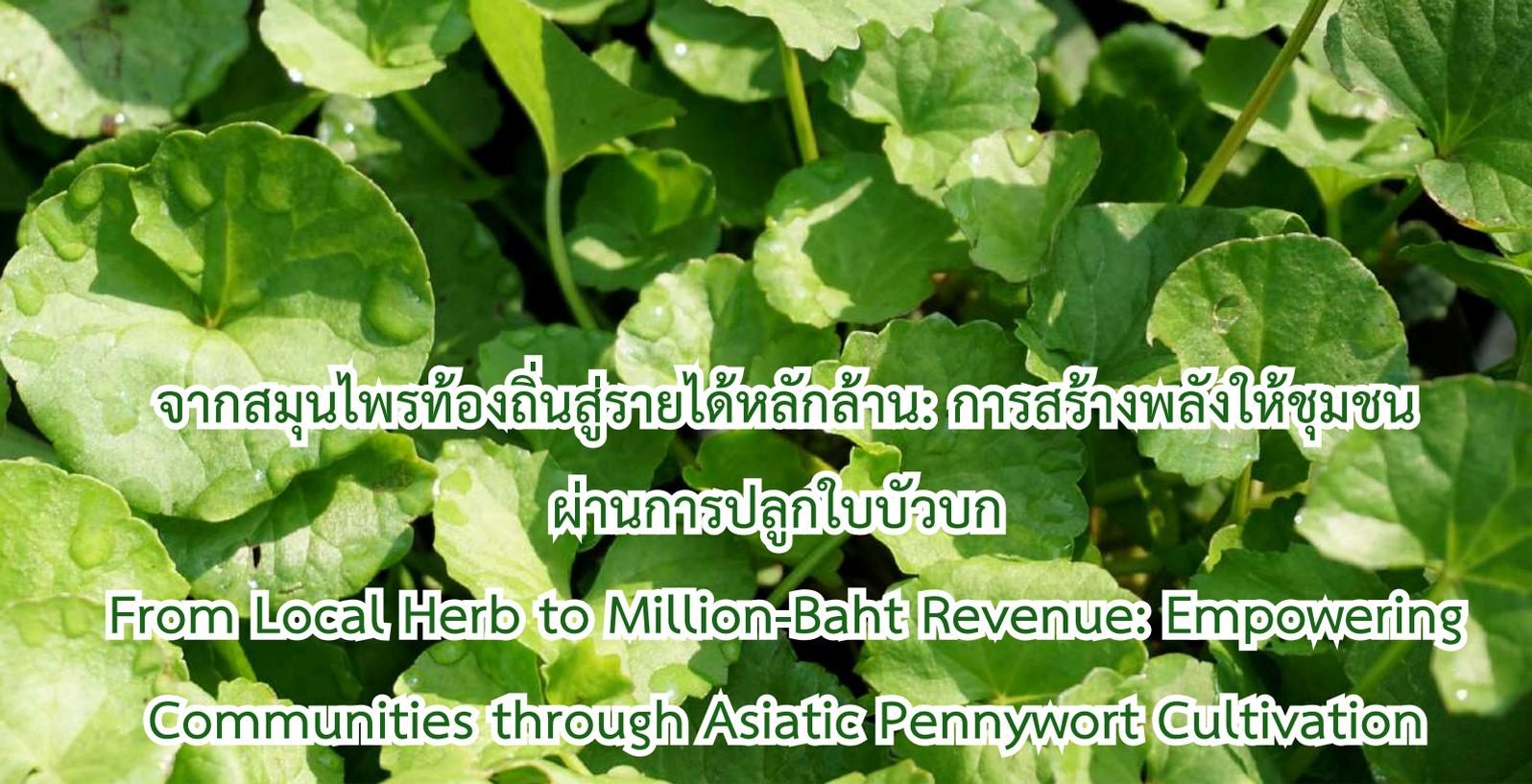
เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. (2562). คู่มือโครงการสนับสนุนการลงทุนติดตั้งการใช้งานระบบบอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์. กระทรวงพลังงาน.

ตลาดไท. (2569, 13 มกราคม). ราคาผลผลิตเกษตรกร. <https://talaadthai.com/products>

บุศราภรณ์ มหาโยธี. (2557). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาและประเมินศักยภาพการผลิตมันขี้บอบแห้งของประเทศไทย. คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2566 และแนวโน้มปี 2567. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

จากสมุนไพรท้องถิ่นสู่รายได้หลักล้าน: การสร้างพลังให้ชุมชน ผ่านการปลูกใบบัวบก

From Local Herb to Million-Baht Revenue: Empowering Communities through Asiatic Pennywort Cultivation

บทความโดย นวลละออง ชูมาตย์

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดบุรีรัมย์

รางวัลชนะเลิศ การประกวดบทความวิชาการ 51 ปี ส.ป.ก.

บทนำ

บัวบก มีชื่อเรียกทางวิทยาศาสตร์ว่า *Centella asiatica* (L.) Urb. หรือรู้จักในชื่อ Gotu Kola อยู่ในวงศ์เดียวกับผักชี บัวบกเป็นพืชที่พบได้ทั่วไปในเขตร้อนโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชื้นแฉะหรือริมน้ำ แม้จะเป็นพืชล้มลุกแต่บัวบกก็มีอายุยืนยาวได้นานหลายปี บัวบกเป็นพืชล้มลุก มีกอดติดอยู่กับพื้นดิน ลำต้นจะเลื้อยแผ่กิ่งก้านไปตามพื้นดินในแนวราบ ใบลักษณะคล้ายใบบัว ขอบใบเป็นแฉกเล็ก ๆ โดยรอบ มีดอกขนาดเล็ก สีม่วงปนแดง ผลแบน ไม่มีเนื้อ มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปแอฟริกาใต้ ต่อมาได้ถูกนำเข้ามาปลูกในทวีปเอเชีย ที่ประเทศอินเดีย ประเทศในแถบอเมริกาใต้และกลาง ประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียเหนือ ปัจจุบันมีการแพร่กระจายไปทั่วโลก ทั้งในประเทศเขตร้อน และเขตอบอุ่น ทั้งแถบอเมริกา ยุโรป แอฟริกา และเอเชีย สำหรับประเทศไทย พบบัวบกได้ทั่วไปในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำทั่วทุกภาคในประเทศ (HDmall Team, 2567)

บัวบกถูกมองว่าเป็นพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ไม่มีอะไรน่าสนใจ ชาวบ้านในท้องถิ่นแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักเรียกชื่อเล่นว่า “ผักหนอก” บางคนรู้จักแค่ว่าเป็นผักกินกับอาหารประเภทลาบ และอีกหลายคนแทบไม่รู้จักเลย ทั้งไม่คาดคิดว่าพืชผักสมุนไพรชนิดนี้ จะสามารถสร้างรายได้ สร้างเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชนได้ถึงหลักล้าน

ก่อนจะเป็นบัวบกเงินล้าน

จุดกำเนิดบัวบกเงินล้าน มีที่มาจากเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินอำเภออุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี จำนวนสองคนที่จุดประกายให้บัวบกมีชีวิต และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ จนสามารถรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนและเป็นฐานการผลิตใบบัวบกอินทรีย์อบแห้งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ที่มีการทำข้อตกลงการค้าส่งผลผลิตใบบัวบกอบแห้งสายพันธุ์อุบลราชธานี ให้โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เพื่อนำไปเป็นสารตั้งต้นในการผลิตเวชสำอาง ยา และอาหารเสริม จนทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้หลักแสนต่อเดือน

จากการสัมภาษณ์ นายประคอง ผิวเงิน และนางวันดี อุวิทช์ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 ธันวาคม 2568) ลูกหลานเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลโนนค้อและตำบลบัวงาม อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี ผู้นำร่องบัวบกเงินล้าน เคยทำงานในภาคอุตสาหกรรมเขตกรุงเทพมหานคร มีตำแหน่งในระดับหัวหน้างาน รายได้หลักหลายหมื่นต่อเดือน แต่ทั้งสองคนได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) เมื่อปี พ.ศ. 2562 ทำให้ทั้งคู่ได้ตัดสินใจครั้งใหญ่ที่จะกลับไปทำการเกษตรที่บ้านเกิดที่อำเภอบุณฑริกจังหวัดอุบลราชธานี เพราะเห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ ภาวะการทำงานที่กดดัน และปัญหาสุขภาพจากมลพิษและสิ่งแวดล้อมในเมืองหลวงที่พบเจอมา

นายประคอง ผิวเงิน

นางวันดี อุวิทช์

โดยแรกเริ่มได้นำเงินเก็บที่มีมาปรับปรุงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ได้รับการแบ่งจัดสรรจากบิดาและมารดา ซึ่งมีจำนวนเนื้อที่ไม่กี่ไร่ สภาพพื้นที่ ณ ตอนนั้นไม่มีความเหมาะสมในการทำการเกษตรใด ๆ โดยทั้งคู่ได้ปรับปรุงผืนดินให้เป็นแปลง เพื่อทำนาข้าวอินทรีย์เป็นอันดับแรก เนื่องจากพื้นที่บริเวณนั้นเน้นการปลูกข้าวกันมาก่อน ต่อมาสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี ได้ลงไปพัฒนาพื้นที่เขตตำบลบัวงาม ตำบลโนนค้อ ตำบลหนองสะโน และตำบลบ้านแมต อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี

โดยใช้กลไกของ 4 กิจกรรมหลักตามภารกิจ ส.ป.ก. เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน ได้แก่ 1) การส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน 2) การส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน 3) การพัฒนาเกษตรกรปรารถเป็รื่องในเขตปฏิรูปที่ดิน และ 4) การพัฒนาธุรกิจชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน ส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ และยื่นขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (Organic Thailand) จากกรมวิชาการเกษตร จากการส่งเสริม สนับสนุนในห้วงค์ความรู้ อบรมเชิงปฏิบัติการ พาไปศึกษาดูงานในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ส่งผลให้ทั้งสองคนมองเห็นโอกาสว่ายังมีตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ และเวชสำอางทั้งในและต่างประเทศ เช่น โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลภายในจังหวัด ต่างจังหวัด สถานประกอบการเครื่องสำอางอาหารเสริม อีกหลายแห่งที่ต้องการสมุนไพรบัวบกเป็นจำนวนมาก ทั้งสองเห็นว่าตลาดรับซื้อบัวบกทั้งสดและอบแห้งยังกว้างและสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง และชุมชนได้อีกมาก แต่พบว่ามีเกษตรกรปลูกบัวบกแบบอินทรีย์น้อยมาก รวมถึงไม่ได้มีการปลูกแบบอินทรีย์ในเชิงธุรกิจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทั้งสองคนปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ว่าจะทำนาปลูกข้าว เพื่อการบริโภคเท่านั้น และหันมาปลูกบัวบก พืชสมุนไพรบ้าน ๆ ที่ทุกคนมองข้ามอย่างมุ่งมั่นและเอาจริงเอาจังเพื่อต่อยอดการทำธุรกิจ จนต่อมาในปี พ.ศ. 2563 ได้มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพืชผักและสมุนไพรอินทรีย์อำเภอบุณฑริก จำนวนสมาชิกรวม 28 ราย ร่วมกันปลูกบัวบกแบบอินทรีย์ ทั้งนายประคอง ผิวเงิน และนางวันดี อุวิทช์ ได้ร่วมกันทำการวิจัย ทดสอบ ทดลองปลูกบัวบก และหาตลาดเพื่อจำหน่าย จนได้รับโอกาสมีตลาดส่งออกบัวบกอบแห้งที่ใหญ่ที่สุดของกลุ่มอยู่ที่โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ตำบลท่าแกม จังหวัดปราจีนบุรี ที่รับผลผลิตบัวบกอบแห้งจากกลุ่มจำนวน 4 - 6 ตันต่อปี โดยรับซื้อในราคากิโลกรัมละ 450 บาท รวมรายได้ต่อปี ในภาพรวมของกลุ่มจำนวน 1.8 ล้านบาท - 2.7 ล้านบาท

บัวบก “ผักนอก” ผักบ้าน ๆ แต่รายได้ไม่บ้าน

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มพืชผักและสมุนไพรอินทรีย์ อำเภอหนองปรือ จะทำการคัดเลือกผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของการปลูกบัวบก และเป็นเกษตรกรที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกบัวบก รวมทั้งพืชผัก และสมุนไพรอื่น ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งมีข้อกำหนดของกลุ่มที่ชัดเจนว่าแปลงเกษตรกรที่จะเข้าร่วมต้องทำการเกษตรในระบบอินทรีย์และต้องได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (Organic Thailand) และต้องมีการตรวจแปลงก่อนที่จะได้รับสภาพการเป็นสมาชิกกลุ่มพืชผักและสมุนไพรอินทรีย์อำเภอหนองปรือ รวมถึงจำกัดสมาชิกให้ปลูกได้ไม่เกินคนละ 1 ไร่ เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแปลง และได้ผลผลิตมากที่สุด แรกเริ่มทั้งสองคนได้ทำการวิจัยเก็บข้อมูลการทดลองก่อนปลูก ระหว่างปลูก และหลังปลูก การบริหารจัดการแปลง การวางแผนการผลิตของสมาชิกให้ได้ตามความต้องการของตลาดตลอดปี การจัดการกับศัตรูพืช การนำมาอบแห้งโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ให้ได้ความแห้งที่เหมาะสม การชั่งตวง การบรรจุถุง การควบคุมความชื้น และมาตรฐานความสะอาดไม่มีสารตกค้าง ซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องเรียนรู้ เก็บสถิติเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้แก่สมาชิกก่อนที่จะเริ่มปลูกเพื่อจำหน่ายเชิงธุรกิจบัวบกที่ปลูกใช้สายพันธุ์ท้องถิ่นของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้ทำการวิจัยก่อนมีการรับซื้อผลผลิตไว้แล้วว่าบัวบกสายพันธุ์ที่ปลูกในพื้นที่อำเภอหนองปรือ จังหวัดอุบลราชธานีมีสารสำคัญและออกฤทธิ์ทางยาที่มีชื่อว่าสารไกลโคไซด์ (Glycosides) มากที่สุดและเป็นบัวบกที่มีคุณภาพดีอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทยจากหลาย ๆ พื้นที่ที่มีการปลูกบัวบก ซึ่งสารไกลโคไซด์นี้เป็นสารที่เข้าไปขัดขวางการเกิดสารอนุมูลอิสระ ช่วยลดการเสื่อมสภาพของเซลล์และเนื้อเยื่อต่าง ๆ มีส่วนช่วยเร่งการสร้างคอลลาเจน และช่วยทำให้แผลสมานตัวเข้าหากันได้เร็วขึ้นกว่าเดิม และนอกจากนี้ยังมีฤทธิ์เป็นยาเย็นจึงช่วยลดการเกิดอาการร้อนใน ช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคมองเสื่อมหรืออัลไซเมอร์ บัวบกสามารถขยายพันธุ์ได้โดยใช้เมล็ดและใช้ลำต้น หรือที่เรียกกันว่า ไหล บัวบกสามารถ ขึ้นได้ดีทั้งในที่ร่มและที่โล่งแจ้ง แต่จะเจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความชื้นในดินพอเหมาะ ในกรณีที่ต้องการปรับปรุงดินควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยคอกในอัตราประมาณ 1.5 กิโลกรัม ต่อตารางเมตร บัวบกจะเจริญเติบโตได้ดีในช่วงฤดูฝน ดังนั้น การปลูกครั้งแรกจะเริ่มในฤดูฝน เป็นการปลูกเพียง 1 ครั้งต่อปี และสามารถเก็บเกี่ยวได้ 8 เดือน โดยไม่ต้องถอน การเก็บเกี่ยวจะใช้วิธีการตัดเพียงเท่านั้น และเมื่อครบกำหนด 1 ปี ถึงจะมีการถอนและทำแปลงปลูกใหม่ โดยกลุ่มได้ทำการวิจัยและเก็บสถิติอย่างง่ายโดยการทำจัดแปลงทดลอง 1 งาน และจดบันทึกข้อมูลในสมุดบันทึกของกลุ่มตั้งแต่ขั้นตอนแรกการเตรียมพื้นที่ การปลูก การดูแลรักษาการเก็บเกี่ยว การคัดแยกสิ่งเจือปน (ต้นหญ้า หรือสิ่งอื่นที่มีใช้บัวบก) การล้างทำความสะอาด การตากแห้ง/อบแห้ง การบรรจุเพื่อจำหน่าย และขั้นตอนสุดท้ายการขนส่ง เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลว่า แต่ละขั้นตอนต้องใช้ข้อมูล องค์ความรู้ ระยะเวลา รวมถึงต้องจัดการอย่างไรให้เหมาะสมเช่น ระยะเวลาการเจริญเติบโต การบริหารจัดการแปลง การกำจัดศัตรูพืช/วัชพืช การใช้อินทรีย์วัตถุ การปรับปรุงบำรุงดิน และการจำหน่ายผลผลิต โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1

ปริมาณผลผลิตและมูลค่าสินค้าในแต่ละช่วงกิจกรรมการจัดการผลผลิต

กิจกรรม	เนื้อที่การปลูก/น้ำหนักผลผลิต	ปริมาณผลผลิต/ราคาจำหน่าย
1. การปลูกและเก็บเกี่ยว บัวบกใบสด	1 ตารางเมตร	2.5 กิโลกรัม (สด)
	1 ไร่ (1,600 ตารางเมตร)	4,000 กิโลกรัม (สด)
2. การอบแห้ง (บัวบกสด เป็นบัวบกแห้ง)	10 กิโลกรัม (สด)	1 กิโลกรัม (แห้ง)
	1 ไร่ (4,000 กิโลกรัม (สด))	400 กิโลกรัม (แห้ง)
3. การจำหน่ายบัวบกแห้ง	1 กิโลกรัม	450 บาท
	1 ถุง (9 กิโลกรัม)	4,050 บาท

จากการบริหารจัดการดังกล่าว ทำให้กลุ่มสามารถจัดส่งให้โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ครั้งละ 1 – 1.5 ตัน รวมรายได้ต่อครั้งที่จัดส่ง 4.50 – 6.75 แสนบาท ปีละ 4 – 6 ตัน กลุ่มจึงมีวิธีการจัดการความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากภัยแล้ง โดยขยายพื้นที่การปลูกและใช้ระบบน้ำอัจฉริยะเข้ามาช่วย เพื่อให้สามารถจัดส่งผลผลิตได้ตามที่ได้ตามข้อตกลงการค้ากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และนอกจากนี้ กลุ่มยังมีการข้อตกลงการค้า พืชสมุนไพรตัวอื่น ๆ เช่น มะระขึ้นกอบแห้ง ราคา 750 บาทต่อกิโลกรัม รางจืดอบแห้ง ราคา 850 บาทต่อกิโลกรัม และดอกอัญชันอบแห้ง ราคา 500 บาทต่อกิโลกรัม กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับสมาชิก เป้าหมายในอนาคตคาดว่ากลุ่มจะมีรายได้อยู่ที่ 4 – 5 ล้านบาทต่อปี

บัวบกอบแห้งบรรจุถุงละ 9 กก.

โรงอบสมุนไพรพลังงานแสงอาทิตย์

พัฒนาการและความยั่งยืนของกลุ่ม

นอกจากการผลิตบัวบกและพืชสมุนไพรอบแห้งส่งโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี (ส.ป.ก.อุบลราชธานี) ยังใช้กลไกของวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้กลุ่มฯ นี้ก้าวสู่การเป็นผู้ประกอบการเริ่มต้นและดำเนินธุรกิจหรือสตาร์ทอัพ โดยใช้ความคิด เวลา และทรัพยากรของตนเอง พร้อมทั้งรับความเสี่ยงทางการเงิน เพื่อนำผลิตภัณฑ์หรือบริการออกสู่ตลาดและสร้างผลกำไร มีการทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนดำเนินการ การผลิต การจำหน่าย การจัดทำบัญชีต้นทุน กำไร สร้างความโปร่งใสในการทำงาน ส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบแต่ละคนอย่างชัดเจน อย่างเป็นรูปธรรมตามความรู้ ทักษะและความสามารถของแต่ละคน

ปัจจุบันนี้ กลุ่มมีกิจกรรมหลักเพื่อสร้างรายได้ 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การผลิตบัวบก และสมุนไพรอื่น ๆ อบแห้งส่งโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร รายได้ 2,798,500 บาท 2) การจำหน่ายพืชผักสมุนไพรสด ผลไม้ตามฤดูกาลและการแปรรูปผลผลิตเป็นอาหาร ที่ร้านเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มภายในอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี รายได้ 2,719,250 บาท และ 3) การแปรรูปสารสกัดจากใบบัวบก สบู่ก้อนสมุนไพรสำหรับผิวสวย และผิวหน้าสบู่เหลวบัวบก และครีมบำรุงผิวบัวบก รายได้ 130,125 บาท รวมรายได้จาก 3 กิจกรรม จำนวน 5,647,875 บาท โดยเป็นข้อมูลจากผลประกอบการประจำปี พ.ศ. 2568 ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพืชผักและสมุนไพรอินทรีย์อำเภอบุณฑริก ยอด ณ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2568

แปลงบัวบกอินทรีย์

การตรวจสอบสิ่งเจือปนบัวบก

ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2568 ที่ผ่านมา ยังมีผู้ประกอบการในท้องที่ ผู้ผลิตเวชสำอาง และอาหารเสริมทั้งในและตลาดต่างประเทศ (ประเทศมาเลเซีย) ติดต่อขอซื้อผลผลิตบัวบกทั้งหมดและอบแห้งจากกลุ่มเพื่อไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ของตนเองต่อไป จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้กลุ่มต้องรับสมัครสมาชิกผู้ทำเกษตรอินทรีย์เข้าร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้น เพื่อขยายฐานการผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาด แต่สิ่งที่กลุ่มคงรักษาไว้คือมาตรฐานการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ (Organic Thailand)

และนอกจากนี้ยังใช้มาตรฐานที่เรียกกันว่า ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม หรือ PGS ซึ่งเป็นระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์โดยชุมชน การมีส่วนร่วม อย่างเข้มแข็ง และต่อเนื้อของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน ภายใต้หลักการพื้นฐาน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การเป็นเครือข่ายทางสังคมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สมาชิกกลุ่มที่ทำการปลูกบัวบก และสมุนไพรอื่น ๆ ต้องได้รับการตรวจ PGS จำนวน 3 ครั้งต่อปี ซึ่งครั้งแรกจะเป็นการตรวจเพื่อเตรียมพื้นที่ปลูกให้ได้แปลงตามมาตรฐาน ครั้งที่สองเป็นการตรวจ ขั้นตอนการบริหารจัดการแปลง การดูแลรักษา การใส่ปุ๋ย และสารชีวภัณฑ์ต่าง ๆ และครั้งสุดท้ายเป็นการตรวจขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต การตาก อบแห้ง การแปรรูปสถานที่จัดเก็บ การทำความสะอาดวัสดุอุปกรณ์ และการขนส่ง เพื่อให้ได้มาตรฐานที่ตลาดต้องการ

การต่อยอดผลผลิต และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ส.ป.ก.อุบลราชธานี ได้เล็งเห็นศักยภาพของกลุ่มในการต่อยอดการเป็นผู้ประกอบการ และจุดประกายความคิด การบริหารจัดการความเสี่ยง ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อผลผลิตบัวบกและสมุนไพรอบแห้งที่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด หรือมีคู่แข่งที่มากขึ้น หรือมีตลาดส่งได้น้อยลง ควรจะดำเนินการอย่างไร ส.ป.ก.อุบลราชธานี จึงได้ส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิตในหลายรูปแบบผลิตภัณฑ์ เช่น ข้าวเกรียบบัวบก สารสกัดบัวบก สบู่ก้อนสมุนไพรบัวบก ครีมบำรุงผิวบัวบก และสบู่เหลวบัวบก โดยทาง ส.ป.ก. ได้คัดสรรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีทักษะและองค์ความรู้มาถ่ายทอดวิชาและประสบการณ์ต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product development) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Packaging) และการสร้างเรื่องราวของสินค้า (Storytelling) เช่น ผู้ประกอบการผลิตเวชสำอาง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี สำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานีสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งปัจจุบันผลิตภัณฑ์แปรรูปของกลุ่มได้ลงทะเบียนเป็นผู้ประกอบการสินค้า OTOP ของจังหวัดอุบลราชธานี และอยู่ระหว่างการคัดสรรผลิตภัณฑ์ (คัดสรรดาว) และระหว่างการยื่นขอรับรองมาตรฐานจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) จากกระทรวงสาธารณสุข และขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) จากกระทรวงอุตสาหกรรม ต่อไป

แนวความคิดการคืนสู่สังคม

กลุ่มพืชผักและสมุนไพรอินทรีย์อำเภอบุญทริก ถือได้ว่าเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นอันดับต้น ๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มมีรายได้เฉลี่ย 30,000 – 120,000 บาท ต่อคนต่อเดือน กลุ่มฯ ได้มีความคิดเห็นร่วมกันว่าจะใช้กลไกวิสาหกิจชุมชนและการทำเกษตรอินทรีย์ในท้องถิ่น เป็นตัวขับเคลื่อนให้คนในชุมชนมีรายได้ โดยการขยายพื้นที่การผลิต ขยายการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การทำการตลาดทั้งแบบ Online และ Offline วางแผนจ้างงานบุตรหลานเกษตรกรที่เรียนจบแล้ว ยังไม่มีงานทำ ให้มาทำงานทั้งในลักษณะประจำ และได้รับค่านายหน้า โดยในปัจจุบันมีทายาทเกษตรกรเข้าร่วมเป็นสมาชิก และทำงานลักษณะประจำแล้วจำนวน 3 ราย มีค่าตอบแทนรายเดือน ๆ ละ 15,000 บาท ทำให้สามารถมีเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน และลดการทิ้งที่ทำการไปประกอบอาชีพอื่นทั้งในภาคอุตสาหกรรม และบริการ

เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ บั๊บกสร้างงาน สร้างรายได้

จากผลประกอบการของกลุ่ม ทำให้สมาชิกกลุ่มหลายรายที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.เครือข่าย) ทำให้มีเกษตรกรทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัดมาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำเกษตรระบบอินทรีย์ โดยเฉพาะการปลูกบั๊บกอินทรีย์อย่างไร ให้ได้เงินล้าน รวมถึงยังมีหลายหน่วยงาน สถานีโทรทัศน์ Thai PBS รายการสะเทือนไทย ที่นำเรื่องราวของกลุ่มนี้ไปสร้างเป็นสารคดี ข่าว และประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้เกษตรกรทั่วประเทศได้นำแนวคิดของกลุ่มไปพัฒนาและสร้างรายได้ โดยผู้ที่สนใจเรื่องบั๊บก และกระบวนการคิดของกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จ สามารถเข้าไปรับชมได้ที่เว็บไซต์ <https://youtu.be/ryBPGoX5no4> รายการสะเทือนไทย ตอน ร้านค้าชุมชน บ้านเกษตรอินทรีย์ (ไทยพีบีเอส, 2566) และเว็บไซต์ <https://youtu.be/ZpuVehrbzKw> มูตา คนรักเกษตร ตอน ก็แค่ "ใบบั๊บก" ??? แต่รายได้หลักล้านต่อปี?? ทำอย่างไร ?? (มูตา คนรักเกษตร, 2566) นอกจากนี้กลุ่มยังมีแนวความคิดเพื่อเปิดโอกาส และขยายเครือข่ายให้เกษตรกรในพื้นที่และต่างจังหวัด สามารถทำการเกษตร และมีรายได้เหมือนกลุ่ม โดยสามารถเข้ามาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ตลอดทั้งปี

บทสรุป

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพืชผักและสมุนไพรอินทรีย์อำเภอขุนทรัง จังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของพืชสมุนไพรพื้นบ้านอย่าง “บั๊บก” ที่สามารถยกระดับจากพืชที่ถูกมองข้ามไปสู่พืชเศรษฐกิจสำคัญ สร้างรายได้และความมั่นคงให้แก่เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินได้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กลุ่มฯ ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การพัฒนาพื้นที่ การสร้างองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ การยกระดับมาตรฐานการผลิต การส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน ไปจนถึงการต่อยอดสู่การแปรรูปและการเป็นผู้ประกอบการชุมชน ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับนโยบาย “**สร้างสิทธิ เสริมทุน หนุนเกษตรกร**” กล่าวคือ การสร้างสิทธิให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินสามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างเต็มศักยภาพ การเสริมทุนผ่านการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การตลาด และการแปรรูป ตลอดจนการหนุนเกษตรกรด้วยการเชื่อมโยงตลาดคุณภาพ การสร้างผู้ประกอบการชุมชน และการกระจายรายได้สู่คนในพื้นที่อย่างเป็นธรรม นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน

ท้ายที่สุด “**บั๊บกเงินล้าน**” ไม่ได้เป็นเพียงความสำเร็จเชิงรายได้ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่เป็นต้นแบบของการพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินให้ก้าวสู่ความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และมีศักยภาพในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในระยะยาว ทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของประเทศให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และนโยบายการปฏิรูปที่ดินเพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรและชุมชนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

มูตา คนรักเกษตร. (2568, 27 มกราคม). ตอน: ก็แค่ "ใบบั๊บก"??? แต่รายได้หลักล้านต่อปี?? ทำอย่างไร??

[วิดีโอ]. ยูทูบ. <https://youtu.be/ZpuVehrbzKw>

ไทยพีบีเอส. (2566, 29 กรกฎาคม). รายการ สะเทือนไทย ตอน: ร้านค้าชุมชน บ้านเกษตรอินทรีย์ [วิดีโอ]. ยูทูบ.

<https://youtu.be/ryBPGoX5no4>

HDmall Team. (2567, 25 กันยายน). ใบบั๊บก ข้อมูล ลักษณะสรรพคุณ โทษ วิธีใช้เพื่อสุขภาพ.

<https://hdmall.co.th/blog/c/asiatic-pennywort-drink-helps-bruising/>

บทความเลิศรัฐ

คูโบต้า
นวัตกรรมเกษตรเพื่อนาค

ชุมชนพลังเกษตรสร้างสุขสยามคูโบต้า - เขานาใน

สมุนไพรร้านเขานาใน: ของดีเมืองสุราษฎร์ สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

บทความโดย นางสาววรรณพิมล อีสระ นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ
ปรับจากผลงานที่ได้รับรางวัลเลิศรัฐ “ระดับดี” ประจำปี 2568

สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประเภทรางวัลสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วมของ
จำเริญวันชัย เกิดด้วยทอง นางนันทวรรณ พร้อมมูล นางสาวรัชพันธ์ ศรชนะ และนางสาวพรชนิษฐ์ จตุทอง
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สมุนไพรบ้านเขานาใน: ของดีเมืองสุราษฎร์ สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

นางสาววรรณพิมล อีสสระ

พืชสมุนไพรและยาสมุนไพรไทยเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนไทยที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน มีบทบาทในการดูแลสุขภาพ การรักษาโรค และการเป็นส่วนประกอบในอาหาร ทั้งยังได้รับการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง และเป็นหนึ่งใน Soft Power ที่สำคัญของประเทศ (กรมส่งเสริมการเกษตร, ม.ป.ป.) ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้สมุนไพรได้รับความสนใจจากผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าปัจจุบันสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคกลับเข้าสู่ภาวะปกติ ความต้องการสมุนไพรยังคงมีแนวโน้มเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตของอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง เวชสำอาง สมุนไพร ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพ รวมถึงอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จากข้อมูลขององค์กร Globe Newswire อ้างถึงใน ศูนย์ความเป็นเลิศด้านชีววิทยาศาสตร์ (องค์การมหาชน) (2565) คาดการณ์ว่า ภายในปี พ.ศ. 2573 มูลค่าตลาดสมุนไพรจะสูงถึง 550 พันล้านเหรียญสหรัฐ ด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ย ที่ร้อยละ 18.9 สำหรับภูมิภาคอาเซียน ไทยส่งออกสมุนไพรสูงเป็นอันดับที่ 4 รองจาก จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ตลาดสมุนไพรของไทยเติบโตต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2563 - 2567 โดยมีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ 14 และในปี 2567 สมุนไพรไทยมีมูลค่าตลาดสูงถึง ประมาณ 1,300 ล้านเหรียญสหรัฐ (หทัยรัตน์ ดีประเสริฐ, 2568) จากแนวโน้มการเติบโตดังกล่าว จึงเป็นแรงผลักดันให้เกษตรกร ผู้ประกอบการ ขนาดเล็กและขนาดกลาง มีการปรับตัวและพัฒนากระบวนการผลิต เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น

ประเทศไทยมีแหล่งผลิตสมุนไพรคุณภาพหลากหลายชนิดและสายพันธุ์ กระจายอยู่ทุกภูมิภาค ในบทความนี้ขอนำเสนอหนึ่งในกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตสมุนไพรคุณภาพแบบครบวงจรในเขตปฏิรูปที่ดินภาคใต้ ได้แก่ **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาใน ตำบลตันยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี** ด้วยลักษณะพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชสมุนไพรและการบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม เกิดผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ ในทุกมิติของความยั่งยืน จนได้รับรางวัลเลิศรัฐ “ระดับดี” ประจำปี 2568 สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประเภทรางวัลสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วม

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาใน แหล่งผลิตสมุนไพรคุณภาพดีระดับประเทศ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาใน ตั้งอยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน หมู่ 8 ตำบลตันยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอดีตเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผล เกษตรกรประสบปัญหา ราคาผลผลิตผันผวน จึงเกิดความเสียด้านรายได้ที่ไม่แน่นอน โดยเฉพาะในช่วงปีแรก ๆ ที่พืชหลักยังไม่ให้ผลผลิต เกษตรกรขาดรายได้ที่ต่อเนื่อง ส่งผลต่อการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือนหรือขาดสภาพคล่อง บางรายจำเป็นต้องหารายได้เสริมด้วยการออกไปรับจ้างต่างพื้นที่ ด้วยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เกษตรกรส่วนหนึ่ง นำโดย นางหนูเรียง จินจุด จึงมีแนวคิดในการหาทางเลือกเพื่อให้เกิดการสร้างรายได้ในครัวเรือนที่มั่นคงและด้วยต้นทุนทรัพยากรในชุมชนซึ่งมีสมุนไพรและองค์ความรู้ด้านสมุนไพรในการดูแลสุขภาพเป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เกษตรกรจึงเริ่มนำสมุนไพรในท้องถิ่น เช่น ขมิ้นชันมาปลูกเป็นพืชแซมในแปลงพืชหลักเพื่อสร้างรายได้เสริม โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มขนาดเล็ก ต่อมาเมื่อเริ่มเห็นผลจึงมีเกษตรกรที่สนใจแนวทางดังกล่าวเพิ่มขึ้น จนในปี 2548 ได้มีการรวมกลุ่มสมาชิกจำนวน 35 ราย และจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาใน โดย นางหนูเรียง จินจุด เป็นประธานกลุ่ม มีพื้นที่ปลูกสมุนไพรประมาณ 500 ไร่ โดยมีสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี (ส.ป.ก.สุราษฎร์ธานี) และหน่วยงานเครือข่ายให้การสนับสนุน

ที่มา: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การขับเคลื่อนงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่บนหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม
เกิดกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจาก

1. การรู้จักตนเอง

เกษตรกรในพื้นที่ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สภาพแวดล้อม จุดแข็ง จุดอ่อน โดยได้ระบุปัญหา
จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม พบปัญหาด้านการขาดรายได้ ระหว่างรอพืชหลักให้ผลผลิต
ราคาผลผลิตพืชหลักผันผวนรายได้ไม่แน่นอนและการไหลออกของเกษตรกรในพื้นที่สูงแรงงาน
นอกภาคการเกษตร จึงร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนา เพื่อการสร้างรายได้ที่มั่นคงจาก
พืชสมุนไพรที่เป็นทรัพยากรท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายการพัฒนาการผลิต โดยการใช้เทคโนโลยี
เพื่อลดต้นทุนการผลิตการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และการบริหารจัดการช่องทางการจำหน่าย
ผลิตภัณฑ์สมุนไพร

2. การปรึกษาผู้รู้

เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจาก ผู้นำชุมชน
ปราชญ์เกษตร รวมถึงองค์ความรู้ด้านการผลิต การใช้เทคโนโลยีนวัตกรรม แนวทางการพัฒนา
ผลิตภัณฑ์และการตลาด จากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนเพื่อการวางแผน
พัฒนากลุ่มที่ครอบคลุมทุกมิติ

3. การเชื่อมโยงเครือข่าย

สร้างความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานกับภาคส่วนต่าง ๆ เครือข่ายภาครัฐ ได้แก่ ส.ป.ก.สุราษฎร์ธานี สำนักงานพลังงานจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด
สนับสนุนการฝึกอบรมเพิ่มทักษะความรู้ ปัจจัยการผลิต เช่น เครื่องอบสมุนไพร โรงตากพลังงานแสงอาทิตย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น
และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สนับสนุนสินเชื่อเพื่อการเกษตรและเครื่องมืออุปกรณ์สัปดาห์ขึ้น สำหรับเครือข่ายภาคเอกชน
ได้แก่ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) หรือ BEDO ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น สนับสนุนการจัดตั้ง
ธนาคารขึ้นขึ้น อาคารเก็บสมุนไพร และบริษัท สยามคูโบต้า ซึ่งเข้ามาช่วยผลักดันและยกระดับการผลิตสมุนไพรด้วยนวัตกรรมและเครื่องจักรกล
การเกษตร ส่งเสริมการทำตลาดออนไลน์ สนับสนุนอาคารแปรรูปสมุนไพร อาคารศูนย์เรียนรู้ รวมถึงเครือข่ายสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ซึ่งเข้ามาร่วมสนับสนุนในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ องค์ความรู้เรื่อง
สายพันธุ์ขึ้นขึ้น โดยการส่งเสริมสนับสนุนจะสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน

4. การขับเคลื่อนทั้งองค์ภาพ

เน้นเกษตรกรเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยแต่ละภาคส่วนให้ความร่วมมือและบูรณาการ การทำงานร่วมกันตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการ
จนกระทั่งการติดตามผลการดำเนินงาน ผ่านกลไกโครงการต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่
การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โครงการชุมชนพลังเกษตรสร้างสุขสยามคูโบต้า เป็นต้น

ที่มา: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากผลผลิตคุณภาพสู่ความยั่งยืนของชุมชน

การขับเคลื่อนงานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาโน เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตสมุนไพรที่เข้มแข็ง

มิติด้านเศรษฐกิจ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ สามารถผลิตสมุนไพรได้ในปริมาณมากกว่า 20 ตันต่อปี ผลผลิตสำคัญ ได้แก่ ขมิ้นชัน ว่านชักมดลูก ไพล และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพร อาทิ ลูกประคบสมุนไพร ยาสระผม สบู่ ครีมนวด สมุนไพรแห้ง ชา สมุนไพรดองยา เครื่องแกงผงบ่ม น้ำมันสกัดขมิ้นชัน เป็นต้น ภายใต้ชื่อแบรนด์ “นางไพร” ช่องทางการจำหน่ายหลัก ได้แก่ ช่องทางออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม FACEBOOK และ LAZADA และงานจัดแสดงสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP โดยในปี 2567 มีรายได้จากการจำหน่ายสมุนไพรมากกว่า 8 ล้านบาท ทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมต่อเนื่องตลอดปี

ที่มา: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

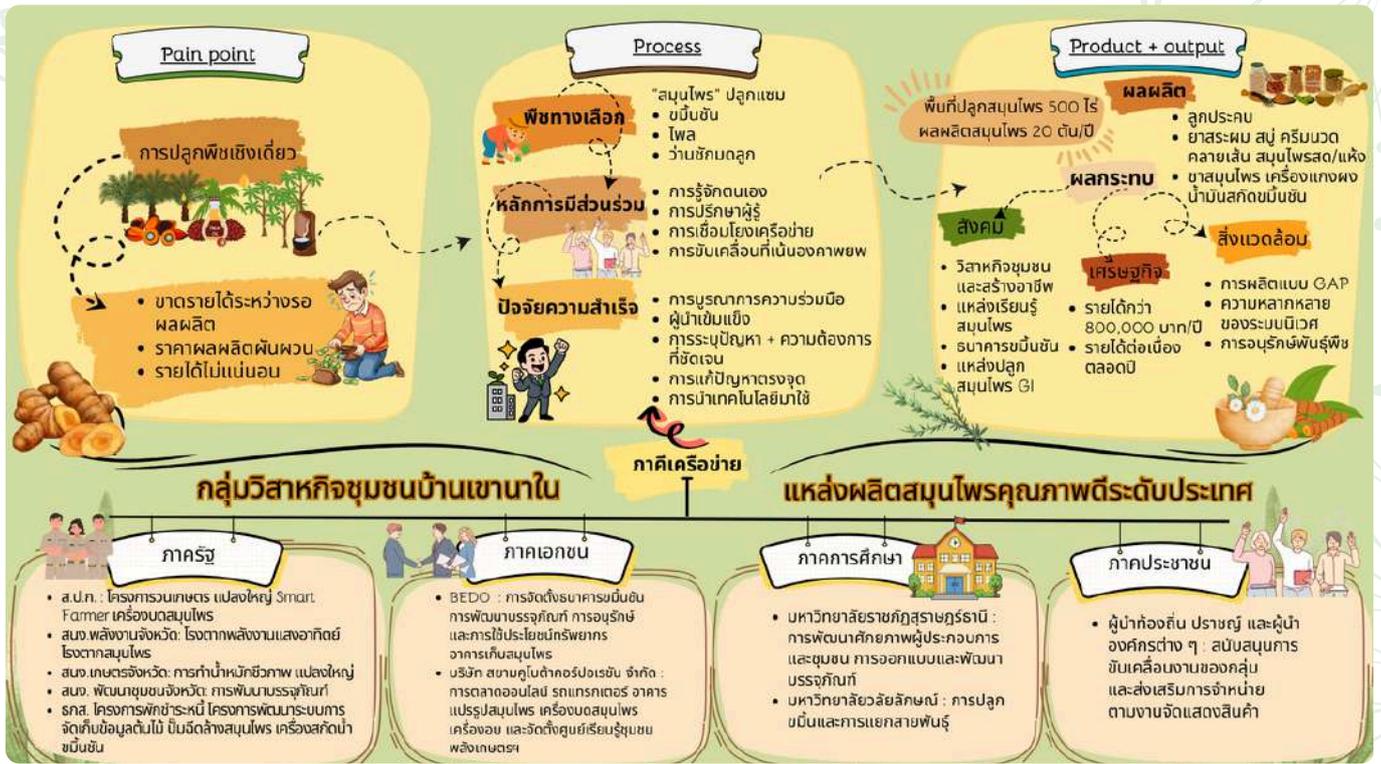
มิติด้านสิ่งแวดล้อม

กระบวนการผลิตสมุนไพรของกลุ่ม ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) เพื่อผลิตสินค้าเกษตรคุณภาพ ปลอดภัยจากสารเคมี ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นระบบการผลิตในแปลงแบบผสมผสาน ด้วยปลูกพืชสมุนไพรร่วมกับพืชหลักอื่นเพื่อให้เกิดความหลากหลายของ ระบบนิเวศในแปลงเกษตร รวมถึงการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรท้องถิ่น โดยได้รับการสนับสนุนจาก BEDO ในการจัดตั้งธนาคารเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช เป็นธนาคารขมิ้นชัน 6 สายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้นชัน ขมิ้นแดงสยาม ขมิ้นดำ ขมิ้นขาว ขมิ้นด่าง และขมิ้นอ้อย เป็นแหล่งรวบรวม อนุรักษ์พันธุ์ขมิ้นชันและถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ ชุมชนใกล้เคียง และผู้ที่สนใจในสมุนไพรเข้ามาศึกษาดูงาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการจัดการสมุนไพรแบบครบวงจร สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่นให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน

มิติด้านสังคม

เพื่อยกระดับการผลิตขมิ้นชันคุณภาพและขยายผลองค์ความรู้สู่ชุมชน วิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาโน ได้เข้าร่วม โครงการชุมชนพลังเกษตรสร้างสุขสยามคูโบต้า ของ บริษัท สยามคูโบต้า ซึ่งได้ให้การสนับสนุนการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนพลังเกษตรสร้างสุข สยามคูโบต้า - เขานาโน” เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบสมุนไพรแห่งแรกของภาคใต้ รวบรวมความรู้ด้านการเกษตร สร้างชุมชนเกษตรต้นแบบด้านการใช้นวัตกรรมเครื่องจักรกลการเกษตรครบวงจรในการปลูกพืชสมุนไพร และเป็นศูนย์กลางของความร่วมมือในการผลิตสมุนไพร เกิดการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้ชุมชน (บริษัท สยามคูโบต้า, ม.ป.ป.) ต่อยอดการพัฒนาจากจุดเด่นด้านภูมิประเทศของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นราบสูง มีแหล่งน้ำมาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีความเหมาะสมต่อการปลูกขมิ้นชันให้ผลผลิตที่ดีและมีคุณภาพ มีสารเคอร์คิวมินอยด์ (Curcuminoid) สูง โดยเฉพาะขมิ้นชันสุราษฎร์ธานี ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2565 (เรื่องเล่าข่าวเกษตร, 2567)

ที่มา : สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

โอกาสการยกระดับธุรกิจเพื่อความยั่งยืน

การขยายตลาดในกลุ่มผู้รักสุขภาพ

ปัจจุบันผู้บริโภคไม่เพียงตระหนักในการดูแลสุขภาพ แต่พบว่า ผู้บริโภคหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนประกอบจากธรรมชาติที่ช่วยดูแลสุขภาพ และคำนึงถึงกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงเป็นโอกาสของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาโน ในการยกระดับการประกอบการเพื่อเพิ่มและขยายช่องทางการตลาด

1. สร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า

ด้วยการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการผลิต เช่น หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต (Good Manufacturing Practice: GMP) มาตรฐานฮาลาล (Halal) เป็นต้น เพื่อขยายฐานผู้บริโภคและสร้างโอกาสการยกระดับสู่ตลาดสากล

2. เพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์และบริการ

โดยการศึกษาแนวทางการพัฒนาพืชสมุนไพรอื่นที่มีในท้องถิ่นเพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย รวมถึงการขยายการผลิตไปสู่กลุ่มผลิตภัณฑ์สมุนไพรประเภทเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และกลุ่มสมุนไพรที่เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร และการให้บริการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสุขภาพ

3. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์

โดยการปรับปรุงแบบบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยต่อการใช้งาน และตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภค เช่น กลุ่มวัยรุ่นที่ต้องการรูปลักษณ์บรรจุภัณฑ์สวยงาม ทันสมัย หรือใช้บรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายได้ง่ายหรือวัสดุที่นำกลับมาใช้ใหม่

4. บริหารช่องทางตลาด

การจำหน่ายสินค้านอกจากจำหน่ายโดยตรงให้กับลูกค้าและจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์แล้ว การร่วมมือกับพันธมิตรที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจในกลุ่มผู้รักสุขภาพ ได้แก่ การร่วมมือกับร้านอาหารหรือเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ คลินิกเพื่อสุขภาพ บริการฟิตเนส และโรงแรมที่มีบริการนวดสปาสมุนไพร โดยสามารถนำสินค้าไปวางจำหน่าย จัดแสดง หรือเป็นวัตถุดิบในบริการนั้น ๆ ทำให้ขยายช่องทางการจำหน่ายและสามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้มากขึ้น

การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นในปัจจุบันเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนในหลายภาคอุตสาหกรรมตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร (Agri-Food Tech) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดการสูญเสียในระหว่างกระบวนการผลิต และยังช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าได้ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาโน ในการนำเทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีเซนเซอร์ IoT มาช่วยควบคุมปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ทั้งเรื่องอุณหภูมิ ความชื้น แสง เพื่อให้สมุนไพรมีการผลิตสารสำคัญตามมาตรฐานกระบวนการผลิต การใช้โดรนในการพ่นสารชีวภัณฑ์หรือปุ๋ยเคมี เพื่อลดการใช้แรงงาน ลดต้นทุนและตอบโจทย์เกษตรกรสูงวัย รวมถึงการใช้ AI เพื่อสำรวจและเฝ้าระวังการเข้าทำลายของศัตรูพืชและโรคพืช ซึ่งจะช่วยลดการสูญเสียของผลผลิตได้ นอกจากนี้ ในส่วนของเทคโนโลยีด้านอาหารสามารถประยุกต์ใช้แพลตฟอร์ม Food Delivery เพื่อส่งสินค้าให้กับผู้บริโภคได้โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงกับร้านอาหารที่ต้องส่งวัตถุดิบสมุนไพรโดยการส่งวัตถุดิบผ่านแอปพลิเคชัน ซึ่งทำให้วางแผนการผลิตได้และมีมาตรฐานที่สม่ำเสมอ รวมถึงการผลิตสมุนไพรที่เป็นส่วนผสมของอาหารหรือเครื่องดื่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการเพิ่มมูลค่าของสมุนไพร อย่างไรก็ตาม การใช้สมุนไพรที่เป็นวัตถุดิบของอาหารควรมีงานวิจัยรองรับเพื่อความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์และผู้บริโภค

การสร้างเครือข่ายในห่วงโซ่อุปทาน

การประกอบการธุรกิจที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากพันธมิตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อเชื่อมโยงกระบวนการผลิตต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ เริ่มต้นจากผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิตและเครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมคุณภาพผลผลิตให้มีความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การหาพันธมิตรที่จะมาเป็นคู่ค้าจึงต้องคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ผลิต ศักยภาพของผู้ผลิต แหล่งปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมและเชื่อถือได้ ในชั้นกลางน้ำ อาทิ การแปรรูปผลผลิตขั้นต้น และการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ การสร้างเครือข่ายพันธมิตร เช่น ผู้รวบรวมผลผลิต โรงงานแปรรูป หรือผู้ที่รับจ้างผลิต (Original Equipment Manufacturer: OEM) โดยเน้นพันธมิตรที่มีความสามารถเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความน่าเชื่อถือของมาตรฐานการผลิต ช่วยให้ธุรกิจสามารถดำเนินงานการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในชั้นปลายน้ำ เกี่ยวข้องกับตลาดปลายทาง ทั้งลูกค้าที่ซื้อสินค้าไปใช้ในการผลิตเพื่อจำหน่ายต่อ หรือผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าไปใช้โดยตรง การบริหารความสัมพันธ์กับลูกค้า เช่น การรับประกันสินค้า การอำนวยความสะดวกในด้านข้อมูล การติดต่อสื่อสาร การสร้างความเชื่อมั่นในสินค้า เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ลูกค้ายอมรับสินค้าและบริการของธุรกิจ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญในการสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืน ทุกฝ่ายต้องได้ผลประโยชน์ร่วมกัน จะทำให้อุปสงค์หรืออุปทานและการประกอบการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง สามารถบรรลุเป้าหมายที่สำเร็จร่วมกัน พร้อมสร้างโอกาสการเติบโตของธุรกิจได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาใน จึงต้องพิจารณาพันธมิตรตลอดห่วงโซ่อุปทานในหลักของบทบาทของพันธมิตรที่ช่วยส่งเสริมกัน มีการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างกัน และมีทิศทางการทำงานเดียวกันเพื่อไปนำสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

สรุป

วิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาใน เป็นวิสาหกิจที่มีความเข้มแข็งจากทั้งผู้นำกลุ่มและความร่วมมือของสมาชิก ชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่ช่วยบูรณาการสนับสนุนการขับเคลื่อนกลุ่มฯ จนทำให้เป็นแหล่งผลิตสมุนไพรที่มีคุณภาพ และเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบด้านสมุนไพรที่สำคัญของภาคใต้ และด้วยโอกาสของการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของผู้บริโภค การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และเพื่อพัฒนากระบวนการผลิตสู่ความยั่งยืน การเติบโตและการขยายยกระดับการผลิตสู่ระดับสากลที่กว้างขึ้น รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือตลอดห่วงโซ่อุปทาน วิสาหกิจชุมชนบ้านเขานาในต้องปรับตัวและพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและรองรับกับความต้องการของตลาดที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีอยู่ประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้สมัยใหม่ ซึ่งสมุนไพรไทยเปรียบเสมือนมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษทิ้งไว้ จึงควรช่วยกันอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญา และใช้สมุนไพรไทยให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ที่มา : สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (ม.ป.ป.). สมุนไพรไทย มรดกแห่งภูมิปัญญา. <https://journal.doae.go.th/herbal/#:~:text=สมุนไพรไทย,มรดกภูมิปัญญา,กำลังเป็นที่จับตามอง>
- บริษัท สยามคูโบต้า. (ม.ป.ป.). “สยามคูโบต้า” เปิด “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนพลังเกษตรสร้างสุขสยามคูโบต้า - เขานาใน”. <https://www.siamkubota.co.th/news/grandopening-khao-na-nai/>
- เรื่องเล่าข่าวเกษตร. (2567). “ขมิ้นชันสุราษฎร์ธานี” สินค้า GI สู่ตลาดโลก. 19 ตุลาคม 2567. <https://www.agrinewsthai.com/did-you-know/161310>
- ศูนย์ความเป็นเลิศด้านชีววิทยาศาสตร์. (2565). แผนกลยุทธ์การพัฒนากิจการเกษตรกรรมสารสกัดสมุนไพรที่มีฤทธิ์ทางยาในประเทศไทย. https://data.tcels.or.th/dataset/tcels_05_66
- หทัยรัตน์ ดีประเสริฐ. (2568). ตลาดสมุนไพรไทยผงาด พุ่ง 14%! รัฐอัดฉีดปั้นแสนล้านสู่ศูนย์กลางโลก. กรุงเทพธุรกิจ 24 มิถุนายน 2568. <https://www.bangkokbiznews.com/health/well-being/1186245>

เรียงความชนะเลิศการประกวด

ของบุตรหลานเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

“ลูกหลาน ส.ป.ก.
กับการสานต่ออาชีพเกษตรกรรม”

ลูกหลาน ส.ป.ก. กู้การสานต่ออาชีพเกษตรกรรม

รางวัลชนะเลิศ ระดับประถมศึกษา

ด.ญ. ปฐมวดี จินรักษ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมหาสารคาม

หนูเติบโตมาในครอบครัวเกษตรกร บนผืนดินที่เรียกว่า ที่ดิน ส.ป.ก. ในพื้นที่ตำบลบรือ อำเภอบรือ จังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่จำความได้ หนูเห็นครอบครัวของหนู ทั้ง พ่อ แม่ รวมถึงตากับยาย ตื่นตั้งแต่เช้ามืดเพื่อออกไปดูแลผืนนาและไร่สวน ผืนดินแห่งนี้ไม่ใช่แค่ที่ดินธรรมดา แต่เป็นมรดกล้ำค่าที่รัฐมอบให้ครอบครัวเราได้ใช้ทำกิน พื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านเราจะทำนาข้าวเพื่อเก็บไว้กินและขาย ส่วนที่ตอนก็จะปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด ถั่วลิสง และที่ขาดไม่ได้เลยคือ มันแกว พืชขึ้นชื่อของอำเภอบรือ ซึ่งเป็นพืช GI หรือสินค้าบางชี้ทางภูมิศาสตร์ที่สร้างชื่อเสียงให้บ้านเรามาก เพราะมันแกวที่นี่มีรสชาติหวาน กรอบ และขาวราวหิมะ การได้เห็นหยาดเหงื่อของพ่อแม่ที่รดลงบนแผ่นดิน จนกลายเป็นผลผลิตเลี้ยงชีพทำให้หนูเข้าใจว่า อาชีพเกษตรกรคือรากฐานที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นอาชีพที่สร้างอาหารและสร้างรายได้ให้ครอบครัวเราได้กินดีอยู่ดี มีบ้านที่อบอุ่นและส่งหนูเรียนหนังสือได้อย่างภาคภูมิใจ

ในปัจจุบันเกษตรกรรุ่นบุกเบิกเริ่มสูงวัย และคำถามสำคัญคือ ใครจะเป็นผู้สานต่ออาชีพนี้ จึงกลายเป็นประเด็นที่สังคมไทยต้องให้ความสำคัญ การที่ลูกหลานของเกษตรกร ส.ป.ก. จะสามารถสานต่ออาชีพเกษตรกรรมได้นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับแค่ความรักในวิถีชีวิตบนไร่นาเท่านั้น แต่ต้องอาศัยความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อให้อาชีพเกษตรกรรมไม่ใช่เพียงมรดกทางวัฒนธรรม แต่เป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรีและสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับครอบครัวได้ ปัจจุบันหนูเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านบรือ (บรือราษฎร์ผดุง) เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ประจำอำเภอ หนูรู้สึกโชคดีมากที่มีโอกาสเกิดมาในครอบครัวที่ได้ชื่อว่าครอบครัวเกษตรกร 100 เปอร์เซ็นต์ แต่มีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนประจำอำเภอ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรของครอบครัวของเรา

นอกจากจะเป็นผลผลิตสำหรับเลี้ยงชีพแล้ว ยังเป็นโอกาสทางการศึกษาให้หนูกับพี่สาวได้เรียนในโรงเรียนที่ดีเหมือนคนอื่น ๆ ความสุขของครอบครัวเราไม่ได้อยู่ที่ความร่ำรวยมหาศาล แต่อยู่ที่การได้อยู่พร้อมหน้ากันบนที่ดินทำกินของเราเอง พ่อมักจะสอนเสมอว่า การเป็นเกษตรกรในยุคนี้ต้องรู้จักสังเกตดินและฟ้าฝน หนูได้เรียนรู้วิธีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ศึกษาขั้นตอนการปลูกมันแกวให้หัวโตและรสชาติหวานจากคุณยาย เพราะคุณยายของหนูเป็นเกษตรกรต้นแบบเกษตรกรมัยยืนของ ส.ป.ก.มหาสารคาม

นอกจากนี้ สวนมันแกวของคุณยายเป็นส่วนที่ปลูกแบบเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นแปลงต้นแบบในการศึกษาการปลูกมันแกวเพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์ ภาพหน่วยงานต่าง ๆ และผู้คนมากมาย เช่น มหาวิทยาลัย กลุ่มเกษตรกร โรงเรียน นักเรียน มาศึกษาดูงานที่สวนของคุณยาย เป็นภาพที่หนูคุ้นชิน และเห็นอย่างสม่ำเสมอ คุณยายจะอธิบายให้ความรู้แก่พี่ ๆ นักเรียน อาจารย์ และกลุ่มเกษตรกรที่มาศึกษาดูงานถึงขั้นตอน ตั้งแต่เตรียมดิน การปลูก การบำรุงรักษา จนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต หนูชอบไปนั่งฟังการอธิบายของคุณยายเพราะจะได้เป็นความรู้ติดตัว และสามารถอธิบายให้คนอื่น ๆ ที่สนใจได้อีกด้วย นอกจากนี้สวนมันแกวแปลงที่ปลูกเพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์แล้ว ที่สวนของคุณยายยังมีแปลงที่ปลูกเพื่อเก็บผลผลิตที่เป็นหัวมันแกว คุณยายของหนูเป็นคนขยันมาก ถ้าช่วงเก็บผลผลิต หนูจะเห็นภาพคุณยายและทุกคนในครอบครัวช่วยกันขุดมันแกวเรียงรายไว้บนพื้นดินมองไปเห็นสีขาวราวหิมะ จากนั้นก็จะนำมันแกวมารวมกันเป็นมัดเพื่อส่งให้พ่อค้าที่มารับซื้อที่สวน หนูได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือครอบครัวในการเก็บผลผลิตมันแกวอยู่เสมอ เช่น ช่วยขุดมันแกว ช่วยนับจำนวนมัด

หรือคอยให้กำลังใจ ตักน้ำไปเสิร์ฟให้คุณตา คุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ คุณยายของหนูจะชอบอธิบายขั้นตอน และเทคนิคการขุดมันแกว การมัดมันแกวให้สวยงาม และการจัดเรียงให้สวยงามหลังจากที่เรามัดเสร็จทุกครั้งที่มีโอกาส นอกจากนี้คุณตาของหนูจะสอนการดูแลมันสำปะหลังให้ได้น้ำหนักดี ภูมิปัญญาเหล่านี้ คือ สมบัติที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย หนูรู้สึกโชคดีที่ได้ซึมซับองค์ความรู้เหล่านี้ผ่านการมาช่วยงานในไร่ นา ความเหนื่อยจากการขุดมันแกว หรือการเก็บเกี่ยวข้าวที่เหนื่อยไปทันทีเมื่อเห็นรอยยิ้มของคนในครอบครัว ตอนเรานั่งล้อมวงกินข้าวด้วยกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้หนูตระหนักว่าอาชีพเกษตรกรรม ไม่ใช่เรื่องลำสมัย แต่เป็นอาชีพที่มีเกียรติและสร้างความสุขที่ยั่งยืนให้กับชีวิต การที่เยาวชนรุ่นใหม่จะก้าวเข้ามาสานต่อวิถีเกษตรกรรมนั้น จำเป็นต้องได้รับการเตรียมความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และกำลังใจ นอกจากนี้ การสร้างความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรมก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน ผลิตภัณฑ์ที่พ่อแม่ผลิตได้รับการยอมรับ มีคุณภาพระดับสากลและสามารถสร้างรายได้ที่ดีให้กับครอบครัว พวกเขา ก็จะเกิดแรงบันดาลใจที่จะสืบทอดและพัฒนาต่อยอดอาชีพนี้ ส่วนหนูในฐานะที่เป็นนักเรียน คนยุคใหม่ที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในทุก ๆ ด้าน หนูก็จะช่วยเหลือในการส่งเสริมต่อยอดอาชีพของครอบครัวที่ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ การทำเกษตรอินทรีย์ หรือการต่อยอดธุรกิจ ไปสู่การแปรรูปสินค้าเกษตร ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแต่ส่งผลดีต่อชุมชน และสังคม การที่ลูกหลานเกษตรกรรมมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของอาชีพนี้ จะช่วยให้การเกษตรกรรมยังคงเป็นเสาหลักในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนต่อไปในอนาคต

ในอนาคต หนูมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะสืบทอดอาชีพเกษตรกร และรักษาที่ดิน ส.ป.ก. ผืนนี้ไว้ โดยหนูจะนำความรู้สมัยใหม่ที่ได้จากโรงเรียน มาผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พ่อแม่สอน เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อรักษาหน้าดิน การนำเทคโนโลยีมาช่วยในการขายมันแกวบรรจุบรีโอให้คนทั่วประเทศได้รู้จักและสั่งซื้อได้ง่ายขึ้น การแปรรูปมันแกว การขายออนไลน์ การโฆษณา เพื่อให้การทำเกษตร เป็นเรื่องที่ยั่งยืนและมั่นคงกว่าเดิมการเป็นลูกหลานเกษตรกรทำให้รู้ว่า ความกตัญญูต่อผืนดิน คือ การดูแลรักษาและทำให้มันงอกเงย หนูจะตั้งใจเรียนและกลับมาพัฒนาบ้านเกิด เพื่อส่งต่อความสุขและอาชีพเกษตรกรรมของลูกหลาน ส.ป.ก. ไม่ใช่เพียงเรื่องของครอบครัว เกษตรเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของความมั่นคงทางอาหารของประเทศชาติ การรักษา วิถีที่ยั่งยืน และการสร้างสังคมที่มีความสมดุล เมื่อเยาวชนตระหนักว่าอาชีพเกษตรกร ไม่ใช่อาชีพที่ด้อยกว่าอาชีพอื่น แต่เป็นอาชีพสุจริตที่สร้างคุณค่าให้กับสังคม หนูเต็มใจ ที่จะเรียนรู้ พัฒนา และสานต่อมรดกอันล้ำค่านี้ด้วยความมุ่งมั่น การสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน องค์กร ส.ป.ก. และภาครัฐ จะช่วยปูทางให้เยาวชน เติบโตเป็นเกษตรกรมืออาชีพที่จะนำพาภาคเกษตรกรรมไทยไปสู่อนาคตที่สดใส และยั่งยืนสืบไป

"เติบโตบนผืนดิน ส.ป.ก."

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับประถมศึกษา

ด.ญ. พิรชา คำมีภา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดขอนแก่น

ดิฉันเป็นเด็กที่เติบโตในครอบครัวเกษตรกรบนพื้นที่ ส.ป.ก. ตั้งแต่เล็กจนโต ชีวิตเต็มไปด้วยสภาพที่แสนสวยงาม บรรยากาศท้องทุ่งสีเขียว ท้องฟ้าสดใส อากาศเย็นสบายสดชื่น เหล่าไก่ที่เดินคุ้ยเขี่ยตามพื้นดินและเสียงวัวร้องในตอนเช้า ทุกอย่างเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน จนทำให้ดิฉันไม่เคยรู้สึกว่าการอาชีพเกษตรกรเป็นงานที่ "ไกลตัว" เลย แต่กลับรู้สึกใกล้ชิดเหมือนเป็นเรื่องธรรมชาติ พ่อกับแม่ มักสอนว่า "เราทำงานกับดิน ดินตอบแทนเราด้วยอาหารและความสุข" คำพูดนี้ทำให้ดิฉันเริ่มมองเห็นว่าการอาชีพเกษตรกรไม่ใช่เพียงงานหนักหรือการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความหวังให้ครอบครัวและเป็นรากฐานสำคัญของคนที่ประเทศตรงจุดนี้เอง ที่ทำให้ดิฉันมีความคิดว่า ถ้าไม่มีคนทำนาไม่มีคนปลูกผัก แล้วคนในเมืองจะกินอะไร? ถ้าไม่มีเกษตรกร แล้วใครจะสร้างอาหารให้เรา? คำถามเหล่านี้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้ดิฉันอยากสืบทอดอาชีพนี้ด้วยหัวใจ ที่ภูมิใจว่า "เด็กในพื้นที่ชนบททำเกษตรกรรม ก็มีคุณค่าเหมือนกัน"

ชีวิตในไร่นาของครอบครัวดิฉันเต็มไปด้วยการเรียนรู้ ทั้งจากธรรมชาติและคนในบ้าน ครอบครัวเราทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงไก่ และเลี้ยงปลา พ่อบอกว่าเป็นวิธีที่ช่วยให้มีรายได้หมุนเวียนไม่ต้องพึ่งพาอย่างเดียว และยังช่วยให้เราใช้ทรัพยากรในบ้านให้คุ้มค่า ทุกครั้งที่ช่วยงานในสวน ดิฉันมักคิดว่าเหมือนตัวเองเป็นฟันเฟืองเล็ก ๆ ที่ช่วยให้การทำการเกษตรของครอบครัวเดินต่อไปได้ แม้จะเป็นงานง่าย ๆ เช่น ตักอาหารไก่ ช่วยแม่เก็บผัก จับปลาในบ่อ หรือช่วยล้างผักก่อนนำไปขาย แต่สิ่งเหล่านี้ทำให้ดิฉันรู้สึกว่า ตัวเอง "มีบทบาท" ไม่ใช่แค่เด็กที่คอยดูผู้ใหญ่ทำงาน เหตุการณ์ที่ไม่ลืมวันลืม คือตอนที่ฝนตกหนักจนนาข้าวถูกน้ำท่วม ดิฉันเห็นพ่อกับแม่เดินลุยน้ำอย่างไม่ยอมแพ้ ดิฉันจึงลุยลงไปช่วย ทั้งที่ยืนโงงบนพื้นดินเลอะ ๆ แต่พ่อกลับยิ้มแล้วบอกว่า "ลูกไม่ได้ช่วยแค่แรง แต่ช่วยให้พ่อกำลังใจ"

ตอนนั้น ดิฉันรู้เลยว่า การเกษตรไม่ใช่แค่งานร่างกาย แต่มันเป็นงานที่ต้องใช้หัวใจด้วย ในการทำอาชีพนี้ เพราะถ้าเราไม่มีใจรักในการทำการเกษตรเราก็ไม่สามารถที่จะทำให้อะไรสำเร็จได้ เนื่องด้วยการทำงานนี้เราต้องมีความอดทนอดกลั้นขยันหมั่นเพียรอยู่ตลอดเวลา จึงจะทำให้ประสบความสำเร็จไม่เพียงเท่านั้นครอบครัวยังเริ่มนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น ระบบน้ำหยดในแปลงผัก แอปพลิเคชันอากาศก่อนวางแผนปลูก การขายผักทางออนไลน์ ในกลุ่มชุมชน วันแรกที่มีคนทักแชทมาซื้อผัก ดิฉันยิ้มไม่หุบ เพราะรู้สึกว่าการ "เด็กตัวเล็ก ๆ ก็ช่วยให้บ้านมีรายได้ได้จริง ๆ" นี่ทำให้ดิฉันเชื่อว่าภูมิปัญญาเดิม + เทคโนโลยีใหม่ = เกษตรกรรุ่นใหม่ที่ได้ไกลกว่าเดิม

ตลอดเวลาที่ทำเกษตรกรรมที่ผืนดินอยู่ในพื้นที่ ส.ป.ก. ดิฉันได้เรียนรู้ว่า อาชีพเกษตรกร คือเส้นทาง ที่ต้องใช้ความมานะ ความหวัง และศรัทธาในดินฟ้าอากาศ แต่ก็เป็นการอาชีพที่ตอบแทนด้วยความสุข ความภูมิใจและความมั่นคงในชีวิตอย่างแท้จริง หากมีโอกาสเติบโตขึ้น ดิฉันอยากกลับมาพัฒนาผืนแผ่นดินของครอบครัวให้เป็นพื้นที่แปลงเกษตรตัวอย่างในชุมชน เกษตรที่ใช้เทคโนโลยีมาช่วยลดต้นทุน แหล่งเรียนรู้ให้คนรุ่นใหม่ ลองฝึกงานแหล่งจำหน่ายผลผลิตคุณภาพดีสู่คนเมืองเพราะดิฉันอยากพิสูจน์ว่า แม้จะเป็นเพียง "เด็กในชนบท ที่ทำเกษตรกรรมบนผืนดิน ส.ป.ก." แต่ก็มีคามฝันและความตั้งใจจะสร้างอนาคตด้วยสองมือของตัวเอง สุดท้ายนี้ ดิฉันภูมิใจที่ได้เกิดบนผืนดินผืนนี้ และพร้อมจะสืบทอดอาชีพเกษตรกรด้วยหัวใจที่มั่นคง ดิฉันขอสัญญาว่าจะโตขึ้นเป็นเกษตรกรที่ไม่เพียงทำงานกับผืนดิน แต่จะเป็น คนที่ "ต่อยอดอนาคตของครอบครัว และรักษาคุณค่าของพื้นที่ ส.ป.ก." ให้คงอยู่ต่อไป

เกษตรกรรมสร้างความสุข บนผืนแผ่นดิน ส.ป.ก.

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ระดับประถมศึกษา

ด.ญ. พิชญา ก้อนแก้ว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย

“พ่อฉันเป็นชาวนา” และฉันเองก็เป็น “ลูกสาวชาวนา” ฉันรู้สึกภูมิใจมากที่ได้เกิดมาในครอบครัวที่ทำอะไร ทำนาบนผืนแผ่นดินของ ส.ป.ก. ผืนแผ่นดินที่มีแต่รอยยิ้มและความสุข ฉันมีที่อยู่อาศัย ฉันได้เรียนหนังสือ คุณพ่อกับคุณย่ามีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้เลี้ยงดูทุกคนในครอบครัวมาได้อย่างสุขสบาย ก็เพราะมีที่ดิน ส.ป.ก. ในการทำเกษตรเลี้ยงชีพ จึงทำให้ฉันรู้ว่าผืนดิน ส.ป.ก. นั้นมีค่าสำหรับฉันมาก ซึ่งที่ดิน ส.ป.ก. นี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและการขาดที่ดินทำกินของเกษตรกรไทย ดังนั้นผืนดินนี้จึงมีค่าสำหรับลูกหลานชาว ส.ป.ก. อย่างฉันและลูกหลาน ส.ป.ก. คนอื่น ๆ ในประเทศไทยเป็นอย่างมาก

ตั้งแต่ตอนเด็ก ๆ ฉันก็เห็นคุณย่าและคุณพ่อของฉันทำงานเกี่ยวกับการเกษตรมาตลอด ฉันจึงเกิดข้อสงสัยว่าทำไมคุณพ่อกับคุณย่าจึงมีที่ดิน ส.ป.ก. ฉันจึงไปถามคุณย่า และได้คำตอบว่า “ที่ดินนี้ ย่าได้มาจากบรรพบุรุษ ของย่าอีกทีหนึ่ง ท่านส่งต่อกันมารุ่นต่อรุ่น” ฉันจึงได้รู้ว่าผืนแผ่นดินนี้ไม่ใช่แผ่นดินที่ทุกคนจะมีได้ และครอบครัว ของเรานั้นโชคดีมาก ฉันจึงอยากช่วยคุณย่ากับคุณพ่อทำการเกษตร เพราะฉันอยากสานต่ออาชีพเกษตรกรรมไม่ให้ จบไปที่รุ่นคุณย่ากับคุณพ่อ ตั้งแต่ตอนนั้น ฉันก็ช่วยที่บ้านทำงานมาตลอด โดยเฉพาะวันหยุด ฉันก็จะช่วยคุณย่า ปลูกผักสวนครัว เพื่อที่จะสามารถเอาผักที่ปลูกไว้มาปรุงอาหารและนำไปขายในชุมชนได้ในทุกวันตอนเช้าและตอนเย็น ฉันจะรับอาสารดน้ำผักเป็นประจำและตอนที่คุณพ่อของฉันไปทำไร่มันสำปะหลังหรือทำนาฉันก็จะขอไปกับท่านตลอด เพื่อที่ตอนฉันเติบโตมาอย่างน้อยฉันก็สามารถทำอะไร ทำนาเป็นอาชีพได้ และยังทำให้ฉันได้เรียนรู้ วิถีชีวิตชาวนาชาวไร่อีกด้วย

นอกจากนี้ หมู่บ้านของฉันยังเป็นชุมชนคนพอเพียง มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ โดยมีผู้ใหญ่ ดำรงมี พรหมมี ผู้ใหญ่บ้านหนองแล้ง หมู่ที่ 7 เป็นผู้นำในการทำ ท่านได้นำความรู้ที่ท่านมีมาส่งต่อให้คนในหมู่บ้าน ซึ่งครอบครัวของฉันได้ไปร่วมทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ด้วยเพราะเป็นปุ๋ยที่ไม่มีสารเคมีปลอดภัยต่อพืชผักและคนรับประทาน ทั้งนี้ ยังใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายจากในหมู่บ้านมาใช้ทำ เช่น มูลวัว แกลบดิบ ใบไม้แห้ง รำละเอียด เป็นต้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี ที่บ้านของฉันจึงนำปุ๋ยหมักอินทรีย์นี้ไปใช้กับ ผักสวนครัว ทำให้ผักเจริญเติบโตได้ดี ไม่มีสารพิษตกค้าง และนำมารับประทานได้อย่างปลอดภัย ในอนาคตฉันจึงอยากทำได้เหมือนท่าน เพื่อที่จะสืบสานการเกษตรต่อไป อย่างที่ทุกคนรู้ว่าที่ดิน ส.ป.ก. เป็นที่ดินที่มีไว้สำหรับการทำเกษตร ฉันจึงอยากที่จะสืบต่อในอนาคต เมื่อฉันเติบโตขึ้น ฉันจะพัฒนาการเกษตรนี้ให้ดีกว่าเดิม เพราะฉันอยากให้ที่ดินที่ได้มาไม่สูญเสียประโยชน์ ถ้าในอนาคตฉันมีความรู้เรื่องการเกษตรมากกว่านี้ ฉันจะถ่ายทอดองค์ความรู้นี้อีกทีหนึ่ง เพื่อจะได้ให้การเกษตรอยู่เคียงข้างคนไทยตลอดไป ฉันขอขอบคุณสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ที่มีโครงการดี ๆ ช่วยเหลือประชาชน ฉันสัญญาว่าจะดูแล รักษา และพัฒนาที่ดิน ส.ป.ก. ผืนนี้ ให้คงอยู่อย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น

เกษตรสร้างความรู้ มุ่งนำสู่ทำไร่นา
ที่ดินแล่นมีค่า ครอบรักษาให้ยั่งยืน

เกษตรพอเพียง เคียงคู่ผืนแผ่นดินไทย

รางวัลชมเชย ระดับประถมศึกษา

ด.ญ. สุจรรย์จิรา วีระพงษ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย

“เราขวนอยู่กับควาย พอหมดงานไถ เราจูงฝูงควายกลับบ้าน...”
เพลงตอนหนึ่งที่ทำให้ฉันนึกถึงภาพ วิถีชีวิตของขวนในสมัยก่อน ถึงแม้ในสมัยนี้
จะไม่มีควาย เพราะปัจจุบันมีรถไถแทนควาย แต่ครอบครัวของฉัน และชุมชน
ของฉันก็ยังทำนาด้วยความรัก ความผูกพันและใช้ชีวิตด้วยความพอเพียง
พวกเราจึงมีความสุข มีรอยยิ้ม มีเสียงหัวเราะ และมีอาชีพที่สุจริต

ครอบครัวของฉันไม่ได้ใหญ่เป็นครอบครัวเล็ก ๆ มีฐานะยากจน แต่เราอยู่กับอย่างพอเพียงและมีความสุข เพราะมีที่ดิน ส.ป.ก.
ให้ทำไร่ ทำนา และใช้ทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ ตอนนั้นฉันไม่รู้จัก ส.ป.ก. ฉันจึงได้ไปค้นหาในอินเทอร์เน็ต ทำให้รู้ว่า ส.ป.ก. ย่อมาจาก
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม คือเป็นองค์กรของรัฐที่มีหน้าที่ จัดสรรที่ดินให้เกษตรกรผู้ยากไร้หรือผู้ที่ไม่มียุทธินทำกิน
ที่ดิน ส.ป.ก. จึงมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาที่ดินให้เกษตรกรที่ยากจน ซึ่งครอบครัวของฉันก็เป็นครอบครัวหนึ่งที่ได้รับประโยชน์และมีที่ทำกิน
จนถึงทุกวันนี้ โดยที่บ้านของฉันได้ ใช้พื้นที่ทำการเกษตรอย่างหลากหลาย เช่น ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกกล้วยน้ำว้า ปลูกผักสวนครัว เป็นต้น

ในช่วงที่ว่างจากการเรียน ฉันได้ช่วยตากกับยายทำไร่ ทำนา
และทำสวนกล้วย เพื่อหาเงินมาต่อยอดในการทำการเกษตรให้ดีขึ้น ฉันรู้สึกดีใจ
ที่ได้เกิดมาเป็นลูกขวน อยู่กับธรรมชาติที่บ้านเกิดของฉัน มีเสียงไก่ขันยามเช้า
มีอากาศที่บริสุทธิ์ มีรอยยิ้มที่เป็นเอกลักษณ์ มีท้องทุ่งนาเขียวขจี มีพื้นที่ปลูกต้นไม้
และมีรอยยิ้มของคนในบ้าน ฉันช่วยยายปลูกผักกินเอง หากปลูกได้มากก็จะ
นำไปแบ่งให้กับเพื่อนบ้าน เพราะแม่สอนให้ฉันมีน้ำใจ รู้จักประหยัดอดออม
ไม่ใช้เงินสิ้นเปลือง และมีชีวิตที่พอเพียงตามรอยพ่อหลวงรัชกาลที่ ๙

ฉันขอขอบคุณ ส.ป.ก. ที่มอบที่ดินให้กับเกษตรกร
ที่ยากจน และคนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ฉันรู้สึกดีใจที่ได้เกิด
มาเป็นคนไทย พวกเราจะใช้ที่ดินผืนนี้ทำการเกษตรให้เกิด
ประโยชน์สูงสุด และจะส่งต่อให้ลูกหลานได้ทำ
อาชีพนี้ต่อไปในอนาคตฉันจะสานต่ออาชีพเกษตรกรนี้
ให้ดีที่สุด จะดูแลนาข้าว สวนกล้วย พืชผักต่าง ๆ ให้ดี
และพัฒนา ผลผลิตให้มีคุณภาพดีขึ้นเรื่อยๆ
ขอบคุณค่ะ

เกษตรกรรมสร้างความสุข บนผืนแผ่นดิน ส.ป.ก.

รางวัลชมเชย ระดับประถมศึกษา

ด.ญ. พิชญภา คุ้มโตนด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย

ประเทศไทยเป็นผืนแผ่นดินแห่งความสุข รอยยิ้ม และความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติ ที่หลากหลาย มีดินที่ดี มีน้ำที่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม ส่งผลให้คนไทยอยู่ดีกินดี และมีความสุข หนูรู้สึก ภูมิใจมาก ที่ได้เกิดเป็นคนไทย และรู้สึกโชคดีมากที่ได้อยู่อาศัยและใช้ชีวิตบนที่ดิน ส.ป.ก. หนูเคยสงสัยว่าที่ดิน ส.ป.ก. คืออะไร แต่ตอนนี้หนูได้รู้แล้วว่า ที่ดิน ส.ป.ก. คือที่ดินของรัฐที่ให้ประชาชนไว้ทำการเกษตร ซึ่งที่ดินนี้ ไม่สามารถขายได้ นอกจากจะสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ที่บ้านของหนู ตากับยายทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ท่านทำมานาน ตั้งแต่หนูยังไม่เกิดจนถึงตอนนี้ หนูจะเห็นภาพท่านทั้งสองอยู่ที่นาเป็นประจำ ตั้งแต่เตรียมดิน ปลูกข้าว ดูแลรักษาข้าว และเกี่ยวข้าว ท่านจะลงมือทำอย่างตั้งใจทุกขั้นตอน นอกจากนี้ที่บ้านของหนูยังปลูกผักสวนครัวที่ไม่ใช่ยาฆ่าแมลงเช่น พริก มะเขือ กะเพรา โหระพา ฯลฯ ซึ่งหนูได้ช่วยยายปลูกและรดน้ำทุกวัน ทำให้หนูได้เรียนรู้ว่าการเกษตรสอนให้รู้จักการพึ่งพาตนเอง และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ เมื่อเรานำความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และทำการเกษตรอย่างเหมาะสมจะช่วยสร้าง ความมั่นคงได้ เพราะลดค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ดังนั้นการเกษตรจึงไม่ใช่แค่อาชีพ แต่ยังเป็น แหล่งความรู้ที่มีคุณค่ามาก หนูจะสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมต่อไปให้ดีที่สุดค่ะ

ในวันเสาร์หรือวันหยุด หนูจะชอบไปเล่นที่บ้านผู้ใหญ่ดำรงณิ
ท่านเป็นคุณตาของหนู หนูได้เรียนรู้ การทำเกษตรหลายอย่างจากท่าน
เช่น การปลูกผักออร์แกนิก เน้นการเอาธรรมชาติช่วย เริ่มจากการเตรียมดิน
ให้ร่วนมีอินทรีย์วัตถุสูงผสมกับปุ๋ยหมัก ปลูกในพื้นที่แดดรำไร รดน้ำ
อย่างสม่ำเสมอในตอนเช้า ใช้น้ำหมัก ชีวภาพหรือพืชสมุนไพรไล่แมลง
เพื่อป้องกันเชื้อราและกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายอย่าง
ที่หนูได้เรียนรู้จากผู้ใหญ่ดำรงณิ หนูเคยเห็น Youtuber คนหนึ่งเขาทำคลิป
เกี่ยวกับการเกษตร หนูคิดว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะมีทั้งวิธีทำให้พืชโตเร็ว
โดยไม่ใช้สารเคมี และความรู้เกี่ยวกับการเกษตร อีกมากมาย หนูคิดว่าวิธีนี้
ช่วยส่งเสริมให้คนรู้จักการทำเกษตรกรรมมากขึ้น คนที่ไม่รู้เกี่ยวกับการเกษตรก็มี
ความรู้ขึ้น หนูจึงมีแรงบันดาลใจที่อยากจะเป็น Youtuber ด้านการเกษตรกรรม
ในอนาคตค่ะ หนูคิดว่าถ้าหนูโตไป หนูจะทำให้บ้านของหนูเป็นแหล่งเรียนรู้
ด้านเกษตรกรรม

ให้คนในชุมชนหรือ นักท่องเที่ยวได้มาศึกษาหาความรู้ในการพัฒนา
การทำเกษตรให้ดีขึ้น และหนูก็จะทำช่องเกี่ยวกับการเกษตรให้ทุกคน
ที่ดูช่องของหนูได้รู้เกี่ยวกับการเกษตรหลาย ๆ ด้าน เช่น การปลูกผักสวนครัว
โดยไม่ใช้ ยาฆ่าแมลงและสารพิษ การปลูกมันสำปะหลังให้ได้ผลผลิตที่ดี
การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การเลี้ยงไก่ไข่ เป็นต้น สุดท้ายนี้หนูอยาก
ขอบคุณพี่ ๆ เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ทุกท่าน ที่ช่วยสร้างรายได้ สร้างอนาคต
สร้างความฝัน ของเด็กตัวน้อย ๆ อย่างหนูให้ตีมากขึ้น ขอขอบคุณค่ะ

ผืนแผ่นดิน ส.ป.ก. กับการสานต่อที่ยั่งยืน

รางวัลชนะเลิศ ระดับมัธยมศึกษา

ด.ญ. กฤษณา พุ่มบัว ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี

รากฐานแห่งชีวิตที่มั่นคงมักเริ่มต้นจากต้นทุนที่สำคัญที่สุดของเกษตรกร นั่นคือ "ที่ดินทำกิน" สำหรับอาชีพเกษตรกรรม ที่ดินมิได้ทำหน้าที่เพียงพื้นที่เพาะปลูกหรือแหล่งปศุสัตว์เท่านั้น แต่คือ "หลักทรัพย์แห่งชีวิต คลังสมบัติแห่งชีวิต" ที่หมุนเวียนสร้างรายได้เลี้ยงดูครอบครัว และเป็นรากฐานของที่อยู่อาศัยอันอบอุ่น ภายใต้การดูแลของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ที่ได้นำที่ดินของรัฐมาจัดสรรให้เกษตรกรไทย ได้มีโอกาสสร้างสรรคผลผลิตทางการเกษตร สร้างสรรคคุณค่าชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ ได้อย่างยั่งยืนบนผืนดิน ส.ป.ก.

ครอบครัวของดิฉันคือหนึ่งในผู้ได้รับพระคุณจากผืนแผ่นดิน ส.ป.ก. ผืนดินแห่งนี้เปรียบเสมือนอู่ข้าว อู่น้ำ ที่คอยส่งต่อความภาคภูมิใจจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีคุณตาและคุณยายเป็นผู้ริเริ่ม บุกเบิกวางรากฐาน การทำ "เกษตรแบบผสมผสาน" ท่านคอยปลูกฝังให้ลูกหลานทุก ๆ คนตระหนักและเห็นคุณค่าของการพึ่งพาตนเอง ซึ่งในยุคปัจจุบันนี้ มีพ่อและแม่เป็นผู้ดูแล โดยมีดิฉันเป็นกำลังสำคัญในการช่วยแบ่งเบาภาระอีกแรงหนึ่ง เราได้เปลี่ยนโฉมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมสู่การเป็น "เกษตรอัจฉริยะ" ด้วยการนำเทคโนโลยีโดรนเพื่อการเกษตรมาใช้ในการสำรวจพื้นที่และดูแลความเรียบร้อย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและทุนแรงงานคน เพื่อให้มีการสอดรับกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคแห่ง AI บนพื้นที่แห่งผืนดิน ส.ป.ก. ครอบครัวของเราได้คัดสรรพืชพรรณธัญญาหารและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ มาสร้างมูลค่าเพิ่ม เราปลูกเงาะโรงเรียน ปลูกทุเรียนควบคู่กับการปลูกธัญพืชอย่างข้าวโพด โดยยึดถือแนวทาง "เกษตรอินทรีย์" เน้นการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักแทนสารเคมี เพื่อให้ได้ผลผลิตที่บริสุทธิ์ ปลอดภัย และมีรสชาติอันเป็นเอกลักษณ์ รสชาติดี อร่อย ส่วนในด้านปศุสัตว์ เรามีการเลี้ยงไก่ไข่ ไก่เนื้อ และโคนม โดยใช้ระบบหมุนเวียนทรัพยากร เช่น การนำหยวกกล้วยและข้าวโพดมาเป็นอาหารสัตว์ และนำวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรอย่างซังข้าวโพดมาเป็นอาหารหยาบสำหรับโคนม ช่วยลดต้นทุนและสร้างสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากการจำหน่ายผลผลิตสดใหม่สู่ท้องตลาดเรายังมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าผ่านการแปรรูป ให้เป็นผลิตภัณฑ์ OTOP และขยายฐานลูกค้าสู่ตลาดออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นทุเรียนทอด เงาะอบแห้งหรือป๊อปคอร์นแปรรูป ซึ่งช่วยกระจายความเสี่ยงและสร้างรายได้ที่สม่ำเสมอ โดยมีเข็มทิศนำทางคือ "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ภายใต้หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนพื้นฐานของความรู้คู่กับคุณธรรมเราน้อมนำ "ทฤษฎีใหม่" ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาประยุกต์ใช้ในการแบ่งพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งส่วนที่อยู่อาศัย โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ พื้นที่เพาะปลูกพืช และแหล่งน้ำ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเกษตรที่พึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ เกษตรกรรมคืออาชีพที่หล่อหลอมให้ดิฉันเติบโตขึ้นด้วยความภาคภูมิใจ ความมุ่งมั่นและความพยายามที่จะทำของดิฉันคือการศึกษาต่อในสายวิชาการเกษตร เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาชุมชนและยกระดับผืนดิน ส.ป.ก. แห่งนี้ ให้ก้าวไกลสู่สายตาผู้อื่นอย่างแพร่หลายมากมาย

ดิฉันขอขอบพระคุณ ส.ป.ก. ที่คอยให้โอกาสเกษตรกรไทย ได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ทำกินอย่างมีเกียรติ บนผืนดินแห่งนี้ ซึ่งมีใจเพียงที่ดินเพื่อการเกษตร แต่คือมรดกแห่งความยั่งยืนที่ดิฉันพร้อมจะรักษา พัฒนา และสานต่อด้วยจิตวิญญาณของเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อให้วิถีเกษตรกรไทย ดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป

จากรากเหง้าสู่อนาคต: พลังเกษตรกรรุ่นใหม่บนแผ่นดินปฏิรูป

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับมัธยมศึกษา

น.ส. วรัญญา นิพรรัมย์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดขอนแก่น

พื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “ที่ดิน ส.ป.ก.” นับเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐ ที่มุ่งแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดิน และสร้างโอกาสให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน เป็นของตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย พื้นที่ดังกล่าวจึงได้มีความหมายเพียงในเชิงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หากแต่มีคุณค่าในฐานะรากฐานของการดำรงชีวิตความมั่นคงของครอบครัว และการพัฒนาสังคมชนบทอย่างยั่งยืน สำหรับบุตรหลานของเกษตรกรที่เติบโตมาในเขตปฏิรูปที่ดิน ผืนดิน ส.ป.ก. คือสถานที่แห่งการเรียนรู้ชีวิต เป็นพื้นที่ที่หล่อหลอมทัศนคติ

ค่านิยม และอัตลักษณ์ของความเป็นเกษตรกรตั้งแต่เยาว์ ดิฉันในฐานะลูกหลานของเกษตรกร ได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตเกษตรกรรมอย่างใกล้ชิด ผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัว การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง และการสังเกตบทบาทของพ่อแม่ในการดูแลผืนดิน และทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพเกษตรกรรมในมุมมองของดิฉัน ดิฉันมองว่ามิได้เป็นเพียงอาชีพที่สืบทอดกันตามวิถีดั้งเดิมเท่านั้น หากแต่เป็นอาชีพที่มีคุณค่าและความหมายอย่างลึกซึ้งต่อการสร้างความกินดีอยู่ดี ความมั่นคงทางอาหาร และความสุขของครอบครัวบนที่ดิน ส.ป.ก. แม้ในปัจจุบันสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีเยาวชนจำนวนไม่น้อยเลือกประกอบอาชีพในภาคเมืองหรือภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่สำหรับลูกหลานเกษตรกรแล้ว อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นทางเลือกที่มีศักยภาพ หากได้รับการพัฒนาและสนับสนุนอย่างเหมาะสมจากการเติบโตในครอบครัวเกษตรกรบนที่ดิน ส.ป.ก. ดิฉันตระหนักอย่างชัดเจนว่าอาชีพเกษตรกรรม เป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร และเศรษฐกิจของครัวเรือน ในครอบครัวของดิฉัน ประกอบอาชีพเกษตร ปลูกข้าว ปลูกไร่ และพืชผักสวนครัว รวมถึงการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้เป็นอาหาร ภายในครอบครัวเป็นลำดับแรก ก่อนนำผลผลิตส่วนที่เหลือออกจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ การดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าวช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ทำให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง และมีความ มั่นคงในปัจจุบันพื้นฐานของชีวิต แม้รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตอาจไม่สูงมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น ๆ แต่ก็มีความต่อเนื่อง และเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตอย่างพอประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือย และไม่ก่อให้เกิด ภาระหนี้สินเกินความจำเป็น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผล มีความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ครอบครัวเกษตรกรในเขต ส.ป.ก. ได้นำหลักการนี้มาปรับใช้ในการวางแผนการผลิต การเลือกปลูกพืชที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า การดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าว ไม่เพียงช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนเท่านั้น หากแต่ยังส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนในระยะยาว นอกจากมิติด้านเศรษฐกิจแล้ว อาชีพเกษตรกรรมยังมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมคุณค่าทางสังคมและจิตใจให้แก่บุตรหลานเกษตรกร ดิฉันในฐานะลูกหลานเกษตรกร ได้เรียนรู้ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นผ่านการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางการเกษตรตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การเพาะปลูกการดูแลรักษา การป้องกันศัตรูพืช ไปจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต ประสบการณ์เหล่านี้ช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่สามารถหาได้จากห้องเรียนเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังจิตสำนึกในการเห็นคุณค่าของ “คน” ผู้เป็นแรงงานในการทำงานด้านการเกษตร ที่ถือว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ที่มีความสำคัญยิ่งในการเป็นกำลังหลักในการพัฒนาชาติ

ภาพรวมอาชีพเกษตรกรรม ณ ปัจจุบันนี้ ในฐานะที่ดิฉันผู้เป็นลูกหลานเกษตรกร มองว่า อาชีพเกษตรกรรม เริ่มไม่ค่อยจะมีบุตรหลานอยากจะทำด้วยสภาวะชุมชนในบริบทของสังคมปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้นการสานต่ออาชีพเกษตรกรรม ของลูกหลานเกษตรกรจึงจำเป็นต้องอาศัยการปรับตัวและการพัฒนาอย่างรอบด้าน ดิฉันเห็นว่าการสืบทอด อาชีพเกษตรกรรมไม่ควรเป็นเพียงการทำตามรูปแบบเดิมที่สืบทอดกันมาเท่านั้น หากแต่ควรเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ดั้งเดิมด้วยความรู้นวัตกรรมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การคัดเลือกพันธุ์พืชพื้นเมือง การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การหมักเวียนพืช และการจัดการน้ำตามฤดูกาล ควรได้รับการอนุรักษ์ และถ่ายทอดควบคู่ไปกับความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การเกษตร เทคโนโลยีการผลิต การใช้เครื่องจักรกลที่เหมาะสม ตลอดจนการใช้ เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการวางแผนการผลิตและการตลาดการผสมผสานองค์ความรู้ดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิต ลดต้นทุน เพิ่มมูลค่าผลผลิต และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยสร้าง แรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่เห็นโอกาส และความก้าวหน้าในอาชีพเกษตรกรรมมากยิ่งขึ้น ลูกหลานเกษตรกร จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และเป็นกำลังหลักในการพัฒนาเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของสังคม และตลาดที่มีการผันผวนตามกลไกในปัจจุบัน

จากการกล่าวมาข้างต้น อาชีพเกษตรกรรมบนที่ดิน ส.ป.ก. มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้าง ความกินดีอยู่ดี ความมั่นคงในชีวิต และความสุขของครอบครัวเกษตรกร จากมุมมองของบุตรหลานเกษตรกร ดิฉันเห็นว่า เกษตรกรรมมีอาชีพที่ล้ำสมัยหรือด้อยคุณค่า หากแต่เป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรี และสามารถพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนได้ หากมีการสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบท ของสังคมยุคใหม่ อย่างเหมาะสม อนึ่งข้อเสนอแนะที่สำคัญประการหนึ่งในการสานต่อให้ อาชีพเกษตรกรรมนี้ มีความยั่งยืนในอนาคต คือ การส่งเสริมให้ลูกหลานเกษตรกร

ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรมผ่านระบบการศึกษา การฝึกอบรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการสนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ การรวมกลุ่มของเกษตรกร และการพัฒนาระบบการตลาด ที่เป็นธรรม เพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หากสามารถดำเนินการ ตามแนวทางดังกล่าวได้อย่างเป็นรูปธรรม อาชีพเกษตรกรรมบนที่ดิน ส.ป.ก. จะยังคงเป็นรากฐานสำคัญ ของการพัฒนาประเทศชาติ สร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ชุมชน สังคม และเป็น “มรดกทางปัญญาที่ทรงคุณค่า” ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป

ลูกหลาน ส.ป.ก. กับการสานต่ออาชีพเกษตรกรรม

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ระดับมัธยมศึกษา

น.ส. ณัฐธิดา บุญโสภิต ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมหาสารคาม

อาชีพเกษตรกรรมถือเป็นอาชีพพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นแหล่งผลิตอาหารและวัตถุดิบที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนสังคม ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับผืนดินและธรรมชาติ เกษตรกรรมจึงไม่ใช่เพียงอาชีพเท่านั้น แต่ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น สำหรับลูกหลานเกษตรกรที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมหรือ ส.ป.ก. ย่อมมีบทบาทสำคัญในการรักษาและสานต่ออาชีพนี้ให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต หนูเป็นลูกหลานเกษตรกรใน ตำบลบรือ อำเภอบรือ จังหวัดมหาสารคาม เดิมโตมาในครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้ได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของอาชีพนี้ตั้งแต่วัยเด็ก จึงเกิดความภาคภูมิใจและอยากมีส่วนร่วมในการสานต่ออาชีพเกษตรกรรมให้ยั่งยืนต่อไป

หนูเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เกิดและเติบโตมาในครอบครัวเกษตรกรที่มีที่ดินทำมาหากินในเขต ส.ป.ก. ครอบครัวของหนูใช้ผืนดินเหล่านี้ ในการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ อำเภอบรือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรและมีพืชขึ้นชื่อคือ มันแกว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในชุมชน การปลูกมันแกว ต้องอาศัยความรู้ ความขยัน และความอดทนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การเตรียมดินให้เหมาะสมการเลือกเมล็ดพันธุ์ การบำรุง การดูแลรักษา ไปจนถึงการเก็บเกี่ยว หนูได้เห็นคุณพ่อ คุณแม่ คุณตา และคุณยาย ทำงานอย่างหนักในทุกขั้นตอน ทำให้หนูเข้าใจว่าอาหารทุกจาน ที่เรารับประทานล้วนเกิดจากความเหนื่อยยากของเกษตรกร การเป็นลูกหลานเกษตรกรทำให้หนูซึมซับคุณค่าของการทำงานอย่างสุจริต อาชีพเกษตรกรรมอาจไม่ใช่อาชีพที่มีรายได้แน่นอนเหมือนอาชีพอื่น ๆ เพราะต้องพึ่งพา สภาพอากาศและราคาตลาด บางปีประสบปัญหาภัยแล้ง น้ำไม่เพียงพอ หรือราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้รายได้ลดลง แต่ถึงแม้จะมีอุปสรรคมากมาย ครอบครัวของหนูก็ยังไม่ย่อท้อและยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมต่อไป เพราะเชื่อว่าเป็นอาชีพที่สุจริตและมีคุณค่าที่หนูได้เรียนรู้ว่าความสำเร็จในชีวิตไม่ได้เกิดจากความสะดวกสบาย แต่เกิดจากความพยายาม ความอดทน และความรับผิดชอบ

ในปัจจุบัน หนูกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ต้องเตรียมตัวสำหรับอนาคต หนูตระหนักว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมให้ก้าวหน้า หากลูกหลานของเกษตรกรมีความรู้มากขึ้นก็สามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่และแนวคิดใหม่ ๆ มาปรับใช้กับการทำการเกษตร เช่น การทำการเกษตรแบบลดต้นทุน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนสารเคมี การวางแผนการปลูกพืชให้เหมาะสมกับฤดูกาล การนำผลผลิตจากสวนไปแปรรูป การประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก รวมถึงการใช้สื่อออนไลน์ในการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเพิ่มรายได้และลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้อาชีพเกษตรกรรมมีความมั่นคงและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

จากประสบการณ์ชีวิตที่เติบโตมาในครอบครัวเกษตรกรทำให้หนูได้เรียนรู้ว่าอาชีพเกษตรกรรมไม่ใช่เพียงอาชีพสำหรับการเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่เป็นอาชีพที่หล่อหลอมชีวิต จิตใจ และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เกษตรกรรมสอนให้รู้จักความอดทน ความเสียสละ และการพึ่งพาธรรมชาติอย่างลูกหลาน ส.ป.ก. จึงเปรียบเสมือนผู้สืบทอดมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ หากขาดผู้สานต่ออาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นรากฐานของประเทศอาจเลือนหายไปตามกาลเวลา หนูในฐานะลูกหลานเกษตรกร อำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เกิดและเติบโตบนผืนดินของบรรพบุรุษ ได้เห็นหยาดเหงื่อของครอบครัวที่หลังลงบนนาข้าว แปลงมันแกวไร่ข้าวโพด สวนถั่วลิสง ไร่มันสำปะหลัง ในทุกวัน ความเหน็ดเหนื่อยเหล่านั้นไม่เคยสูญเปล่า เพราะได้หล่อหลอมให้หนูเห็นคุณค่าของอาหารทุกจาน และเข้าใจว่าความสำเร็จไม่ได้เกิดจากความสะดวกสบาย แต่เกิดจากความมุ่งมั่นและความพยายามอย่างแท้จริง

หนูเชื่อว่าการสานต่ออาชีพเกษตรกรรมในยุคปัจจุบัน ไม่ได้หมายถึงการยึดติดกับวิถีเดิมเพียงอย่างเดียว แต่คือการพัฒนาและต่อยอดด้วยความรู้ การศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่ หากลูกหลานเกษตรกรตั้งใจ ศึกษาเล่าเรียนและนำความรู้กลับมาพัฒนาการทำเกษตร อาชีพนี้ก็จะสามารถสร้างรายได้อย่างมั่นคง และเป็นอาชีพที่น่าภาคภูมิใจไม่แพ้อาชีพใดในสังคม ในอนาคตหนูตั้งใจจะเป็นอีกหนึ่งกำลังสำคัญในการสืบสานอาชีพเกษตรกรรมของครอบครัวและชุมชน หนูหวังว่าอาชีพเกษตรกรรมจะยังคงเป็นแหล่งสร้างชีวิต สร้างความมั่นคง และสร้างความภาคภูมิใจให้กับลูกหลาน ส.ป.ก. ต่อไป หากทุกคนร่วมมือกันเห็นคุณค่าและสานต่ออาชีพนี้อย่างจริงจัง อาชีพเกษตรกรรมจะยังคงเป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคมไทย และอยู่คู่ประเทศไทยสืบไปอย่างยั่งยืน

ผืนดินแห่งชีวิต มรดกเกษตรกรรมสู่ความยั่งยืน

รางวัลชมเชย ระดับมัธยมศึกษา

ด.ญ. อภิญญา แสงส่อง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือ ส.ป.ก. คือหน่วยงานสำคัญที่เปรียบเสมือนผู้มอบโอกาสให้แก่เกษตรกรไทยได้มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงด้วยการจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว ผืนดินแห่งนี้มีใช้เพียงแค่ผืนดินเชิงกายภาพที่ใช้เพาะปลูกเท่านั้น แต่คือ “มรดกทางอาชีพ” อันล้ำค่าที่ส่งผ่านความภาคภูมิใจจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน เพื่อให้หัวใจของเกษตรกรกรมไทยยังคงเต้นต่อไปอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

ข้าพเจ้าในฐานะทายาทของครอบครัวเกษตรกร เดิมโตมาพร้อมกับความไม่รู้ในคุณค่าของแผ่นดิน แม้ในคราวแรกจะยังไม่เข้าใจลึกซึ้งถึงความหมายของที่ดิน ส.ป.ก. แต่เมื่อได้รับคำแนะนำจากครูบาอาจารย์และคำบอกเล่าจากครอบครัว ทำให้ข้าพเจ้าตระหนักว่าพื้นที่แห่งนี้คือสิทธิทำกินที่ตกทอดมาเพื่อสร้างสรรค์ความสุข บนผืนดินของเรามีได้มีเพียงข้าวหอมมะลิอันเป็นอาหารหลัก แต่ยังเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผลไม้หลากชนิด เช่น ทุเรียน เงาะ มะยงชิด และมังคุด รวมถึงแหล่งน้ำที่เป็นที่อยู่อาศัยของกุ้ง หอย ปู และปลา ทรัพยากรเหล่านี้มีเพียงสร้างรายได้เลี้ยงชีพ แต่ยังเป็น “เกราะคุ้มกัน” ที่ทำให้ครอบครัวของข้าพเจ้ามีความมั่นคงทางอาหารและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วิถีแห่งเกษตรกรรมนี้ถูกบ่มเพาะผ่านคำสอนของคุณปู่ที่ส่งต่อมายังคุณพ่อและคุณอา จนกระทั่งถึงรุ่นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ทักษะตั้งแต่การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน การดูแลรักษา ไปจนถึงเทคนิคการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่เหมาะสม การได้ลงมือทำงานร่วมกับพี่สาวในบ่อปลาและสวนผลไม้ ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความเชี่ยวชาญในด้าน “เกษตรทฤษฎีใหม่” และมีแนวคิดในการต่อยอดผลผลิตสู่นวัตกรรมสมัยใหม่ ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ “ผักและผลไม้บอกรอบ” เพื่อตอบโจทย์ผู้บริโภครุ่นใหม่ ที่รักสุขภาพ ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตในท้องถิ่นและขยายฐานรายได้ให้มั่นคงยิ่งขึ้น พร้อมทั้งตั้งปณิธานที่จะส่งต่อองค์ความรู้เหล่านี้สู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้วิถีเกษตรไทยก้าวทันโลกสมัยใหม่โดยไม่ทิ้งรากเหง้าเดิม

อาชีพเกษตรกรในมุมมองของคนบางกลุ่มอาจดูไม่ยิ่งใหญ่ แต่สำหรับข้าพเจ้า นี่คือนาชีพที่เป็นรากฐานของปัจจัย 4 ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค หากขาดซึ่งเกษตรกรผู้มุ่งมั่น สังคมอาจต้องเผชิญกับความขาดแคลน ข้าพเจ้าจึงมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวเกษตรกรบนผืนดิน ส.ป.ก. แห่งนี้ และขอสัญญาว่าจะมุ่งมั่นพัฒนาผืนดินมรดกให้เจริญรุ่งเรือง รักษาความอุดมสมบูรณ์ และสืบสานอาชีพอันมีเกียรติให้คงอยู่เป็นร่มเงาแห่งความสงบสุข

“ทุนสร้างสรรค์ ฉันทสร้างเสริมเพิ่มรายได้”

รางวัลชมเชย ระดับมัธยมศึกษา

ด.ญ. พัฒน์ณรีนพร พงอุทธา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมหาสารคาม

ทุนของ ส.ป.ก. เป็นทุนที่ยิ่งใหญ่มากสำหรับครอบครัวเกษตรกรของหนู เพราะแต่ละสิ่งที่ได้รับ มานั้น ล้วนแต่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปต่อยอดได้ เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวของหนู ถือเป็น โอกาสที่ดี ที่เรานั้นได้รับ เพราะครอบครัวของหนู มีรายได้ค่อนข้างน้อยไม่มีทุนไปซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ ในการเกษตรแต่เพราะได้ทุนจาก ส.ป.ก. ก็มีเครื่องมือมาต่อยอด และสามารถทำรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการได้รับทุนหรือการได้รับเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร การต่อยอดแปรรูปที่มีความจำเป็นแต่ขาดทุนทรัพย์ ในการซื้อ เช่น เครื่องซิลลัสสุญญากาศ หรือโรงสีข้าวกล้อง ฯลฯ ที่ ส.ป.ก. ช่วยเป็นทุนสนับสนุนให้หนูรู้สึกดีเป็นอย่างมากที่ ส.ป.ก. ได้ให้โอกาสในการพัฒนาต่อยอดดี ๆ นี้กับเกษตรกรชาวไทยทุกคน ซึ่งจะเป็นประโยชน์

แก่เกษตรกรทุกคน ไม่ว่าจะมากหรือน้อย แต่ก็ยังเป็นอีกหนึ่งมือที่ยื่นเข้ามาช่วยเหลือ ในตอนที่ เราไม่มีความพร้อม ในการทำเกษตร อาจจะในด้านเครื่องมือไม่ครบหรือขาดทุนทรัพย์ มากกว่านั้น ยังเป็นทุนกำลังใจให้เกษตรกรทุกคนมีกำลังใจในการเดินทางทำเกษตรต่อไป อย่างไม่ท้อถอยและมั่นคง หนูต้องขอบคุณทุนและกำลังใจที่ได้รับอย่างเรื่อยมาแทนเกษตรกรคนไทยทุกคน

ครอบครัวของหนู เป็นครอบครัวเกษตรกรมาตั้งแต่สมัยหนูยังเป็นเด็ก ๆ ตั้งแต่หนูเกิดมาหนูก็ได้ไปทุ่งนา ได้เห็นตากับยายดำนา เกี่ยวข้าว ทำสวน ทำอีกหลายอย่างมากมายที่เกี่ยวกับการเกษตร จนมีวันหนึ่งคุณยายได้เข้ากลุ่มข้าวอินทรีย์ประจำหมู่บ้าน คุณยายได้หันมาทำเกษตรแบบอินทรีย์ จากที่ทำแบบใช้สารเคมี ถือว่าเป็นการปรับตัวที่ยิ่งใหญ่ เพราะต้องเปลี่ยนหลายอย่าง แต่การทำเกษตรแบบอินทรีย์ มีข้อดีเยอะมากจึงทำเรื่อยมา จนวันหนึ่งกลุ่มข้าวอินทรีย์ของคุณยายมีการเติบโตขึ้น จะต้องไปออกงานจัดบูธขายข้าวช่วงแรก ๆ คุณยายก็ขายแบบเป็นกระสอบ ยังไม่มีเครื่องซิลลัสสุญญากาศหรือแพ็คเกจจี้ ๆ ใส่ขาย ไม่มีแม้กระทั่งสติ๊กเกอร์แบรนด์ข้าว แต่คุณยายก็สู้ ข้าวของคุณยายมีแต่คนชอบ เพราะข้าวของคุณยาย เป็นข้าวอินทรีย์ที่คุณยายนำไปขายมีแต่ข้าวที่กินแล้วดีต่อสุขภาพ ไม่มีน้ำตาล เช่น สายพันธุ์แบล็คเบอร์รี่ ลูกค้าชอบมาก ๆ วันนั้นคุณยายกลับบ้านมาหน้าแบบยิ้มอย่างดีใจมีความสุข ขายข้าววันแรกกลับขายดีอย่างหน้าตาดี แต่ต้นประสบปัญหาคือ ไม่มีป้ายแบรนด์ ลูกค้าที่มาซื้อเข้าใจยากว่าเป็นข้าวสายพันธุ์ไหน น้ำหนักเท่าไร เพราะบางครั้งที่ลูกค้าเยอะ ๆ เราไม่สามารถตอบคำถามให้ทั่วถึงได้ อีกหนึ่งปัญหาใหญ่ คือบรรจุกาก บางคนถูกรั่ว ทำให้ข้าวไหลออกมาข้างนอกถุง เพราะถุงที่ใส่เป็นถุงพลาสติกบาง ไม่หนา เพราะไม่มีทุนซื้อถุง พร้อมเครื่องซิลลัสสุญญากาศดี ๆ มาบรรจุแต่คุณยายก็สู้ทนใช้ต่อไปไม่ท้อถอยเรื่อยมา

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

นายเศรษฐเกียรติ กระจ่างวงษ์

เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

นายวัฒนา มั่งฉัตร

รองเลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

นายเกียรติยศ ทรงสง่า

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการและแผนงาน

นางสาวอาภาพรรณ พัฒนพันธ์

ผู้เชี่ยวชาญด้านการปฏิรูปที่ดิน

และคณะกรรมการตัดสินการประกวดบทความวิชาการและเรียงความ เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนา ส.ป.ก. ครบรอบ 51 ปี

กองบรรณาธิการ

นางสาวฐิติยา พาณิชยเวชสันติ

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการพิเศษ

นางสาววิชชาพร กัลยาบาล

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ

นางสาวไอศวรรย์ อารยะทวีกุล

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ

นางสาววรรณพิมล อิศสระ

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ

นางสาวพุทธิดา พิมพ์า

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ

นางสาวมณฑิตา จำปาน้อย

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ

นายนำชัย ภูนุช

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินปฏิบัติการ

นางสาวเกยูร เม่าทอง

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

นางสาวจิรัชยา สีนวล

จ้างเหมาบริการกลุ่มวิจัยและพัฒนากการปฏิรูปที่ดิน

ภาพประกอบ

กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร

สำนักบริหารกลาง กลุ่มประชาสัมพันธ์

